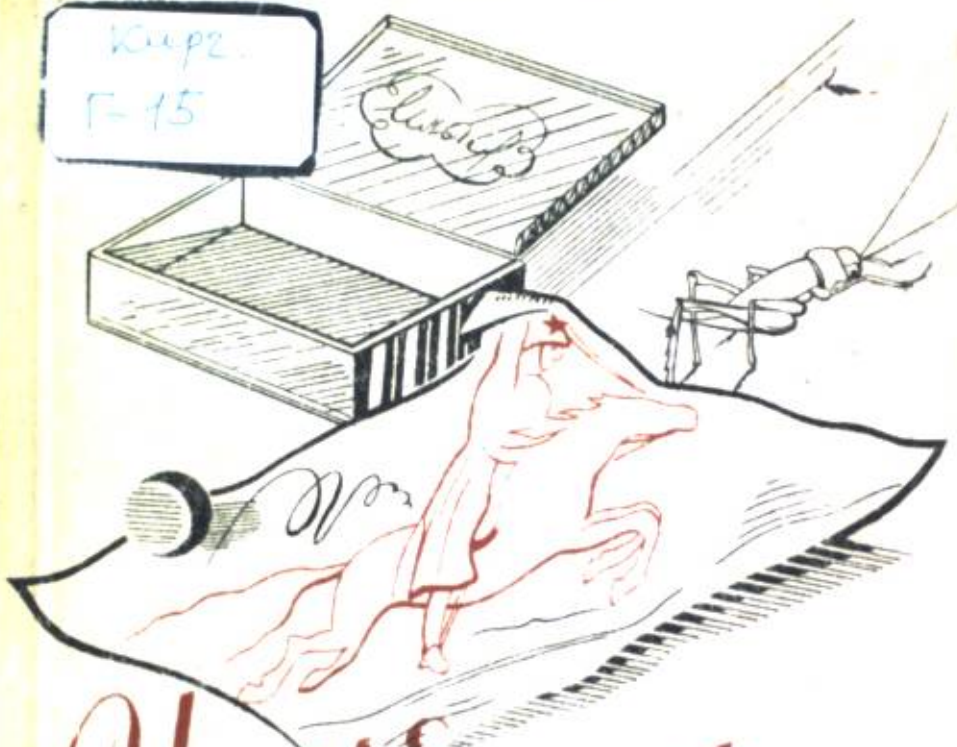

A. GAJDAR

Купе.
Г-15

Узус 5676

Q B R M E M B A S

FRUNZE 1036 QAZAN

АРКАДИЙ ГАЙДАР
ПЕРЕВОД САТКИНА

ВОЕННАЯ ТАЙНА

НА КИРГИЗСКОМ ЯЗЫКЕ

КИРГИЗСКОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ФРУНЗЕ 1936 КАЗАНЬ

С. 14.

ARKADIJ GAJDAR
QOTORQJON SATQYN

Купт
Г 15

УРУШ СЫРЬ

QYRQYZSTAN MEMLEKET BASMASY
FRUNZE 1936 QAZAN

П

★

Џоопту редактор *Qusanysek Malikov*
Texredaktor *Nasisulla Gajfullin*
Џоопту корректор *Taloqat Mamakejev*
Съдъбна яоопту *Asdraqman Aralsajev*

★

Отв. редактор *Кубаничбек Маликов*
Texредактор *Насибулла Гайфуллин*
Ответ. корректор *Талгат Мамакеев*
Ответ. по выпуску *Абдрахман Аралбаев*

★

862

Qandajdyr bir qoqus volqonduqtan, rojuz ^{erol} яarьm stansijaга eki saat toqtop qalьp, Moskvaga yc яarьmда qana keldi.

Bul Natka Џegalovanьn qьяьrьn keltirdi. Sevevi: sevastopolduq ьdam rojuz tuura vešte ketken яana aqasьnьqьna varuuda anьn uvaqть qalqan яoq.

Oqondo, al avtomat vojunca, korpus яtavьnьn komutatoru arqьluu, nacalnik Џegalovdun kabinetin suraqa:

— Aqa, men Moskvadamьnl.. Oova: men, Natkamьn. Aqa, rojuz saat vešte ketet, maqa avdan, tegi avdan qьzqanc, oqentip men sizdi kore alvajmьn, dep qusaluu Natka яaяqalaqtady.

Balkim verilqen яoopto, Natkanь яemeleqse kerek, sevevi: al ozyn aqtaqaн sьzyn vat ele vьдыда-тьp яivergen. Biroq andan kijin aqa vaqqaсa bir sьz ajтьqsa kerek, al oqoqo vat ele syjynyp, kьlymsyredь.

Telefondun vudkasъnan сьqqan komsomol qъz Natka, çeңil qana ььqъgъnъp, kёk kosinkesin oңdodu, iјnine çolqo aьp çyуусу vujum vёkse saьnqan meşegyn arta saldъ.

Al kёpkё kytyр olturqan çoq. Vat ele gydek vaqъrdъ. Vakzaldъn aldъna kelip maşina toqtodu. Ordeni var сьmъr qart kişi Natkaъn aldъnan сьqъp, eşikti şart actъ:

— Bul qandaj kyjkёlёktёnyş? Erteņ çёnёsёņ emne volot ele. „Aqa“, „Qъzqanc“... Roјuz saat veşte... deјsin deр, al Natkaъn çekirdi.

Natka aјьrtuu çana qивaнъctuu tьrdё:

— Aqa, „erteņ“ ketkenim çaqşьvъ? Men ansъz dele yc sutka keciktim. Şaardъq komitette da: „erteņ“ deşti, qala verse aramda „erteņ“ ketyymdy suradъ. Bul çerde daqъ roјuz eki saatqa... Aqa, sen çyz merteve Qъgъmda, çyz merteve Kavkazda boldun. Sen vroneroјuzqa tyşypta vardъn, aeroplan menen ucupta vardъn. Aqa, bir kezde men senin syrёtyнды kёrdym. Sen turasъn, Budjonнъј turat daqъ kimderdir bir nece nacałnikter var volucu.

Men volsom ec çaqta, ectemege tyşyp, ec qajda bir merteve da volqon emesmin. Aqa, senin çaşьn necede? Balkim elyudёn ozup qalqandъrsъn. Men volsom onsegizdemin. Daqъ erteņ, erteņ deјsin aј, sen...

— Aqa men mъndan yc çьl murun sizge ucquc çe teņiz paraxotunun kapitanъ volqum kelerin aјtъm ele. Biroq meni a, degende keņeş partiја mektevine çiverişip — keņeş partiја mektebinde oqu deşti, aзыр volso pioner çumuşuna çiverişip, varqъnda, iştegin deşet dedi.

Natka tarelkeni çьldъgъp qojur, vat eерip ketyусу qъzqьltъm moroçnoj saьnqan kicinekej tavaqъ aldъda, verilgen suroqo çoor kыtkёnsyp, Şegalovdu qaradъ.

Biroq Şegalov stakandaqъ pivaнъ icip çiverdi da qatuu muruttarъn qolu menen sьlap, al daqъ emne aјtar eken dep kytty.

— Oşonetip pioner çumuşuna çiverişti. Ucquctar, ez çoldoru menen ucuşat. Paraxottor ez kёldёry menen çyzyşet. Verka vajaqъnda ekёёvuz sizdin qьlъsьqъzъ aьp ketken qъzđn taq ozy, — eki çьldan kijin inçener volup сьqat. Men volsom pioner qъzmatъnda olturamъn, emnelikten mъndaj ekenin vilvejmin, dedi Natka.

Şegalov aqъgъn qana: — sen өз çumuşuңdu çaqъtъraјsъnъvъ? Çaqъtъraјda çana bul qъzmatъnđ işteј alvaj çyгёsynъvъ? dep suradъ.

— Syјvёјmyn çana emne zarъl, emne kerek eken-digin ... Өzym dale vilemin aqa. Munun vardъqъn men özüm vijemin. Biroq, maqъ men өз ordumda

emestej volup sezilet. Bilvejsinvi? Maselen: el so-
quşu qajnar turğan uvaqıtta, sizdi alıp ketip,
sizge ajtqan bolso: Şegalov mıltaqqa, qıltaq taştı
balanca mektepke varıp, valdarğa ene til çana esep
oqut dese, sen oşondo emne demeksin?

Şegalov quuduldanıp:

— Anda menden çaman ene tilci sıqqan volor
ele dedi. Al virtike uncuqvaj qalıp, esine tyşken-
den kijin kylymsyredy da:

— Kyndördyn birinde meni atiretten alıştıda front-
ton sıqartıştı. Avdan qızuu kezde yç aj voju sulu
çana cöp salğan vagondordu sanar çyrdym. Un
salğan qartardı çenettim, kapusta salğan celek-
terdi taştıdım. Menin atiretimdi bolso alda qacan
qajratıp taştığan. Bizdin aldyqylarğvızda alda
qacan çoq voluşqan. Men volsom dale çyremyn,
sanajmyn, ölcøjmyn, çenötömyn, taq voluşun, kör
voluşun közdøjmyn, senin ojuñca vul qandaj?

Şegalov muñajıp qalğan Natkanın vetine qaradı
da, erkeletkensip:

— Şen atqara alvaj çyresuñvy? Anetve qızım,
yjrengyn, tıgışqın. Murun men özümde, soldat
tamağındağv qısqıl kapusteni qaşyq menen syzur
çegenmin. Andan kijin vagondor menen kapusta,
tameki, tuzdağan valıqtar çetkırıldivejm. Eki eşa-
londogu çarım çanduı maldardı da saqtadıım, çem.

cöp verdim, irdenttim. Soquştığv on altıncı ar-
mıjadan qavıl alıucular kelişti. Qavırğaların çaar,
semirip qalğan maldı köryşyp taq qalısat. „Тово,
vizge uşundajda semiz maldardı çiberişt eken ee?
Bizdin carcağan, arğın polktorıvuz bolso çalaq
qartışkө менен oturuşat“ deşet. Esimde bir tıncıp
turvağan komisar çanı qalvaj, menin vetimden cöp
çivere turğansıp imeretta, imeret.

Şegalov sөzyn toqtoto qojduda, mostojup Nat-
kege qaradı.

— Alvette men өркөн çoqmın көñylyм çарвадъ.
Çoldoştor salamattıqqa çegile dejmin. Ras... Мъна,
emi. Men bulardı emne ycın ajtıp oturam? Анın
сынарındaј varı kerek volğun ucırda sen ererker
ketvegin Natka.

Şegalov tarınıp qalğan Natkeni көzynup qı-
jıqı menen qaradı, çarınan өтыр vara çatqan
komandır menen şaşvaj amandaştı.

Natka işenvegensip Şegalovdu qaradıda. Balkim
al: Tyşyngөн çoqvu, çе qalı ele ajtıp çatabı? деп
ojlondu.

— Qantip ele atqara alvaj qalajın? Sağa kim
ajttı? Munu sen өз ojundan сығарып çatasıñdı,
мъна kim? — dedi, Natka.

Наткъына kelip veti qызарып ketken Natka, at-
qara ala turğандыğv çenynde ondogon dalilderdi

ağa ajtър-ajtър çiverdi. Сьньнда ал çumuşun çaman atqarvajt. Çaqşь atqarat. Oşonduqtan çajqь lagerge çaqşь dajardьq keryu konkursunda, alar kraj vojunca, birinci orundu alьşqan. Мьна oşonu ucyn al. pionerlerdin çьгьтдаğь avdan çaqşь lagerine vaгьр es alьр kelyyğə тьна uşul putevkaь alьр ketip. vara çatat.

Şegalov anь ujalтър:

— Aj, Natka, sen syjnyunь kerek. Biroq, sen volson... Çana men seni qarap tursam... Ej Natka sen menin Maruskeme uşundaj da oqşoş volorsuьvu... Ada ucquc volucu! dedi da, muçajьqь kыlymsyрəə menen səzyn vytyrды. Şporlorun şart degizip ystəldən turdu. Sevevi: sevasťopolduq № 2 rojuzdun çyrəryn bildirip, zvonok urulup gydek qatuu vaqьrdь ele.

Qordoј arqьluu alar rojuz turcu çerge (platforma) cьğьştь. Qoştosup çatьр Şegalov:

— Qajra kelerinде telegeram ur. Uvaqьt volso tozuuğa kelermin, uvaqьt volboso birəəny çiveremin. Eki -- uc kyn qonoq volup ketersin. Şurkaь kəгərsyn. Sen anь azьr taanьjalvajсьн. Qajьr, qoş!..

Al, bul qarakez çaş qьzdь syjур qaldь. Sevevi: al. Ukrainьn, dyngyрəgən talaalarь vojunca, qala berse caңdap çatqan Bessaravija cekteri vojunca, əzynyn ötrəti menen çыrgən kezde alarğa qarata

vaгьр, tee ьraağь kundərdəky soğuşta əlgən, birinci qьzь Maruskege avdan oqşop ketti.

Erten menen Natka restoran vagonuna vardь. Vagondun ici voş volucu. Bir sarь cet el kişisi gazet oqur, eki asker adamь şaxmat ojnop oturuşqan ele.

Ystəlcənyн ystyndə gyl salьnqan çumura çana avdan tattuu, oşoncoluq çьтvat piroçnьj tolturulqan coң ajnek vaза turat volucu.

Vazanь Natka aғь çьldьгьр qojdu da, əzynə, vьşьrğən çumurtqa çana çaj surəddь.

Çajь suuğanca oqur otuğusu keip, kimdir unutup ketken çurnaldь, qolun sunup gыldyn ar çağьnan aldь. Biroq, etkən çьlqь çurnal eken.

Ras ele... vaгьр eski: „Avstrijada çumuşular demonstratsijasьn atьş“, „Mərseldik dokerlardьn qozğoloңu“. Al, varaqtь oodardьda, kəzdəryn vyruştyurp, тьна — munusuda... Munusuda muraңqu-lar — dedi.

Anьn aldьnda, əlyk alqаğьna alьnqan syret çattь. Bul Rumendik, cьndьgьnda maldavalьq, evrej — komsomolka Maritsa Margulis degen volucu. Al veş çьldьq tyrməgə kesilgendikten qasьr ketken. Biroq, bir çьldan kijin qajra qarmalьр. Kişinevskij tyrməsynyn tunçurağan munaralarənda eltyrylğən.

Kөр аңсалық сымсалдуу емес, сүмшәқ беттен,
бир аз уйпаланған қојуу састарь җана тике қарар
турған салмақтыу җалтырақ көздөй.

Ғалтыраған җандарма офитсерлеринин җе райымсыз
sigurantsь¹ тергөөцүлөрынун алдына биринци сұраққа
алыр келишкенде, ал вәлким тына ұшундај волуп тур-
са керек, вәлким тына ұшундај волуп қалса керек.

...Maritsa Margulis.

Natka җурналды җаар, тунуңқу ордунә қојду.
Ава рай өзгөрдү. Ғамал соқты, оор волуттар көк
җеектер, көсө вәштәды.

Natka волуттардын аҗыралышын, қаварышын, андан
кijin биригир җылыҗаньн җана ошол еле меҗгилде
удуруған тумандарды көздөј, бирин бири қубалар,
тажыр вара җатыҗаньн көркө сејин қарады.

Күн буркөлып кирip келди. Аһтсijанттар да җаң
волгон, оор тережелерди җаҗыр җаар қалысты.

Рожуз кичирек бир стәнсijаньн алдына келир, сүқил
тоқтоду. Вагонде даҗы екөө киришти. Бирөө узун
војлуу, сур көздуу, сол сеkesinen төмөнуғөөк қаж-
сылашқан таҗы вәг киши, җаньндаҗысы вольсо ошол
түспөддуу б җаҗар ақ қуба җаҗ вала. Бирөө көзү
қар-қара кылуңдөп турат.

¹ Sigurantsa — revolytsijasyлар менен кыроҗууцы руминия-
нын җаҗытын әскерлери.

Bala вош үстөддү көрсөтүр:

— Бул җаққа, деди.

Ай, оғундуқтун үстүнө вәҗыр, тизелер тура қалыр,
әјнек вазаны өзүн көздөј җыдырды. Соң қызы
алмань сөөмөју менен көрсөтүр:

— Ата .. деп сұрап қалды.

— Атасы:

— Мақул анан кijin—деп җоор вәрди.

Bala атасынын әјтқаньна көндү да:

— Мақул емесе анан кijin, деп алмань алыр
тәрелканын қатарьна қојур қојду.

Киши парirosун алыр, җаньн сырпалар:

— Алка, мен җиренкени унутур қојуптурмын.
Вәҗыр алыр келци деди.

— Қайда? деп сұрадыда, вала оғундуқтан сур-
қар кетти.

— Күрөдө үстөлсөнүн үстүндө. Үстөлсөнүн үс-
түндө җоқ волсо, палтомдун сөтөгүндө. Баләда

аньн әјтқаньн қайталар:

— Палтонун сөтөгүндө—деди да вагондун
асылуу турған ешгин көздөј җөнөдү.

— Сур френцтуу киши газетти асты. Бул сүйлөнүр җатқан
қысқа җана сөздөрдүн вәҗырын сүйкымдуулык менен

удур отурған Natka волсо, ань көзүнүн қыҗасы
менен җақтырвай қарады.

Бирөө узавәј еле тереженин арҗаҗынан, җуғуу

signalън берip, kondoktor ышқыр қалды. Frenctyy kişi gazetti qojogojup, ыdam сыдыр кetti. Qajra al ekөө birge kelišti.

— Sen emne usyn keldiң? Men özüm dele alыр kelet elemo—dep surady bala, otunduqtun otur-
gucuna tizelep сыдыр vара çatыр.

— Alыр keleriңdi vilemin. Biroq, men ikinci gazetimdi unutup qojqonduqum esime tysty. dep çoop verdi atasъ.

— Pojuz çyryşyn ыdamdattъ. Bir kezde dy-
gyretkөн vojdon көpyredөн ottу. Natka darъjanъ,
eşerler çaaqan çatoyrdan kijinki көк şiberdi
qarap vара çatat ele. Bul ucurda bala atasъnan
bir deme çenynde surap çatыр, oşol çaqty көzdөj
qolı menen көрсетyp çatqanън Natka seze qojdu.
Atasъ vurubastan turup ele, vaşyn ijkedі.

Bala ystөldyn arqasъn qarmaj Natka çaqqa vара
çatыр, quttuqtaqan tyrde kulymsyredy.

— Bul menin kitevim dep, gyldyn ar çaqьnda
çatqan çurnaldъ көрсетty al.

— Emne usyn seniki? dep surady Natka Natka
kitepti vervej qojovu dep şektenip:

— Antkeni men unutup qojupturmun. Erten
menen unupturmun, dep bala tyşyndyrdy. Ba-
lanъn көzdөry çыltыrap, viliner bilinbes qaştarъ
tez qyjmyldap vара çatqanън Natka vajqaj qojup:

— Eger seniki volso, alağoj. Senin atъn kim
volot? dep surady.

— Alka—dep bala taq çoop verdi da, çurnalъn
alыр, qajra өз ordun көzdөj qastъ.

Bulardъ Natka Simfiropolgo varqan kezde qana
daqъ bir çolu көrdy. Alka terezegе qarap, çaqъn
qalqan toonun көgylytyr coqusun qolu menen кө-
setyp, atasъna virdeme ajтыр çatat ele.

Pojuz andan arъ, Sevastopoldu көzdөj zьmь-
ryldъ, Natka sumkasъn asъnыр alыр, vydyp ele
birinci avto maşına menen özüne taqыр taanъş
emes, mьnavu çatqan tenizdin çeeğın көzdөj ketyy
usyn, şaarды qaraj çenөdy.

Qolunda sylgysy var, coloq көк dambalcan,
majkecen Natka Şegaļova eşilip çatqan qumdun
qaşatcadan, pljaşqa (qumqa çatcuu çajqa) tysty.

Al platanduу allejge tyşken kezde, tooqo qaraj
сыдыр vара çatъşqan көр baldarqa çoluqtu. Alar-
дың qoldorunda tyjncөkterы, karzinkalarъ var,
ysty vaştarъ caң volqon, carcaqan. Biroq, көnyl-
dөry acыq, tomoloq, çыltыraq taştarды, көldyn çee-
ginen terip alъşqan alaқандарына salыр alъşыр
ojnoşup syjynyşyp kele çatъşqan. Kөpçylygy qыc-
qыл çyzymdөrdy uirtarъna tolturup ala qojuşqan.
Natqa bul cuuldaşqan baldardъ çandaj nasъp:

— Salamatsьnarъ valdar! Qaj ьaqtan kele ьa-
tьsьnar? dedi.

Baldar:

— Leningradьqьvъz!.. Murmandьqtarъvъz. Deşir
qьjьqьrъşьr kьnyldьnyşьr ьoop verişti.

— Maşina menen keldinervî? ьe paraxod. me-
nen keldinervî? der daşь surar qaldь Natka.

— ьanьdan ьana paraxoddon tyşkьn valdar
ьaqşь sьzğь qubanyşqansьr; bir davьştan:

— Paraxod menen, paraxod menen! deşir ьur
etiştî.

— Andaj volso vara vergile. Biroq, allejğь tyş-
vьj ele sol qol ьaqşьnarğa vurulup, ьolğo tyşşьnğь,
ьaqşьn ele.

Natka kьldyn ьeegine, ьsьq sajğa varğan kezde
Jaltadan ььqđan dağşьr ьol vojunca velosiped
menen ьzğьtьr kele ьatqan pioner lagerinin vaş
voçatьjsь Aleşa Nikolaevdi kьrdy.

Al velosipedden ьtğьr tyşь qalьr:

— Natka orğlduqtar keliştivi? der ьođoru ьaqtan
qьjьqьrđь.

— Kьrgьnytm ьođ Aleşa. Leningradьqtarğa azьr
ьoluqtum.

Basa, qaj ьaqtandьr ьerten menen on ьaqşь vala
kelişken. Balkim alarda ukrainьqtar voluşsa
kereк.

— Sen qajdan? Nece vala keldiner der Natka
salmaqtuu mañьroo ьalьş valadan suradь.

— Tamьovdun aldьnan kolhozdon, meni sьjььqđa
ьiverişti der qonur yny menen ьoop verdi vala.

— Sьjььqđa degeniñ emne? der Natka ьaqşь
tyşynь alğañ ьođ.

— Menin familijam Barankin Semon Mexajь-
lovic Barankinmin. Meni sьjььqđa ьiverişkeninin
sevevi: men zavod ojlor ььğardьm der kьnyldyy
tyrdь tyşyndyrdy Barankin..

— Qandaj zavod?

— ьyryştык tazalağьđ zavod der oluttuu ьoop
kerdi Barankin ьana ecteke ojlorunda ьođ qaqşьşь-
qan, mosqoolduu ьavağandar oturuşqan ьaqşь,
işenimsiz tyrdь qarar, acuilanьr:

— Basa meni ьonğo qojur ьivergen kim boldu
eken? Ansьz dele alyşь ьoldon carcar terge ьemylyp
arañ kelsem. ьonğo qojur ьivergenin qaracь dedi.

Natka Barankindin ьajьn toluq suraştьra alyaj
qaldь. Sevevi: anь krilsada turğan uzun vojluu
bir avьşqa ьaqşьtьr qaldь. Bul lagerdin nacalnigi
Fedor Mixajьlovic ele.

Al Natkağa eşik acьr:

— Kir otur! dedi. Natka oturğandan kijin erke-
letken tyrdь sьzьyn vaştadь:

— Natka menin sağa ajtajьn degenim bul.

Çoğorqu sanatorija¹ otrjadindegi voçatıj Korcaganov oourup qalıptır. Анын çardamcъсь Nina Karaşiviliј dağь butun taşqa tildirip alıptır. Bizde bolso көгүр turasъn, qыјaс kelgen pionerler tozur aluu işi qыzuu çyгyp çatat. Senin keigeniң, avdan çaqşь boldu.

Natka cocup ketip:

— Men qavь aluu çenynde da, iştin qызьp çatşь tuuralu da ecteke bilbejmin. Men özümde bul çerge kelgenime yс çana kyn boldu Fedor Mexajlovic, dedi.

— Sağa bilyynyn dale keregi çoq. Al çerde feldşer çana sestralар var, dep өз ojун berbegen avşьqa sөktyu uzun qolun silkti da qajra sөzyn baştady.

— Alar özderу ele valdardь tozur alşьat. Senin mildetin emne? Senin mildetiң voçatıj volosuң. Zvenolorgo velesuң. Zveno vaşьylarъn belgilejsin. Sovet otrjadin şajlajsъnar. Basa sağa emne ysyn tyşyndyruу kerek, sen voçatıj volup çyгwөduң vele?

— Natka tarъnçansьp syjlep:

— Oova, eki çьl volçomun. Biroq, Fedor Mexajlovic bul Karcaganov qacanda sejin oourujt? Al balkim eki çumada sejin çatьp qalar?

Nacalnik qolun şiltep vaşьn saјqap: qantesin, sen, sağa emne boldu? Azar bolso beş altь kyn çatar. Andan kijin qajra qolu çolun voş Qanca çyrsen, oşonço çyrlьqtьjar өзynde. Mьnakej uşun etip bat ele kelişip alçanьbьz çaqşь boldu. Men iştin bat ele vytyp turçanьn syjөmyn. Emi var varadoj sen varvasaң çalğьz Ninanьn vaşь ajlanьp qala turçan.

— Bul otrjadte qanca kişi var tegi dep surady Natka.

— Varyp vilersin, var emi, var dedi avşьqa qьrcьldağan qamşь ystөlden turup vara çatьp. Eşikti көzdeј arşьn kere vasьp vara çatqanda da: — Mьna avdan çaqşь boldu emi, tegi maquldaşьp alçanьbьz avdan çaqşь boldu dedi.

— Lagerdegi vardьq otrjadter veşөө ele. Kytөgeп ucırda Natka varyp qalçan çoğorqu sanatorijada yс kynden veri pionerler vьqьp çatqan. Balkim en aqьrğь vөlyk bolso kerek. Sredno Volgalьqtar çana Niçgorodtuqtar çaңьdan ele kelişken. Qьzdar çuunup volup palatkalardь көzdeј curqap vara çatşьqan. Balдар bolso kir caң vojdon¹ vanna vөlmөлerynyn aldьnda curuldaşьp kytyp turuşqan. Alar vannalарda topqo vөlynuşyp, altьdan kirişti, suuğa çetişkenden kijin ьzь-cuu tyşьsty, vijleşti. Çazь terezelerge suu casьrap varyp tijsin deşip

¹ Sanatorija—densooluqtu көterууcy çaj.

corqolorqo səməjləryn tozo qojuştu, terezenin tuayndə, gylder tiguycy cunqurlardə qazыр çatqan uzun saqalduu çumuşcu qarqyldağan yny menen valdardə tьjьr bir nece çolu qatuu dovuşun səğardə.

— Boldu boldu emi vejvaştanvağyla! Calqandə çulup alьr turup terezeden capsamvejьm silerdi, bul emne degen vejvaştьq? dedi.

Otrjad deçurnьjь loska Rozentsvejь degen arьq-sьraj pionerda bir nece çolu moncoqo curqar kelip valdardə tьjьr:

— Bul emne degen vejvaştьq? Toqtotqula mьndaj vejvaştьqtь! dep qatuu çьjьrdə.

Lagerge kelgenine yc çana kyn volqon loskanь kim ekenin bilişe elek valdar çьm çьrt volo qalьstь. loskanь çekirgen çьjьrdə menen ala sacqanьr suudan sekirip səğьşьr cala-vula syrtynuşьp, coloq şьmdarьn kije vaştastь.

Alar moncodon toptoşьp curqar səğьstь. Kəjnək-tərdь kijip alьşqan kəvy qьzyl çaqoolorun vajlar volo alvaj çatьşьr, sac aluucunun aldьna varьr, qatarqə tizilyğə curqastь.

Natka:

— loska! dep çьjьrdə qaldə. loska kelgenden kijin:

— Deçurnьjь sağa ajtarьm bul. Sactarьn aldьrdə volqondordun vaarьn feldşer vəlməsynə emdetip

kirarьs çьğacьnьn kələkəsynyn aldьnda, zoonun tuayndəğь çьrada terezelerinen çarьq səğvağan kicinekej, mьndajca ajtqanda valdar ojnoocu yjə oqşoqon bir yjə turganьn kərdь.

Buruluştan kimdir vasьr kele çatqanь uğuldu. Natka sezvesin degensip, çalьbraqtardən kələkəsyn kəzdəj çaşьna qaldə.

Eki kiş_i səğьr kelatьşat, aj alardən vetterin nurlanta vaştadə. Biroq, aj qarandə tyndə da Natka alardə davьştarьnan taanьj turgan ele.

Bul vajaqь frenc¹ kijgen uzun vojluu kiş_i volucu. Alьn qatarьndaqь qol qarmaşьr kele çatqan Natkanьn taanьşь Alka ele.

Alar Natka çaşьnьr qalqan çьğactьn aldьna çetvesten murun emne çənyndədyr talaşə tyşьp, anan bir qanca uvaqьtqə sejin uncuğuşvaj vasьr olturuştu.

Alka, uşundaj volor volvos eme ycyn ekəəvyzdyn qatьşqanьvьz senin ojunça çaraj turgan işvi? dep toqtoj qalьr suradə uzun vojluu kiş_i.

— Çaravajt, dedi vala maaqul volup Acuusu menen:

— Ata—Ata meni çoq degende qoluna kətəryp alsan volo, ketip ele vara çatavьz—ketip ele vara çatavьz, yj volsə alige çoq, kərynvəjt.

¹ Frenc—soquş qьzmatçylarь kijyuycy şьrt kəjnək.

Emne usyn çoq bolsun? Мына биз ујғө çetipta keldik. İşenbesen qarağын. Мына мен сөнтөгымден асқысымды да алдым.

Alar krilsa çaqqa buruluştı. Keldy qarağan cetki terezeden vat ele çalt etip çarьq көryndy.

„Alar Sevastopol arqыluu keliştı ele, vul çerde emne қылып çyryşet völdu eken?“ деп аларды тааныды Natka.

Al qajra vara çatqanda esine bir zarьl nerseni тыşyrgөndөj volup vara çattь. Biroq, emne eken-digin al özy da bilsejt.

Deçurnыj sestranыn vөлmөsynde aqa, Polka Şes-takov çaşьғылып varьp, qызdardын palatkasыna kirip vaşьqьrt қызь Emijneni soçoncoçton alqanda, al vaqьғыp çivergenin sarь cactuu, völtöçoj Votret-sova degen qыз qatqьra verip qызdardын ujqusun alqanьn, viroq çalрьsьnan тыnc çatyşqanьn әjtьşьtь. Buqa Natka qubandy da burctan arь көzdөj vaşьp, palatkaпыn¹ qatarындаğь өзynyn vөлmөsyne qaraj kelti.

Tyn yr volup turdu ele. Kөldө bir nerse kyrkyrөp, tarsыdap ele çatqan. Biroq Natka qatuu uqtar qalğan volucu. Taq atarda çaqşь тыş керdy.

¹ Palatka—kurorttoçu оорулар çatuucu çaj.

Natka saat çeti cende oçğondu da, şejsөvin çamьпыp альp çыluu suuqa тыşкөny ketti Andan kijin çьñajlaq vojdon çajьq terrasqa сыqtь.

Teñizdin ysty menen алыста vara çatqan соquş paroxotunun tytyny көrynөt. Ar qajсь çatqan çaşьl өsymdykterdyn dovuştuu şьvьrlarь uqulup turat.

Terrasqa çaqьпыraaq çerde qara çumuşcu Gejke otun çarьp çatat.

Qudu өзynyn yny sьjaqtuu volup, zoonun алынан көnyldyy сыqqan taza çaңьғыtь uqqan Natka kylyp çiverip:

— Çaqşьl dedi aqьғыn qana.

— Natka... Saqa çol bolsun? деп art çatqan taq qalьp syjlөğөn vireөнyn suroosu uquldu

Tigil paroxodtor ekengө—Nina... деп kylymsyrөp turup алda qajda melmildep çatqan tenizdin vetin көrsetty Natka.

— Çaqşь paroxodtor eken. Tynde alar көldө qandaj kyıldөşкөndөryn, sen uqtunvu Natka? Men oçğonup ketip uqtum: u—ux! u-ux! dejt. Ordumdan turdumda palatkalarqa kettim. Vaarь uqtar çatyşqan eken. Çalğьz qana Vladik Daşevskij oçğondu. Men aqa „uqta“ dejmin. Al çattь. Men palatkadan сыqtым. Al terrasqa сыga keldi. Tekcege сыğьp альp, tirөөcty qolu menen qarmap альptь, tirөөctөн tartьp açьrata аlvajsьñ.

Kəldə volso valıydağan ottor cəyat, dağy bir-
demeler çarəyər çatat, proçektorlor¹ mağa nağ
oşonusu qəzəq. Men aya: „vəraqoj Vladik uqta“
dejmin. Aqəryn surar ajttəm, uruštum, çolqo saqə-
ruuğa uvada verdim. Biroq, al uncuqvajt, tirəecty
vekem qarmpar alğan qudu taş səjaqtuu. Cən ele
sen ecteke uqqañy çorvu?

Nina sen vul çerden bir eki kişige çoluqqan
çorquñvu? Birəə uzun vojluu ətykcən voz frenc
kijgen kişi. Anyn çanəndağyşy kicinekej voz cijkil
qara kəz çaş vala dep aqəryn suradə Natka.

— Voz frenc kijgen... dep Nina Natkanyn səzyn
qajtaladə da:

— Çoq Natka, voz frenc kijir valasə menen
çyrgən kişi mağa çoluqqan çoq. Al kim ele Natka?

— Men əzymda bilvejmın, uşundaj bir sonun vala.

— Men frenc kijgen bir kişini kərdym Natka,
biroq anyn valasə çoq volucu. Çaləyş əzy qana
at minir çaləyş ajaq çol menen toqo cəğyər ketti.
Anyn mingeni arəymaq at ele, ıaj volqon ətyk
kijir aləptyr ele dedi Nina.

Natka:

— Betinde cən tağyda var dedi.

Nina:

¹ Proçektor—kəldyn vetin çarəq qəlyr turuucu cən şam.

Atam mlytəğy menen kirip kelet.

„Dajarsənarəy, volqula vətəraaq“ dejt — cən
enem vasvajt. Qaardənyr atam uruшат.

— Al emne ucyn uruшат? dep Tolka tañ qaldə

— Sevevi: atam poljak volup turup, orustardəy
qəzyləğy menen birge ketip qalqandəyşy ucyn uru-
şan.

— Məna oşentir enen, çyrvəj qaldəvə?

— Oova çyrvəj qalat. Əzy qana çyrvəj qojvos-
ton vaşqalardə da çivervejt. Atamdəy acuuşu kelip,
anyn vircə aləy vətəy, ıəğyər kelip oturquzqan eken.
uqtar çoluratta qalat. Bizdkiler qoroqo cəğyşy
soquştağy səjaqtuu saləşat.

çyryşkən paraxodtor ele. Alardəy qəštaqtar kyjet.
kerek. Tolka men volsom frontto tuulqanmyn. kter-

— Qoj qalr ajtasəy, sen qacan volso ele bir-
demeni ojlop tava qojosun dep, teñ tuş sunup
ajttə Tolka.

— Qalr emes. Mağa aram vaarəy ajtyr vergen
volucu. Oşol kezde alar Prezdi-Litovskijdin çanəy-
da turuşcu ele. Sen Prezdi-Litovskij Polşonun qaj
çerinde ekenin vilesiñvi? Bilvejsiñvi? Andaj volso
anan kijin men sağa kartadan kərsətəjyn, qəzyl-
dardəy çyrymanşəğə qacan kelişkenin aram
esine tyşyərə alğan çoq.

Aqəryn kelişiptir. Qəzylərdəy cəginişkenin volso

Kelde volso valvıldağan ottor cıǵat, daǵy bir-
demeler çarǵıǵar çatat, proçektorlor¹ maǵa naǵ
oşonusu qızıq. Men aǵa: „varadoj Vladik uqta“
dejmin. Aqıǵın surar ajttım, uruštım, çolǵo saqı-
ruuǵa uvada verdim. Biroq, al uncuqvajt, tiröecty
vekem qarmar alǵan qudu taş sıjaqtıu. Cın ele
sen ecteke uqpanıǵı çorqu?

Nina sen vul çerden bir eki kişige çoluqqan
çorquı? Biröe uzun vojluu ötykcen voz frenc
kijgen kişi. Anın çarındaǵı kicinekej voz sıjkil
qara köz çaş vala der aqıǵın suradı Natka.

— Böz frenc kijgen... der Nina Natkanın sen ne nan
qajtaladı da: çıjup beret. Keede

— Çoq Natka çıjup bir kezde tyn icinde çam
volup qaldı. Julka olturat. Ec kim çoq. Al
arǵı verı vaşqıǵı kelet. Al ysty çadıǵın vaǵar tyrtı.
Biroq progrevtin ysty çavıq volucu. Aram bir çaq-
qa ketip, ec qajda cıqvasın degen oǵ menen ystı-
tınö çaçık vaştırır qojdon eken.

Bir kezde eşik şart etip acılat. Bul aram volot.
Al progrevti acıpta çıberet. Entiget. Ysty vaşqıǵı
ıjralanıǵın. „Sırtqa cıqqıla“ dejt. Julka cıqat.
Çoq enem volso cıquuǵa kənvöjt, cıqvajt. Aran
degende anı kəndyrušet.

¹ Progrev — çer tam.

Atam mıltıǵı menen kirip kelet.

„Dajarsınarvı, volǵula vaştırıq“ dejt — çoq
enem vaşvajt. Qaardarıp atam urušet.

— Al emne ucın urušet? der Tolka tañ qaldı

— Sevevi: atam poljak volup turup, orustardıñ
qızıldarǵı menen birge ketip qalǵandıǵı ucın uru-
şan.

— Мына ошентип енен, çyrvöj qaldıvı?

— Оова çyrvöj qalat. Özy çana çyrvöj qojvos-
ton vaşqalardı da çıberöejt. Atamdıñ acıusu kelip,
anı vurcqa alıp vaǵar, ıǵıǵar kelip oturǵuzǵan eken.
Al olturatta qalat. Bizdikiler qoroǵo cıqıǵar
çyktöryn aravaǵa salıшат.

Ajlanarıp vaǵar kyjup çatat, qıštaqtar kyjet.
Alolonup çalıp cıqat. Bul mıltıq, zamvrekter-
din atıǵınan cıqan ottor volucu. Мыndan arǵı
aramdıñ ajtqandarının vaǵar almaşıldı. Qandaj-
ca volup ceginişkenin, alardı qaj tyrdö qurcar
alıǵın ajtalǵan çoq. Sevevi, vul ucırda men
çol ystyndö tuulurmun. Maǵa qarajlaşır turuşıp
bizdikiler qızıldardan açırap qalıǵar cıqıǵı Prus-
sijadaǵı nemisterdin qoluna tutqın volup qarma-
lıp qalıшат. Biz al tutqında төрт — veş çıl turup
qaldıq.

— Atan emne ucın mıltıǵı menen kirip kelet.

— Sevevi, al qalıq militsijasında iştej turǵan. Pol-

şoqo qızylar kelişkenden baştar, bizde qalırq militsijası qurulğan. Pomeşnikterdi çana başqalar-dı tekşerip turuşqan. Qandaj qarmadı oşonjoj revolytsija komitetine alıp barışa turğan.

— Atañ qalır qalıuğa volojt ele da. Balkim darğağa tartıp ɵltıruıp qojuşat ele qo dep anın sɵzyne qoşuldu Tolka.

— Sɵzsyz oşonter ele. Coñ atam ec qajda vol-ğon emes. Revolytsija komitetinde qaqaz taşqıy volup iştej turğan. Çadağanda anıda bir çıl tyrmөгө qarmaşqan. Menin eçemdin çaşş uşul kez-de çıyırma segizde. Azyrda volso tyrmөгө oturat. Anı elden murun qamaqqa uc çıl oturğuzuşqan. Andan kijin voşotup, uc çığa sejin beker çurdy. Azyr volso qajra qamaştı. Tuura tɵrt çıldan beri qamaqta oturat.

— Çaqında qajra voşotovu?

— Çoq, çaqında voşotvojt, dağ tɵrt çıl ɵtkɵn-den kijin voşojt. Al Mokotovskij tyrmөsynde otu-rat. Tyrmөdөн çaqında voşotulvajt.

— Al kommunis vele?

Vladik uncuqvaj vaşın ijkedı. Ekɵ tɵrt çım-çırt voluştu. Өzdөгynyn syjleşyp oturuşqanın ojlonu-şur çana Natkanın negrler tuuralu oqur çatqanın tıñsaşır qalıştı.

— Tolka eger ekɵvıyz oqumuştuı volo turğan

volsoq, emne volor ele. Ximik volsoq, dele vol-voju. Ekɵvıyz sıranır alsa ec kim kɵvөj tur-ğandaj sır, çе volvosı vojoq ojlop tavır elek. Men qajdandı uşundaj qalıuğa volo turğandıın da-lildegен kiterp oqudum ele. Ekɵvızydın mına uşun-daj vojoğuvuz volso ee—dedi Vladik.

— Men da oquğanmın. Biroq, munun vaarь qalp Vladik dep kyldy Tolka.

— Mejli qalp volsun. Eger sın volsocu?

— Eger sın volso anda ekɵvıyz vırdeme oj-lor tarqan volor elek dep qızıqtı Tolka.

— Anın emnesin ojloo kerek, ekɵvıyz cet elge sejin varuğa velet satıp alar elek.

— Beletterdin emne keregi var, mındaj dele bizdi ec kim kɵvөs ele dedi Tolka.

Valdik kylyp:

— Qızıqsın sen. Biz elden murun sırtınvөs-tön ele varar elek. Sovetter ɵlkөsynde sırtınğөн vojdон çıruynyn emne keregi var? Biz cekke vaarь çetkenden kijin talağa vaarь alıp sırtıp alar elek. Oşondon kijin cekten ɵvөs vele. Mejli çan-darma tursada çanınan ɵtıp kete verer elek, al bizdi kɵvөj qalar ele.

— Art çaqınan vaşır kelip, muştum menen kek çelkege verip qalsada volvos vele, dep Tolka qoşumcaladı.

Mymkyn volog ele. Al Barankin sýjaqtançan ma-
nyroo eme volso meni qojur qalçan kim voldu
eken dep ajlanýr ajlanýr qarar ele dep Vladik aça
qoşuldu:

— Çoq andaj volvojt, viz Barankindi aqýgn çýna
ojnor ugur çatabýz. Tigilerdi volso otundarynan
turgus qýbr soçor elek. Çarajt emese andan kijin.

— Andan kijin... andan kijin tyz ele tyrmөгө
varar elek. Bir qaroolcunu qançar menen sajýr
өлtyгур, daçý arý keter elek... Daçý vaşqa qa-
roolcusun өltyrer elek. Tyrmөгө kirip nadziratilderdi¹
da өltyrer elek.

— Andan avdan көр өltyргөн volog elek qo
Vladik dedi Tolka.

— Andaj itterdi ajoo kerekvi? Alar vizdikilerdi
ajaşavý? Çaqýnda atama bir çoldoşu keldi.
Al atama tyrmөлөrdөky avaldý ajtçan uvaçta meni
aram eşikke sýçarýr çiverdi. Biroq men aqýgn
vardýmda vaç çaqtaçý terezenin tyvündө oturup,
vardýq sözdөгyn uqtum. Eger viz Nadziratildegі ас-
qýсть алыр, vardýq kameralardý² аса турçан volsoç.

— Biz emne dep ajtar elek? dep sýdamсызда-
nyр suradý Tolka.

— Ecteke ajtvas elek.

¹ Nadziratel — tyrmөny kызөtyр türuucular.

² Kamera — Tyrmөnyн аjрым vөлмөлery.

„Kiminer çajda qaalasañar qacqýla! dep çatuu
çýjçýrar elek. Alar emne ojlonuşar ele, sevevi:
vojonur алçанвýз, çana viz көгynөjvуз.

— Alarçа ojlonuuçа uvaçýt volog vele? Mase-
len; kameralar асýç турçанын qaroolculardýн
өлур çatçанын көгүссө daroo ele emne iş volço-
nun ojlor tavýşar ele.

— Vaary тең quvanýr ketişer ele ee Vladik!

— Qýzýqсың! Төрт çы otura турçан volsoç çana
murun daçý төрт çы oturçан volsoç oşondoç azar-
tan daroo qutulup çatsaң qantip syjynvөj qojosuң.
Andan kijin emne qýlar elek. Andan kijin avdan
vaj konditrskijge¹ kirip, ar tyrdyy tattuu nandardý
çana piroçnyjlardý çeer elek. Men bir çolu Mos-
kvadan төртty çedim ele. Bu ikinci eçem Julke
turmuşqa sýçqan uvaçýtta voldu ele.

Çeөгө çaravajt. Men al kitepte ecteке çeşke çara-
vadandyçýн оquçатын. Sevevi: piroçnyjlar vojol-
çon emes, eger аны çej турçан volsoç icindeginin
vaaryн тýşqa көрсөtyр turup alat.

— Сын ele oşondoç volup qalar ele ee — dep
Vladik qoşuldu. Ekөө тең çatçýгýр qalıştý.

— Munun vaary çomoq, vul өñкеj ele çomoçtor
çoq söz Vladik. Al oodarynyр салçасынан çattý da
көркө sejin asmаңçа qaradý. Al, Tolkaçа Natka-

¹ Kanditr — tattuu tamaçtar satuucu dyken.

нын оқур отураһын тыңсар җатқандай көрүндү. Бирок Владик уққан эмес. Ал ваһқа бир нерсе җөлүндө ојлонуп җатқан болуцу.

Ал бирүлүп Толканы җарады да:

— Җомоқ деп җојур Австријада бир коммунист ваһ екен... Ал мурун солдат болгон екен. Андан кийин коммунист болуптур. Ал таһыр војновосо да көрүпвөјт екен.

— Җанетип көрүпвөјт екен? деп серпиди Толка.

— Оһентип эле тырмөдөн җасыр сырҗанына уц җыл волот. Полицијалар издеп эле җуруһет. Бирок тавалыһвајт екен. Ал бир кезде тында болсо, бир кезде тигил җақта бизде волуп җүрө берген. Ал Львовтоғу депо¹ җумуһцуларынын җыналыһында асыр эле сыһыр сөз сыјлөгөн. Ваһыр таһ җалыһқан. Полицијалар җетип келгиче ал җаһым саат сыјлөр җиверген.

— Җоһ полиција эмне җылат? Анан ал җайда кетиптир?

— Барында өзүң сураһын җайда кеткенин деп Владик көтөрылүп җоор верди даһы:

— Полиција еһиктен кирери менен җалп етип һам өсөт... Терезелер көр. Бирок вардыр терезелер еменеденди күүгүмдөнөт, Полиција механикти көздөј җасырды. Механик болсо җыһыһыр тилејт. „Кеткин аһ Һайтан ваһыр менин анызда җайһым җетиһтүү. Балким Јакордун тыжыну кыжур кетсе керек“ дејт.

¹ Депо — паровоз ондооцу устаһана.

— Анда ал атаһын эле оһенткен екен — да.

— Емесе сен ваһыр җумуһцулар атаһын эле оһенткен векең, җе җалпыр дадилдеп көрвөһсүңдү? Җумуһцулар аһ җаһыһыр җојуһат. Оһондуқтан аһ көруүге волвојт. Сен эмне ојлодуң? Војоқву?

— Браақтан тамақ исууге җаһылған җоһдигоронун уну угулду... Балдар җаздырҗаһын, һейһеһтерин җана сылгыләрын ала орундаһынан туруһур һатырар җөнөһтү.

— Владик, ел җаһқа биз җайра җасан ваһавыһ? деп Һаһыр сурады Толка.

— Ваһавыһ?

— Җир тартыр. Еми сыһақ җана таяр тасыр болду деди Владик, тура җураған лосканын туураһынан өтө верип.

— Владик, җоқустан Натка билип җалса... Бизди җайра җолго җыһаһыр җүрвөһсин деп Толка даһы аһыһын сурады.

— Җоқ, җоқ бул җөһүндө ал җуз җылда даһы сезвөјт, деди Владик җатуу кылып һейһевин җамыһыр тизилүү җатарынан өз орун алһаны умтулуп җатыр.

Росто менен келе җатқан пароход кечикти. Оһондуқтан җардаһан җоон ростоцу ијрејген ески җуу таяһына җөлөнө выһ-кыһ етип тенсилип, тооғо кечки тамаққа җејин араһ сырты.

Ал җанындаһы җулдар җатқан балдардан җолун

нын оқур отурғанын тыңсар қатқандай көрінді. Бірақ Владик уққан емес. Ал ваққа бір нерсе сөйлүндө ойлонура қатқан волуцу.

Al virulur Tolkanь qaradı da:

— Қомоқ деп қојур Австријада бир коммунист ва» екен.. Ал мурун солдат болған екен. Андан кижин коммунист волуптур. Ал тақыр војонвосо да көрүпвөјт екен.

— Qanetip көрүпвөјт екен? деп серпиди Tolka.

— Ошентип эле тырмедөн қасыр сырқанына уц қыл волот. Политсijalar izдеp ele қурышет. Бірақ тава алышбайт екен. Ал бир кезде мында волсо, бир кезде тигил қақта визде волуп қуғө берген. Ал Lvovтоғу depo¹ қутиұсқуларынн қыналысында асық эле сығыр сөз сйлөгөн. Ваарь таң қалышқан. Политсijalar қетип келгиче ал қарым саат сйлөр қиверген.

— Қош политсija емне қылат? Анан ал қайда кетиптир?

— Барғанда өзүң сурағын қайда кеткенин деп Владик көтөрылүр қоор верди дағь:

— Политсija ешиктен кирери менен қалп етип шам өсет... Терезелер көр. Бірақ вардық терезелер емнедendir куугымдөнөт, Политсija механикти көздеј қасырды. Механик волсо қыққыр тилдејт. „Кеткин арь шайтан васқыр менин ансызда қайдыр қетистуу. Balkim Jakordun tyjyny куйур кетсе керек“ дејт.

¹ Depo — parovoz оңдоосу устағана.

— Anda al atajьn ele ошенткен екен — да.

— Emese sen ваарь қутиұсқулар atajьn ele ошенткен векеп, қе қалыр далилдер көрвөјсүңбу? Қутиұсқулар ань қасыр қојушат. Ошондуқтан ань көруугө волвөјт. Сен емне ојлодун? Војоқбу?

— Браақтан тамақ исуугө қарыған қонғуруонун уну угулду.. Балдар қаздықтарын, шейшептерин қана сйлгөрын ала орундағынан турушур қатырар қөнөшты.

— Владик, ел қаққа виз қайра қасап вагавьз? деп қасыр сурады Tolka.

— Вагавьз?

— Қир тартық. Еми сырақ қана таяқ тарсақ волду деди Владик, тура сирқаған loskanь туурамынан өте берип.

— Владик, қоқустан Natka билip қалса.. Bizди қайра қолго қығарь қуғвөсын деп Tolka дағь адырын сурады.

— Қоқ, қоқ вул қөпүндө ал қыз қылда дағь сезвөјт, деди Владик қатуу куйур шейшебин қамыыр тизилуу қатарынан өз орун алғаны умтулур қатыр.

Росто менен келе қатқан пароход кечикти. Ошондуқтан cardajған қоон ростоцу ирејген eski қуу таяғьна қөлөне вьс-кыш етип тенсилип, тоғо кеcki тамаққа сејин арақ сықты.

Al қанындағь суулдар қатқан балдардан қолун

silkip көвүн фамиlijасынан сақырды. Bilgenderin bolso çen ele attarynan ajttı.

Al, bir тың турған валаны қолунан тартыр.

— Kolja! dedi.

— Kel tuuğan qol qoj.

Toqtoj turğulasy, toqtoj turğulasy qolgo asyvaj aj tentekter! Adamğa qol qojğunca тыңтық бергилеци. Mişakov, sağa qat çoq, Barankin sağa qat var. Мысалық қалың қатты sağa kim çazat? Barankin, şьqalaşыр turğan valdardь çөөлөр vara çатыр:

— Munu kolhozdoғu bir tuuğanым çazat. Bul bir tuuğanым Vasilijdin çazğanь. Menin eki bir tuuğanым var. Birөө, Grigorij, al qьзы askerde, vronevoj otredinde. Ekincisi Vasilij bolso kolhozdo, vaş at saqqьs volup iştejt. Grigorijdi askerge çаныдан алыştь. Vasilij bolso askerge varьр kelgen. Biz veş bir tuuğanvьz. Мындан ekөө qьz, ekөө oquğan. En kicyusy qat taаныj elek, çaş qьz.

— Senin ese çenen var?

— Ujunar varь?

— Тооғунар varь? Eckiner varь? deşip bir top valdar Barankinge uđaа-uđaа suroo verişti.

Uşalangan qatqa qolun sunup vara çатыр:

— Menin çenem çoq, dep çoop verdi Barankin.

— Ujubuz var. Cocqovuzdu sojup alğanvьz,

tororoju çana qaldь. Eckini bolso vizdin qьštaqta vağьşvajt. Eckiden vizge pajda az. Ogoroddu kemirgenderen vaşqa pajda keltirvejt.

Al, çанындағь valdardьн kylyp çatqанына таң қалыр қарар:

— Emne ycyn kylysynөр? Özdөry suraşatta, ezdөry kylyşyөt, dedi çaqтыvaj.

Baldardьн көрçylygy tarap ketiškenden kijin Vladik Daşevskij vaşьр kelip өзynө qat varьь ekenin suradь. Ağa qat kelgen çoq volucu. Al ererkegensip, poctociğa sөөmөjy menen tap verdi da ьşqьr vaşьр ketti.

Natka Şegalova Uraldaғь тең-туşу Veradan zakaznoj qat aldь.

Kecki tamaqtь ickenden kijin sanatorija otiredi Nina menen ojun volucu төmөкy ajantcağa kelişti.

Palatkalardьн voştон çerlerinde çana terasдьн аldьндағь кenen tektirce vөtөncө een volup çana тыңтықта turdu.

Natka өзynyn vөlmөsynө keldi. Qattь actь. Qattьн icinen syrylyp qalğan qandajdyr ьlampa маj çыttangan syret tyştь.

Cojun çenen qaptalğan çoон tirөectyn çанында da Vera turdu eļe. Аньн қара vozomuq adis kijmi çazь vrizent qur menen qurcalğan, qurdun metal

aldagyna valqa, qyrсуur çana bir nece çavdьqtar qьstьryluu ele.

Verka tirөөckө сьдуйда qamьndandьdь çana anьp çaqandьdь tyşnyktyu volup turğan volucu. Sevevi: aqa çaqьnryaaq çerde çе, inçener emes, çе elektro-texnik emes birөө qarap turğan Aqa qatarlaş qara cactuу qьsqa vojluu, dağь birөө turğan.

— Balkim brigadir çе volvosо on vaşcsь volso kerek. Qara cactuunun veti, anь çaььdan ele birөө eñ qatuu tildep qojdon sьjaqtanьp acuulu qubarьndь.

Kyn çьluu volucu. Braaqta çasalьp vьtvөгөн quruluş çana tyjdekteşken qojuu qara tytyn zaqm-danьp көrynur çattь.

Qat qьsqa çazььrtьr ele Verka salamattьdььp, al-avalьn çazğan. Taçrijьva çumuşun tez vьtөryn ajt-qan. Elektr stansijasьn montaçьn mөөнөtynөн murun vьrtьrgөndьgy ucyn sьjalğandьdььp vildirgen. Elektrikti çaman vajlanьştьrgөndьdь ucyn sөгyş alğandьdььp da çazьrtьr. Çalьp alğanda vaarь көnyldөгьdөj, tьньqsam, salamattansam, qьzmatqa kiryy alьnda Uraldan Moskvağa tije өtsem anda Natkağa çoluğa өtөmyn degendi da vildiriptir.

Natka ojlondu. Al avdan syjkymdьylyk menen cañ volğon qara çumuş kijmine qaradь, oor çana соң vatinkanь qaradь, Verkanь çelkeden mьq-cьp turğan on qadaqtьq temir „mьşьqtьn“, (syrettyн)

syryn qaradь. Konьlysyzdөnyp turup Verkanь esine tyşьrgөн syretty arь көzdөj çьldьrьp qojdu

Kьtvөгөн ucurda eki terezenin teң pardalarь çar-tьsьna cejin acььp andan Barankindin top tomoloq vaşь көryndь. Natka tañ qalьp cocup ketip:

— Barankin sen emne ucyn ajantcağa varğa-nьň çoq? Baldar volso ojnoç çatьşat. Sen emne qььp çьrөsьñ?

Barankin terezenin tyvynө voortoqtop turğan qalь-vьnda:

— Bul ojun emes, menin vutumdu tañeştь da, qartьn icine salьp curqağьn deşti. Men vutum-du şiltegende ele çerge qulap tyştym. Qajra tura qalьp curqajьn desem çana quladьm, alar volso meni qarap qatqьrьp kьlyp çatьşat. Al çana emes, qaşьqqa cijki çumurtqa salьştь da qoluma qarmatьp dağь curqağьn deşti. Alvette çumurtqa çerge tyşьp çarьldь. Uşundajda ojun volovu? Bizdin kol-xozdo mьndaj ojun ojnooç ucyn tajaq çeer eleñ. Men vul çerde çьrөmьn. Ec qajda varajmьn. Andan көrө Gejkanьn çanьna vaarь, otun çarьşьp veremin dedi.

Barankindin toptomoloq vaşь terezeden көrynвөj qaldь. Biroq bir minuttan kijim al qajra velmege kirdi.

— Unutup qalьrtьrmьn. Komsomoldor top ojnoç

çatbşqan ajantcanın çanı menen ötyp vara çatsam meni toqtotur alyştıda, vatyraq surqaşın, eger Şegalova voş volso, mında ıldam kelsin ajtyr qoj deşti.

— Taqyr unutup qojurturmun dep sözün qajtaladı da, kulymsyröp, emneliktendir tömönky sözdördy esine tyşyyp syjlej vaştady:

— Bizdin kolhozdo bir kuny qampany örtteşty. Bir tuqanym çoq ele. Men attı qoşqonu sarajdy közdöj surqadym. Tyn qarañdy volucu. Kicinekej eerdin mşdy şdyr ketip vaşyma kelip tijvesinvi. Arañ degen-de qoroozo şqtm. Qampany kuyup çatat, kuyup çatat.

— Natka anın moşqool ijnine qolun qojup:

— Senin arañ varvy? dedi.

— Bar. Atı Aleksandrov, dep qıvanıxtuu tyrdö çoor verdi Barankin.

— Aleksandrya Timofejevna. Al bizdin kolhozdo uj vaşat. Çaz voju tüşekte çattı. Azır ajşdyr qaldı. Sevevi: anı vıqqa syzyp alğan volucu. Bizdin asıl tuqumduu çaqş vıqavızda var. Ötkön qşta kolhoz Moşenskijden 600 somgo satır alğan.

— Baram-aratam! dedi. Barankin kimdindir ыraaqtan şqdan, qarqyldanğan unyn uşup:

— Bul saşdyr çatqan Gejka. Al eköovyz avdan ыпаqvız dedi Barankin.

Natka ajantcağa tyşyp varğan kezde kyn teniz-

din ar çaqşna çaşyñnyr qalğan mezgil volucu. Köldyn vojundaq çaşañ çөptөр kecki kerimselge dovuşsuz, çumşaq şana köjkölyp çatşat. Çyzym ajantcalarında kyzөtcylөrdyn çaqşan ottoru tytejt. Majaktın¹ çaşyldanğan ottoru şana vaştady. Tyn zımyrar ötyp çattı. Biroq ojun oşo veter qızdy.

„Kartuzek toptu çaqş tevet“ dep ojlondu Natka şana qatuu şyldanğan toptun asmandı közdöj şuuldar ыşdyr, köz asır çumşuca eski kiparis şşactaryñnyr төвөsynөн usup ötyp, qajşşan vojdon çerge kelip bir tijgenin көргөн Natka, sandalyñnyr voosu bekem vajlanğandyşnyr текшерip, sekirip şнар көrdy da, kasinkasın oңdodu. Topton көzyn alvastan tordu közdöj surqar varыр, Kartuzekтин çol çaq çaqşındaqь voz çajşa varыр otura qaldı.

— Toz dedi aqa Kartuzek.

— Tozdum dep Natkada, aşyñnyr şana çoor qajtarдыda, qatuu toptu qatuu muştady ele, top tordon alyş ыşdyr ketti.

— Toz dedi тың турған Natkаны qarap Kartuzek.

Biroq cimirilgen top vat ele ycuncy şşyqtı közdöj ыşды. Qşşac soşuu menen ыşşşan top, sekirip qalğan Kartuzekтин төвөsynөн şuuldar öte verdi.

¹ Majak—köldy çaryq qılıucu cod şam.

— Ber! dep qıjqırdı Natka Kartuzekke.

— All dedi Kartuzek.

Natka Kartuzekke toptu qarısraaq ırgıta berip:

— Kes! dedi.

— Bar! dep çoop verdi da toptu qajrattanır ıldıj kəzdəj urup qaldı.

— Bir—nəl, dep sudja çarijaladı da ısqırtır turğan qalıbında:

— Şegalova menen Kartuzek syjleşwəgylə! Ante turğan wolsonor şraf çazır qojomun dedi.

Natka syjlər qaldı. Ojunqaraaq Kartuzekta kulum-syredy. Alar kulumündəşyr bir-birin qarıştı.

— Şegalova seni bir qoqus woluudan ulam Aleşa Nikalajev izdep çyrət dep waldardın arasınan Natkağa kimdir birəə qıjqırdı.

Ağa, tın icinde dağ emne kerek woldu eken. Anda Nina qalıwadı wele dep silkindi Natka.

bmırttıq qojulandı, kın cıgıç çaq nurlana waştadı. Asmandan cılıtdağan cılıbzdar kərynısty. Sudja top ojnoonu toqtotuunu çarijalagan kezde, toonun waşınan çarqırap aj cıgır kele çattı. Ajdın wul çarğında wadıq ojundardı qajra waşınan, waştar ojnoj wersenəde wolo turğan.

— Top sirtqa cıgır ketti, dep sudja qıjqırdı. Oşol ele saatta qara top tordun ortosun kəzdəj kəkələr ucır wara çattı.

— Ber dep Natka kəzdəry menen Kartuzekten suradı.

— All dedi Kartuzek uncuqvaj çana waşın ijker:

— Kes! dep Natka toptu qagır çıberdi da, kəzdəryn çuma qaradı. Qarağda toptun tepkenden cıqqan unun çana sudijanın dowuştuu ısqırtır uqtu.

— Şegalova çana Kartuzek syjleşwəgylə dedi sudija. Biroq wul eskertyy qatarında emes, aldn alır çana ajtuu wolu.

Yjgə qajtıştı. Natka Gejkege çoluqtu. Al toonun aldn çagınan qaqşagan quu otun kəteryp, kele çatat wolu. Natka ekenin wılip al toqtoj qaldı.

Fedor Mexajlovic seni qajda dep surap meni izdөөgө çumşadı. Biroq, men tapqan çoqmın. Bilwejmin, emnegedir ağa awdan kerek wolup qalsaq kerek dedi.

Natka „dağ wırdeme wolup qalğango“ dep ojlondu da, çoldun sol çagın kəzdəj wuruldu. Majda taştar anın tamanın aldn menen şıgırlaşır qujuluşat. Al wasqıç sjaqtanğan çalğız ajaq çol menen çıçactan çıgıcca sekirip otredtin yjlərynun aldnındağy acıqqa çetir wadı.

Waarı tır tınc memirep çatışat wolu. Al toqtop tura qalıp lagerdin şawına wawsamwı, çoqwu dep ojlodu. Biroq waarı wır kes wolup qaldı. Bar-

дәдә уқтар ҫатышат деди да аҫғын ваһыр коридордо келди Деҫурныҫа ваһыр емне волҫондуҫун суроодон мурун сандалына толуп ҫалҫан ҫумду ҫаҫыр салҫаны өзүнүн вәлмәһу ҫаҫа бурулду. Лампаны ҫаҫастан эле кереветине ваһыр отурду. Ич кижиминин вусуләһүнүн бирөө сесилвөгәндиктен Натка электркти ҫаҫыҫ ҫылуусу тетикке ҫараҫ ҫолун сунду. Бироҫ, ал ҫоҫтан сосуп кетти да ҫайра тынсыҫ ҫалды. Сеһеһи: аҫа, өһу уҫындо ҫалҫыҫ емәһеҫ волуп көһынды.

Электркти ҫаҫастан ҫана ҫыҫмылдаһастан тынҫар туруп, кимдәндир дем аһыр ҫатҫанын уҫур уҫдын иһине бирөөһу ҫаҫыҫыр ҫоҫҫон екен деп тыһынды. Оһондуҫтан электрктин тетигин бураҫ ҫөһерип еһикке ҫараҫ атылды.

ҫумһаҫ ҫаҫыҫ аһын виҫик вәлмәһосын нуриланты.

Ал ҫарһыттыҫ ҫараҫа-ҫарһыһында бир теһир керевет турҫанын көрды. Кереветтин уһындо мемиреп ҫатуу уҫтар ҫатҫан, өһүнө тааныһваҫаҫы валаһын көрды. Баҫаҫы эле аҫ ҫуһа, ҫара көздыу Аһка ҫатат.

Мунун варадыҫы кытвөгән, учурда тар таҫыр тыһу-ныксыз волду.

ҫаҫыҫ уҫтар ҫатҫан Аһканын вәһине соҫулуп, ал оодагылды.

Натка көк ҫоолуҫун аһыр электр лампыһын тыһына ҫартар аваһур ҫыһыр ҫоҫду.

Eşik qəjc etti. Bəlməgə ujquluu keçpi menen deçurnəj sestra kirip keldi.

— Olga Timofejeva, bul kim? Emne usyn mında çatat?... der aqğyn surağ Natka.

— Bul Alka, seni kecke cejin izdeşti. Ysteldyn ystyndə sađa çazyłan qat var – dedi Olga.

Qat Aleşa Nikalajevdan bolucu.

„Natka! bul Alka çoğorqu kəldə suu provodunda, uşul kezde işter çatqan Gamindin valasъ Bugyn bir qərsəq boldu. Çerdin aldənan qorđoj sьqьp suu toğoonu çep çatat. Inçenerdin özy kəlgə qaraj ketti. Sen qaralanva, biz kerevetti uvaqtılıu senikine qojduq. Erten qandajda bolso çajlaş-təravьz“.

Kerevettin çanında aq orunduq tuğan. Anьn ystyndə coloq kək şьm, çenı çoq kəgyltyr kəjnək, bir tezerek taş muqava qutu çana mandajьna çaltьrađan veş vurctuu çaldьz tađьnđan atcan askerdin saap vara çatqan syfety tartьlđan qooz syret çatqan bolucu.

Natka qutunu actь. Anьn icinen eki voz segirtke ağa qaraj tizelerinin ystynə sekirişti.

Natka aqğyn çana kyldy da şamdь öcyrdy. Aleşa Nikalajevda acuilanđan çoq.

Inçener çoğorqu varaqtarđa çetəvesten ele ikinci ucaskanь kəzdəj vuruldu. Al ьraaqtan ele çekte

tartipsiz çatqan tackelerdi¹, cuqulduqtardь çana ky-
rektördy kördy. Balkim iştep çatqandardь suu çaman
avalğa tyşyrse kerek.

Inçener attan ығьыр тышты. Boz camбыл volup
çer aldьnan atьылған suu bir çarьm metrden
aşьыраақ көтөryлup aңға tolo baştaған: suunun
icinde suurulvaj qalğan өlcөгyc tajaq teңselet. Eki
çьғac kyрөk aqьыпн çana suu ystynde qalqьp çyryşet.
Inçener suu dağь bir metr көтөryлsө çanьndağь
kyрөndy topuraqtardь çuуған vojdon artqa keterin,
eger suu dağь bir metrge көтөryлsө grevel aqьlyu
qujulup oң çaqть көzdөj cuqul burulup çana çьғac
qaşaalardь turğuzuu çumьstarь çyryp çatqan birinci
ucaskanь qartar vuzup keterin тыşyndy. Eki vadь-
vottun aldьnda, toodon тыşyp kele çatqan vaş onduq
Degalov:

— Sergej Alikseevic iş çaman! dep çьjqьrdь.

Aravağa salьнған taqtajlar çana çьğactar тыşy-
rylgөndө aлыштын çeegindegi şiber cөptөr çapьылыр,
ujralanьp, ьпыр çatqan volucu.

— Qacan vuzup ketti? Şalimov qajda? dep suradь
inçener.

— Uşundaj kişiler menen iştep volovu Sergej

Alikseevic? Andaj adamdar menen işтөө çьjьп.
Saat toғuz cөnde vuzulup ketken volucu.

Şalimov brigadasь iştep çattь. Suu aлышть vuzup
tөmөн көzdөj çөнөгөnde, alar daroo taarlardь
çetkirişip, taş tolturup çiberişmek tursun, anь veri
qajraqtamьş voluşup meni izdep çyryşyptyr. Arь
veri qarbalastar çyryşkөncө suu aлыштын bir sarçan-
daj çerin çьгьp ketiptir.

— Şalimov qajda?

— Azьr kelet. Özynyn qьştağьnan çumuşular
çьjьnar kelgeni ketti.

Tyn voju valtalar tarsьldar, ottor çьlytdar çana
alooloғon çalyndar çьгьp çattь. Taңға maal toz-
monu qulatьştь. Yc saatqa cejin suu çьгьp ketken
çerdi көzdөj, icine qum, taş tolturulğan vojro
qartardь ығьытыр çatьştь.

En sonunda qalğan tozmolordu ығьытысьp, suu-
nun aldьndağь qordojdu vytөşyp voluşqandan kijin
veti vaşьna ыaj suu cacьraаған inçener qьzarьp
ketken vetinin terin syrtyр çeekke çьqtь.

Al tizelep varьp olturup kyjyp çatqan otton coq
aлыр papiрус tarta baştaған kezde, çeekte opur-
topur volup çьjqьгьqtar, sөгyşyуler vaşaldь. Al
ығььp turup cala tartьлған papirosun taştap çiberdi.

Qordoj dağь çьгьp, suu birinci çolquға qara-
ғanda qazandağь qajnar çatqan suudan veter orğuş-
tap, şarqьrap ağa vaştadь.

¹ Tacke — çumuşularдын таş, topuraқ таşьj turған arava-
casь.

Qordojdun orqustağan kirgin suusu vytkøn çerden başqa çaqyn muruñqudan da көvүгөөк алып кетти.

Иңенер асуулаһар çатышқан çер қазғандардын çанынан өтыр Degalov çана Şalimovğa қарай варды. Ал, аларды çағын çердин ceti менен таştuu қыртыш бар сөптыу çерге еерцитир варды.

— Мына бул çерге отуз киши қожовуз, туураһынан қазғыла. Сууну еңшти көздөй қоюо вевевиз деди.

— Еңштин қандай екенин көрдүһызвү Sergej Alekseevic! А degende кyny-tyny онвеш метр қазалаввыз, андан ары өзүһыз көгүр туураһыз çалаң эле таş.

— Қазғыла, көзектешип тыһымыһыз қазғыла. Андан ары динамит¹ менен вузур çивевевиз.

— Sergej Alekseevic vizde динамит çоқ. Çумуһыцларды вөөдө эле қыһнавайлы.

Иңенер атыһын ооздугун салып çатыр:

— Қазғыла динамитти табуу керек. Çе вольосо, vizdin вардық емгегивиз талааға кетет деди.

Лажерге тышур келген иңенер Алкаға кирвевстен эле телефонго варып, көркө сежин Sevastopoldu шаһылыш тырде станыядан суурап çатты.

Ақыры ал телефон арқылуу сыжлөсты. Бироқ, çаруу селпромунан аға Москвудан уруқсатсыз бир дағы

килограм динамит çивере алаж турғандардын билдишти.

Иңенер төшөлмө çол менен вара çатыр, он çаққа вурулды да, көлдүн çегин вожлоп, көк çағыл өсымдыктуу асқаланған тоонун вооруна салыңған сулуу ақ тамды көздөй, таşақтар çөнөр қалды. Бул мурунқу вайлық мекени, азыр вольсо пионер лагеринин атаһы вогвордуқ атқаруу комитеттери менен ел комиссарлар советинин дем алууçu çажы Аж-суу вольуçu.

Ал саңқажған вийик решеткенин алдына варып атынан тышур, деçурныжа кирп дем алууцлардын арасында Samarin çана Gitajevicтерди варып деп сурады. Аға Samarin ертең менен эле Jaltaға кеткенин, çана кечинде çана келерин, Gitajevic вольсо бул çерде екенин айтты.

Иңенер уруқсат қағаз алып, ылаж вольсон өтыгун сыһыры менен қаққан вольуп, аллей вожунча тыркырде ағарып көгүңген çаққа çөнөду.

Ал Gitajevicke теһизден васырыс вожунча сыһыр вара çатқан çерде çолуқты.

Бул çаныдан ақ кирп қалған қара састуу, тегерек соң көз ажеккен, çажық қара сақалы бар киши вольуçu.

— Salamatsьзы! — деди иңенер қолун сөкесине қалқалаж қојур.

Gitajevic, вулғанған өтыккен, ылаж сасыраған

¹ Динамит — çерди, таşты вуздуқ дағы.

frenccen kişinin qoqustan kelip qalььна таң qalьь qaradь.

Oj—oj Sergej!—dep al qarqьы упу менен кyлым-сырөп сылөшө вaştadь.

—Qajdan? *Keş birin qandaj* tegi, ötygyn, fren- cin qamcьы daqь var. Emne boldu saqьa, qudu calqьындan polktun ştabьна kelgen asker сыjaqtana- сын?

—Çoldoş Gitajevic iş en şaşьыьş. dedi Sergej, sozqon qoldu qьььp turup.

Gitajevic skomejkaqьa oturup çatьp:

—Qoş-qoş kezit oquvajmьn, telegramda al- vajmьn. Emne ajtqьn kelet. Ötkөndөrdy eske тыşy- rөlyvy? Divizijань Bessaravijань. Bulardь avdan соң çaqььу менен сылөшөvьuz, çumьştu qoj vul çerde menin qolu çolum voş, işim, mildetim çoq. Kyngө qaqьanьp çatamьn, mьna көrdyqьv ьr kitepтерdi oqur çatamьn.

—Çoldoş Gitajevic iş zaqьы volvoj turqan volso, suravaj ele qojor elem dep, sözyn daqь qajtalap ajttь Sergej.

—Politsin qajda?... Matusevic? Çana vajaqь kim ele? Çanaqь vetinde taqь var çigitci... Aj, atьn öckyr! Bilbejsinqьi, çanaqь vetinde taqь var eme çьrөvөjv? dep Gitajevic Sergejдин sözyn uqvaj qalqьandaj ele сыlөj verdi.

—Çoldoş Gitajevic, veti taqtuular көp volqon.

—Men özym da vetine taq тыşkөndyn birimin. Maqьa dinamit kerek. Çaruu selpromu verbejt. Mos- kvadan suroo kerek dejt. Eger siz qaqьaz çazьp verseniz anda alar verişet. Silerdin dem aluu yjy- qьer vizdin atalььqьvьz. Siz dem alьp çatqьanьqьzdan kijin siz daqь vizge atalьq volosuz.

Qandaj dinamit? Qandajca atalьq dep Gitajevic qatuular, тыncььzdanьp qajra suradь.—Sen maqьa qajdan kelip çavьşa qaldьn? Men suuqьa тыşьp alьp kiterp oquqьanь vара çatsam qoqustan сыqьa qalьp munu qara: çumьuş... Dimanit...

Atalьq dep, senin andajьn volso emne qьlajьn? Balkim volor volso bir demedir?

—İş volor volbos, dep qoşulduda, özyne vardьqь kerektyy nerselerdin vardьqьn ajttь.

Aqьь Gitajevic murdun tarttьda, qarьndaş, qaqьazьn qoluna alьp, birdeme çazььda Sergejge verdi.

—Alqьn, senden kişi qutula alavь, dep orojuraq ajttь Gitajevic.

—Silerdin mektep çoldoş Gitajevic, dep çoor qajtardь Sergej qaqьazьь qatьp çatьp:

—Men Ukrainadaqь bir divizijаньn komissarьn vijuycy elem. Anь bir kezde komandujuşьj qamar qojqon ele. Sevevi: antvesen aj ileşip qalvajt—de- gen sözdy qoşumcalap qojdu.

— Мына ошентип чатаар дойдон экен дейсиңиз? Сөр Ситажевич кылааган учурда көңүлдүүк менен, бирок дае важагындай чатайданган уму менен сурар қалды. Чана Sergejдин қолунан айдая тектүүсүтүр ыңгайып күйүр дадыга тарты.

— Мына ошентип чатаар дойдон экен дейсиңиз? Сөр Ситажевич кылааган учурда көңүлдүүк менен, бирок дае важагындай чатайданган уму менен сурар қалды. Чана Sergejдин қолунан айдая тектүүсүтүр ыңгайып күйүр дадыга тарты.

Bul айда қасан болгон Sergej деп әл ақатын қана қосумқалады.

Оова, бул ішін болғонна көр болду қалды Ситажевич.

— Мына ошентип сен азыр армияда істеейсиңиз?

Иңенер: мен запас командирмин.

— Сериға, сен қантип іңенер болуп қалдың? Сенін іңенер болуға қандай болвосун бир белгін болғондуғын емнеліктендір мен есime тысуға алажымда.

Сумқасының оозун текітіп өөде тұруп кеке қатқан Sergejді көнүр:

— Баса, сен динамитіне сәсір қатасыңғо. Қарajt қасанда болсо воғ усақат таар келгін. Бироқ ес қандай қумуссуз эле кел. Көлге вағыр тысөвүз, сүйлөсөвүз. Сен қалғызсыңды?— деп Sergejдин бетине

қарар емнеліктендір ақығын қана еркелеткенсіп сурар қалды Gitajevic.

— Қалғызмын. Қоқ екөөвүз—мен қана Алка деди Sergej.

— Экөөвүз, мен қана uulum деп дады айттыдағы uncuqбай қалды.

— Қарajt, қоғ еми деди Gitajevic. Balkim ал бирдеме айтқысың ғе бирдеме қонындө сұрағысың келди. Бироқ ойлондуда айтқан қоқ. Чана сұрағанда қоқ. Sergejдин сунған қолун қатуу қысыр қойду.

Көлге кетуысу қолду қысқартуу усын Sergej төте қолго тысты. Бироқ ашуға қете електе эле лагерге вағыр, Sevastopolго машина заказ қылуу керектігін unутқандығын есime тысырды. Өзүнүн елес алағандығына вушайман. волуп қана машинаың вақыға қаққа аждап кетвегеј эле деп ваға қатқан Sergej сарсаған атының тизгінін қыды.

Сөр сыққан мажда, таштуу қууш қол тунқурап қатқан волуцу. Көр алыстықта емес, вузулған мунаралуу ески кicineкеј сеptин салдыварь көнүр турат. Анын устыне тармайданыр қарыс сөртөг сыққан.

Bir top өсүмдықтөрдүн art қасынан серең етир қалысқан еки валаны көре қойур, at қулақтарың тикцијтір қарады. Анын бирөө вағына ески шамала вајлаған таяқ қармаған, екincisi волсо icke қiptин con, tomoloq тырмөгүн көтөруп кеке қатқан.

Coocun kişi menen çoluğur qalısqanına al ekөө тең selejip tura qalıştı.

— Lagerdegi baldardansınaravъ? Beri kelgileci! dedi Sergej.

Coçuraağъ şamduu tajağın çasıruuğa araket qııır çatır:

— Lagerdegi baldardanvъz, ojnop çyğevuz—der muqatınır çoop qajtarđ.

— Emese mındaj, siler anan ojnoorsınar, men azır silerge qağaz çazır veremin.

Анъ curqağan vojdon çyğur oturur lagerdin nacaligine alır vağır vergile da: bir saattan kijin mağa Sevastopolđo varuuğa maşına dajar qıııın—der ajtqıla.

— Al çazır volıuca eki vala bir birin qaraştı. Coçuraağъ kicinekejine aqırın çana vaşın ijkeci. Çoluqqan kişi alarğa ec qandaj çaman şek şıva ojlovoğonun tyşynyşur alar keñyldylyk menen qattı alıştı da, curqağan vojdon toqojdun daldasına kirip ketiştı.

Tooda qırjalğan çerde suu kenen çajpalır çatat.

Taptalğan çarıs eşymdyktөrdyn ystynde icke ynderyn sozur cımcıqtar oturuştı. Tikenektyu qırğaq cөptөr, şıvaqtar, şıralçındar ыajlangan suunın betinde qalır, ajlanır çyğyştı.

Анъ çыraj kicinekej çer qazuucu menen tatarca uruşur çatқан Şalimovdan suradı.

— Көр oјduғаравъ? деп Sergej.

— Өlcөј elekviz. Beş çarıs metrce oјsoq kerek— деп aqırın çana çoop verdi al oruscalar.

— Az. Çaman iştejsin. Şalimov dedi Sergej.

— Oјconu qazuu oor. Topuraq emes taş cыğır çatat, деп çoop verdi Şalimov.

— Oova, taş! Taşqa cejin ali ыraaq, qarasañ Şalimov bizge dağъ azar volot. Ekinci ucaskanıda çuur ketip baldardı viz suusuz qaltırğajlı.

— Suusuzda oоqat volovu? Іcyğө çoq volso, tamaq qıııuğa çoq volso, moncoğo tyşyğө çoq volso, gyldөrdy suğaruğa çoq volso, suusuzda volmoq bele? деп Şalimov qolun imerip kelip sөzyn vytyrdı da, uzaq sөz syjlөөгө qatınır taştın ystyne vağır oturdu.

— Іş çaman Sergej Aleksejevic! деп qırqır qaldı vorğuldağan desatnik Degalov—siz oјuqtı vağır qaraңызcы—çerdin aldınan şırqırajtta, şırqırajt. Bul qajdan cыqqan kyc? Bul vulaq emes, çerdin aldındağъ өзyncө dajra.

— Көrdym, erten menenkige cejin volobuz dedi Sergej.

— Oј, volo alar vekenviz Sergej Aleksejevic.

— Boluu kerek.

Eger taş cыğa turğan volso, birçı salır qazdıla. Çer qazğыctardı volso, suu tartılır çana suunın

qujuluşu daşь uc-tört saat toqtoo ucyn aň qazuuğa vaşqa ojdunğa çiberyy kerek.

— Degolov, men taň syrgen cende kelemın. Sen çooptuusun. Şalimov ekөөң keçildeşkendi qojur iştigile. Kelвeј qalsam ele çе Şalimov senin ystynөн çе sen Şalimovдun ystynөн mađa arьz-danьp kelip çatasьnar. Çumuşculardьn өtkөн on kyndyk aqcasьn verdinervi? dedi Sergej.

— Alda qacan ele vergenbiz Sergej Aleksejevic. Siz kele elekte ele murunqu texniktin qolu qojulğan, eski vedomos vojunca vergenbiz.

— Siler kijin mağa oşol vedomostlardьn var-dьđьn көrsөtkylöcy, men kettim, dedi Sergej.

Jaltanьn çanьna varğanda kyn kyrkyrөp, çamqьr çaar qьjan çyryp ketti. Bul maşinanьn eki saatqa toqtottu. Şofer maşinanьn ьldamdьđьn azajttь. Sevebi: cuqul imerilişterde çьlğajaq çol vojunca maşına qatuu syrdyğyp kete turğan. Alar Sevastopolđo kecki saat segizde ğana çetişti. Çiberyy qaqazьn aluu ucyn çana Çaruu selpromunun vekilgen sklady asьluu ucyn telefondun qoңuroosun uzaq şьnğь-ratuu, rajkom qatcьsьnьn çana çadağanda şaardьn komendantьnьn qatьşь zarьy boldu.

Kөp coң emes. Biroq oor çaşcık maşınağa salьnğan kezde saat on çarьmğa varьp qalğan ele.

Ajđьn veti qara vulut menen tegiz qaptalьp,

çadağanda kyğymdөngөн da çarьq çoq. Bijik toolor daşь vulluttun arasьna çaşьrьnğan. Baqtar, toqojlor, toolor, çyzymdykter qarañğьlьqtьn arasьnda qalğan. Çalan ğana danğьrağan typtyz teşelme çoldun uqu avtomobil şamьnьn sytteј çarьğь menen qaptalьp, sarğьc tartqan ньmduu ajlana çarqьldar çatqan.

— Qana emese! Tyn qarañğь, çol uzun dedi Sergej Şoferdin qatarьna olturup çatьp.

Avtomobildin ystyndegy termelip turuucu çumşaq bulğarь matьqtar ystynө varьp oturğanda ğana Sergej avdan carcağanьn vildi. Çuqa çaranьn qьm-tьnьp, şarkesin vasa kijdida көzyn çumdu. Мына oşen-etip çarьm uquda, aqьrьn ğana çyryştө, itterdin avalağanьnan qorqqon toqtordun ququldağanьn uqup, pasəlkalardьn, ajьldardьn çanь menen vəra çatьşqanьn vajdağan, al uncuqvastan uzaqqa olturdu.

Ra-a! Ra-a-a! dep qatuu çana ajvattuu varьğьp, maşına sansьz vuruluştarda qatuu termeltip qojur. çyryp olturdu.

Çol too tajana ketti.

Bul kezge sajsa көrgysyz qarañğьlьq taza, çana ньmduu şamal, ьzь cuu tyşyp yrğen itterdin yny, cepterdyn çana vьşqan çyzymdөrdyn çьtь Sergejdin көnylyne qandajđьr quvanьc kirgizdi. Biroq, vular avdan çaş çana ьraaq ele.

Мънакеј, емне усундыр алоолонуп от съдър çатат. Çoоздуқтарын ақырын çана шыдыратышыр, çoldun çеегинде ар тырды аттар оттор çурысет.

Ра-а-а-! машина қатuu вақыр улам қатуулаған војдон çоғорулағандан çоғорулар too таяна вара çатат.

...Қараңдылық, қықылар қаравы, күрөңву, возву көгунвөйт. Біроқ бир çаралдаş kelgen voz coloқ, қысқа тумшугун çоғору көтөур, соосун унды авайлар угур, узун қулақтарын тиксийти.

Bul menin атым! dedi Sergej, ottun çарығынан çоғору көтөулып, спорлорун шытыдатыр.

— Оова бул атық, өлгену турған сенin атын. Біроқ алдывызда çoldun устындө добуштаңған емне? dedi zastapтын nacałnigi.

Çарajt! çарajлы! деп Sergej ызығын қыжығыр да vozcoloқ attын устынө mindi. Al, бул talqаланған, бироқ çүректіу армиядағы авдан çақшы attardan ekendigi bilindi.

— Çaman! бул trevoga, бул ақтар деп ақылман, тоқтомдуу, zastap nacałnigi артынан қыжығыр қалды.

Ошол убақта ele ot өсур қармалған мылтықтар çарқылды. Вузуқ Карлаухов volсо çашығыса партија веletin тәттө.

Bul қасқыр. Бул ақтар емес, çөнөкөј ele қасқыр. Bular көр өзүнсө бир tavor (ажы) деп қыжығырды

Sergej. Çузы қара Карлауховду бат ele атыр өлтырусты. Мъна ошондо ваағына қуваншыр, кyлышур оltурушту. Aloolontup от çақыр çиверішip көңyлдуу oltуруп, çaj иçiшти. Alardy евегејsiz ішенімдуу көздөр менен қарар oltурушқан қасқындардын erke valдарына çана қыздарына нан берip сылашты.

Bul menin атым. Булаудан çақшы at dedi Sergej valдарға кicineкеј voz coloқту көрсөтүр.

Бироқ, маңыроо valдар ecteme билішкен çоқ Uңcuқbastan қараманды қаршыға çajнар çер çатышты.

— Бул çақшы at деп Sergej дағы бир айтыр valдарға асуулуу көзу менен қарады.

— Çақшы at. Atta çақшы, sen өзүнда çақшыны dedi, айтты çоолуқтun алдынан серпилген атық сырај, сыра çаş қыз.

— Ра-а-а! машина вақыр қалды. Sergej oјlonду „toқto çetet. Азыр oјлонuu meзgili“.

Бироқ анын көздөу асылған çоқ. Дүгвөлөн „çetet“ деп oјlonду. Себеви: çақшы тыш қараңғы, çоволоңдуу çана қорқунуштуу çақты көздөј cuқul çана тыз imerip вара çатқан.

Бироқ аны бул çерде машина қатuu termелtti, машина тоқtodу. Шофер унын қатuu сығарыр:

— Айтқанымды орудадым, emi тамеки tartалы. Бул çер Bajдары dedi.

— Bajдары! деп Sergej вағын çулқур алыр көзүн ақты.

Maşına aşuunun avdan vıjık çerine vağır toqtodu. Toolordo uju-tuju volqon tuman artta qaldı. Braaqa kiparis cыдастарынын қараңдылығында, vutkyl tyştık çekter uqtar çatqan. Ajlana тыр-тыныс, сыр etken dovuş çoq.

Alar tameki tartışyda, ilgeri көздөj зымылған vojdon çөнөştı. Sevevi; тын çарымынан оор ketti ele.

Ujusunan ojğonqon Natka Alkanь көrdı.

Alka qutunu асыр көгүр ici voş ekendigine таң qalыр турған.

— Munu sen астыңы, çе volboso alar өздөry асыр ketiştıvi деп Alka qutunu көрсөтүр surar qaldı.

— Oova men qoqustan асыр çıberdim. Асарын асыр, qorqupta kettim dedi Natka.

— Alar tişteşejt. Alar çalañ qana sekirişet. Oşogo sen avdan qorqtıñbu?

— Avdan qorqtım, dedi Natka Alkağa. Oşondon kijin аны çuuna турған vөлmege алыр сықты

Çuunuşur terrasаға сығыşqandan kijin:

— Alka, ajtsь ajlanыр ketejin, sen qandaj kişisin?

Qandaj kişisin dejsiñvi? деп таң qalыр qajra surar qaldı Alka.

— Emne ekenmin, qadimkidej ele kişimin. Men, атам ekөөvız деп Natkanь tike qaradyda ada surar qaldı:

— Sen өзүң emne degen kişisin? Men seni bilemin. Sen viz menen vagonдо birge kelbediң bele.

— Alka emne ycyn senin атаң мында. Emne ycyn араң kelgen emes? деп surady Natka.

— Арам чоq, dedi Alka.

Natka vul oldoqsonuraaq suroonu vergenine ici tartıñыр, Alkanь ajar qaldı.

— Арам чоq деп дағы ajтыр qaldı Alka. Alka emne ycyndır Natkanь şekşinip duşmanь qatarында qarағаньın Natka seze qojdu.

— Natka аны qoluna көтөryп, теңizdi көрсөтты да:

— Alka qaracь qandaj соң, karabil ыдам çyret деп vat ajтыр çıberdi.

— Bul kызөtcy keme. Men аны kecee ele көргөmyn, деп çоор verdi Alka.

— Emne ycyn kызөtcy? Bәlkim qadyrese ele kemedir.

— Bul kызөtcy keme. Sen talaşva! Mağa uşundaj деп атам ajtqan. Al senden çaqşь билет.

Bul kyny lagerdin birinci otçaquu işine dajardyq көryldı. Natka Alkanь oktjavrjattarğa алыр vardı.

Ajantcada еңкеjip турған Barankindin iynine сығыр алған pioner Vasiljuk çеңil çana elpek vaşqurt qызы Emijneni çазыр çıbergen qызы çelek menen iynine sekirip сыquuға yjөtүp çatat.

— Sen çaşьq sekire aıaaj çatasьη Emke. Sen sekirgeninden kijin buttarьηdь qьjmyldatvaj turğun. Sen qьjmyldasart, men qalьydar ketem. Oşonduqtan ekөөvuz teη Barankindin vaşьna vağьp bir tijeviz. Aj, sen! Emi qantkende ekөөvuz kelişe alavьz? dep kyjkөлөktөdy al, Emijnenin bir öuzda til bilvegendigine. — Boldu emi curqa. Anan kijin Julaj kelip, öz tilinçe yjretöt — dedi.

Emijne sekirip tyşty da özynө taanьş emes Alkanь көrup, toqtoj qaldь. Bul aqa taanьş emes kicinekej kişini qьzьğьp qaradь. Pionersinьvi? — al, aqa qьzьl galustuktu көrsөtyp.

— Pionermin dep çoop verdi Alka, aqa atcan caap vara çatqan qьzьl askerdin syretы var syret salğьcьn aca verip.

— Bul aq. Bul Padьşa, dep atcandь sөөmөjy menen көrsөtyp, Alka anь ałdağьcь keldi

— Bul qьzьl. Bul Budjonьj, dep andan veter, quulanьp kylymsyрөp turup çoop verdi Emijne.

— Bul aq mьna qььcь dep Alka qььcьn көrsөtty.

— Emijne sur paraxть көrsөtyp: Bul qьzьl mьna çьldьzь, dedi.

Biri birin çaqşь tyşynuşyp, qubangан ekөө vaqtь көzdөj curqaşqan vojdon ketişi. Al çaqтан oktjavrjattardьn vaş alaman ьrdağan yndөry uğulup çattь ele.

Alkanь oktjavrjattarğa çetkirip qojop Natka qaragajdьn icin көzdөj vurulup, ycuncy zvenonun vaşьcьş ioskağa çoluqtu. ioska volso bir qoluna tytyk sьjaqtantьp orogon birdeme, ekinci qoluna kicinekej, qatuu tyjğөн tyjuncyk aьp kele çatqan.

— Sen qajdan? Qajda varasьn dep suradь Natka.

— Kluvqa vara çattьm ele dep, virtike ketenciktej tyşyp, көnylsyzdөнүр qolundağь tyjuncөгyn artьna qata qojup çoop verdi ioska Birtikeden kijin, dağь көzyn çalçьldatьp turup:

— Kluvqa plakattarğa vara çatamьn. Biz aзы tanke tuuralu aңgeme uđavьz.

Natka taң qalьp:

— Emne ycyn. Tanke tuuralu. Bygyn sende plan vojunca tanke tuuralu emes, pioner avtodorcular esteligi çөnyрdө emesvi? dedi.

— Natka estelikti kijin өkөrөvuz, viz vьgyn. suuğa tyşуucy çajdan kele çatьp, sojlop vara çatqan tert tankeni көrdyk. Qьzьq men daroo kitepqaнаğa vardьm. Bygyn tanke tuuralu oquđanьvьz qьzьq volor dedim.

— Çarajt ioska, munuң çaqşь. Emi arqaña çaşьrьp turğan tyjuncөгyndegy emnen?

— Bulou? Bul çaqđaqtar dedi. ioska cьdamcьzdanьp, Natkanьn çanьnan bir az ketenciktej verip, — Bul ojundu men ojlop tartьm. Mağa instruktör

tanke tuuralu çeti suroo çazыр verdi. Munu tap-qandar tavat, tapvağandar tapvajt.

— Emi сьпындь ajтсь, çaғaғaғть qajdan aldьн?

Ioska emne deerin bilbej, tamanьн taşqaarьр çibergensip ordunan ьrəğьр ketti da surooloro kytur turbastan vaqтьн icine qult etip kirgen vojdon ketti.

Oşol kyny kecki ot çaqıuğa dajardanuu arqasьnda varьdьq zvenolor vaş alaman volur, vөлynur ketişken. Brсылar xor ijrimine, dene tarvijacьлар sport ajantcasьна, vijciler klubqa ketişken. Bul көnyldyy qьm quuttan rajdalanьşьр eki vala ec kimge bilinbesten lagerden aqьrьн çьльр сьdьşьр көzden qajьm voluşqan.

Tuñçuragan een çalğьz çol menen urğan kici-nekej qorqonro sejin varьр qalьşqan, alar bir tyrtөk çip çana şamalanьн qalьndьsьн alьр vara çatьşqan. Çьть murundu çarğan qojuu daraqtardьн ьrəalğan vutaqtarьн qoldoru menen acьр aralar oturuşur alar oqсun turğan munaranьн qartalьndağь ancalьq соn emes qara uñgyrды көzdej varьştь.

Tyş mezgilindegi ьsьq, vetti qaarьjt. Mьна oşon-don көk çьttanğan teşiktin ici avdan qarañdьrəağ çana tavьşmaqtuurağ volur көrynөt.

— Egerde vizdin çiviviz çetvөj qalsa emne qьlavьz? dedi Vladik uzun tajaqтьн vaşьна şamalanь

vajlar çatьр, — qoqus tamanьvьzdьн aldь ojulur ketse qanteviz? Bilesinvi Tolka, men qajdandьr oqudum ele. Maselen sen ketip vara çatsañ... çerdin astь menen vara çatasьн. Qoqustan ele kyy etip anğa ucup tyşөsьн. Bul andьн aldьnda volso ar tyrduy qorqunuctuu ajvandar volot... çьlandar...

Qojcu qajdağь çьlandь ajtasьн? dedi Tolka ici qarañdь uñkyrды көrsөtur — sen qandajsьн Vladik ar qacan bir volvoğon emeni ojlor сьdjarasьnda? Keede sağa, vojoq menen vojojt, keede sağa çьлан. Sen çoqtu syjлөp oturğanca şamalanь çaqşьлар vajlasaңсь. Eger şam tyşьр ketse mьна oşondo sağa çьlandьн uqmuştuu көrynөr:

Vladik ojlongon tyrdө sөzyn uzata veriip:

— Emne eken Tolka. Eger viz uñkyrdьн icine tyşsөk qoqus munara urap ketse, uñkyrdьн oozu çavьльр qalьр, viz çerdin aldьnda qalvajvьzvь. Menda qandajdьr uşundaj çөnyndө oquğatьн. A degende alar şamьн andan kijin vaşmaqtarьн, qurlarьн, andan kijin valkim biri birin çep qojuşsa kerek ele. Avdan qьzьq kiter volucu.

— Tegi qandajsьн Vladik. Ar dajьm qandajdьr volvoğon kiter oqujsuñda? dep aqьrьн çana dovuş сьdjarдь da, көzynyn qьjğacь menen uñkyrды dağь qaradь Tolka.

— Kireviz! Menin ajtqandarьmdь сьн dep turasьnvь? Munu men sendej aqmaqть qorqutuucьsynajтьр çatam.

Al şamdyň çaqtyda, şağyl taştuu kire verişke butun aqyňň qojur kire waştady. Tolka çoluna tyjdöktelgen çipti qarmap aňň artlynan çurdy.

Ar bir kicinekej taştardy qarmalar көрүр çygyр oturuşur weş metrcelik çerge wağyşt.

Bul çerde çol oň çaqqa cuqul ёвurulat. Alar çarьqqa dağь bir çolu qarap alyşьp, oň çaqqa ceckindyy vuruluştu. Biroq, alar көр соң emes, qaçь-cikir çaňa urandyлар менен көмылген çьm-çьrt yңkyrcөгө kez kelişt. Çer astьnda ec qandaj çol çoq volucu.

— Buda ser — dep acuulandy Tolka, Aj, Vladik seni çantejin çьşьp ele kele çatabьz. Мына sağa emi, çьqtьq, çyr mьndan көрө qajra keteli. Men qandajdyr bir çaman eme vasьp alдым.

— Alar yңkyrdyn icinen çьşьştьda, terkicke çarmaşьşьp, çөp çьqqan munaranьň ystynө çьşьştь. Al çaqtan melmilder çatqan көl toqojluu toolor talaalar көrynyp çatqan.

Kөk şiberdin ystynө kelgen valdar тынctаньşьp kyngө qaqtalyşьp, көркө sejin uncuqvaj çatyşt.

— Tolka! dep qoqustan Vladik suraj, qaldь. Al qaçan volso bir demeni ojlop tapqanda көзы çьl-tyrap ketyycy. Bul çoluda, oşondoј voldu.

— Ija, Tolka, egerde aeroplандар ucsa, tankeler vara çatsa, quraldar көтөryлсө, vardьq çatqan aqtar

çьjпальşьp kelişse, çana alar qьзыl armijalardь çьjратьşьp çana vardьq işti eski çol менен çyrgy-zyşse, anda viz ekөөvyz qanter elek?

— Dağь emne dejsin? — dedi çoldoşunun qьзыq çьjalдарьna yjyr alyp qalqan Tolka.

— Çьп ele alar qьзыl askerlerdi talqalaşqan volso, dep Vladik qaçajьp turup seзыn uzata berdi. — Kommunistерdi darğağa tartьp Komsomol-dordy tyrmөгө salьp, vardьq pionerlerdi qubalaşsa anda ekөөvyz qanter elek?

Dağь emne dejsin? dep Vladikta çьjal seзыne çaltьrap turup çьdaj alyaj Vladiktin volвоqон ojloruna qarata.

— Uşuntip vizdikiler alarğa verilip qalmaq vele! Sen bilesiңbi vizdin qьзыl armijanьň qandaj ekenin. Bizdiki şovettik, vytkyl dyjnөгө tatyjt. Bizdikilerdin tankeleri özynde, sen maňьroosun, aqmaq sen, öзың da vaarьň bilesiң, viроq çalp ele suraj beresiң.

Tolka qьzarьp, ujalьp ketti da şektenip, self etip vurulup ketti.

— Maqul maňьroo eje voloјun! Mejli bilip dele turajьp, çьп ele oşondoј volso, anda ekөөvyz qanter elek.

— Anda viz ojlonor elek dep kыrsyңdy Tolka.

Anda emneni ojlonuu kerek? Biz ekөөvyz too-lorго, toqojlorго ketip qalar elek. Ec qaçan ecteke

volbos ele dedi da, çылыраған көғылтыр көздөгын
вырустырды. Bul қызық болуп sezildi. Tolka сьқа-
пақтап тура қалып Vladik қаққа қайра бурuldu.

— Ошентип вытын өмырувыз војунча тоқойлордо
çасар çығө верет велек. Çалғыз тоқойдун арасьнда
çасар велек? деп сурар қалды ал қақьндар çылып
kelip.

— Emnege çалғыз! Keede ekөөвыз ващқаса кийи-
нир алып, шаарға prikaz¹ усун варар элеk. Andan
kijin çымушçуларға варар элеk. Ваарь бир алар вар-
дық çымушçуларды асыр çиверишейт.

Anda eger çымушçуларды асыр çиверген менен
da, kimder iştejt, vajlar өздөру iştemek веле? Ошон-
дон кийин қозғолоң уварқтысында биз ваарьвыз шаарға
qарата çөнөр элеk. Politsijalarға ақ гвардија шта-
тарьна, тырмөлөрдүн дарвазаларьна, генералдардын
сарайларьна, Губернатурларға қарата вомбуларды
зуулдатар элеk.

Қорқвоғула çолдоштор! Mejli зуулдај versin.

Tolka шеktenip:

— Qandajдыр bul авдаң көр болуп кеттиө, eger
ошондој volo турған болсо, вардық тамдар silkildep
keter.

— Mejli silkildep termelişsin. Ajoo kerekai? Sen

¹ Prikaz — вужуқ.

emne alar vizdikilerdi ajар қојушту deпојлојсуңбу?
деп çоор верди Vladik.

Tolka қоқустан:

— Ақығын Vladik. Qарасы bul kim? dedi.

Сьрықтардын арасьнан соосун қарасақал киши
сьқты. Al киши қолдорuna тыжунсөк çана қағазға
oroшон узунса бирдеме қармаған, balkim шащыр
kele çатса kerek. Al eki çақты қарар, бир несе ува-
қтыға сејин çыластан тоқтор турду. Andan кийин
vутақтарды қолу менен астыда қараң уңкыргө кирип
çоғолду. Andan emi ele valdar сьщыр келишкен волуcu.

Beş altь minuttan кесиквеј эле, ал қайра сьқтыда,
шащқан војдон сьрықтардын арасьна çащырынды.
Alek волдон valdar uncuғушвай қарар қалыстыда,
temen көздөј ақығын çылышыр өнүр olturuшup çал-
ғыз ајақ çолғо сьға веришти.

Uşul çerde alar Gitaevicke çолуғup, kele çатқан
çана аларға lagerdin nacaInigine қағаз верууны
vужуған Sergejge çолуғушту.

Alka uqtar алдында:

— Menin atam qajda ekenin sen vilesiңbi?

— Al qandajдыр azарқа çолуққан.

Al at минip алып тоғо сьщыр ketken dedi.

Al oјlonup, odejaldын алдында ағы вери oonalaq-
тадыда kытвөген çerden.

— Natka qasandyr, sen qyjndyqtb usurattyn bele? dedi.

— Çoq usuratqan emesmin.

A, senci Alka, dedi öz sөzyn işenvejirek ajtqan Natka.

— Alka virtike toqtop qalyр:

— Mendei? Mende avdan соң qоquс voldu. Biroq, men al çөnyndө sağa aзыр ajtvajmьn dedi. „Анын enesi өлгөн“ деп emnegedir Natka ojlondy. Bul çөnyndө al esine тысырөсsyn dedi da, kerevetin cetine olturup, ağa çoon mьşьqtb aldağan mitaam qojon çөnyndө kylkylyy tarixtb syjledy.

— Uqta Alka. Kес volup qaldь, dedi Natka aңgemesin vutyp.

Biroq Alka emnegedir uqtağan çоq.

— Özyn birdeme syjлөр verci mağa. Qandaj volbosun tarixtb syjлөгyn деп suradь Natka.

— Men tarixtb vilvejmin. Men bir çomoqtu vilemin. Avdan çaqşь çomoq. Biroq al mьndaj emes... Mьşьq tuuralu da emes, qojon tuuralu da emes. Bul soğuştuq kyçyrmөн çomoq.

— Ajtьр ver mağa Alka, soğuştuq kyçyrmөн aңgemeni, деп suradь da Natka çarьqtb өcyгyp ağa çaqьn vaгьр oturdu.

Мьна ошондон kijin çazдыqтын ystynө oturup alğan Alka Natkağa Kivalciş valasь çөnyndөgy

çana vilinvegen /soğuş. sьrь çөnyndөgy çaqşь çomoqtu ajttь.

Andan kijin al uqtар qaldь. Biroq, Natka Alkanьn bul uqmuştuu çomoqun ojlонuu menen көркө cejin uqtaj алған çоq.

Braaqtağь viроq avdan kyctyy çarьrьq, oоr zam-birek oqu kyıldөp kelip tenizge tijgen sьjaqtuu terezenin acьđьnan kyy ele тыsty.

Natka selt etti. Biroq qоquс tyn icinde foodon çarьluu volso pionerler qorqbooloru kerektigin, çarьluu atajь volo turğandьđьn, kecinde ele Vaçatьjlarğa тыsyndyrgөndygy esine тыsty.

Al palatağa tez vardь. Kyn voju curqар çyrgөн valdar, dale qatuu ujquda çatьşat ele. Ycөө — tertөө qana тыsynyksyz çarьrьqqa qulaqtarьn tozuşup vaştarьn* көтөryşkөн volucu.

Alardь тыnctандьrьр qojup, Natka өз vөлmөsyne ketti. Al еşikti acar menen kerevetin çьrьn qar-mar, çazдыqтын ystynдө ujquluu көzdөryn соңу-гаақ acьр qarар turğан Alkanь көrdy.

-- Bul emne деп suradь al aqьrьn çana.

Natka anь tөşөгynө çatqьrьр çatьр:

— Uqta Alka, uqta! Bul ecteke emes... Bul senin атаңдын vylыngөн çerdi оңdop çatьşь.

Alka көzyn çumup vara çatьр kylymsyрөp:

— Ee—Atamьbь... dedi çana oşol ele zamat uqtapta qaldь.

Oktjabrjat valdar otredtegilerdin avdan ыты-
мақтыулары voluшту. Alar ar dajьm; ыrdasaq соғуи
ьrdajь, ojnoсоq соғуи ojnojlu degen бирдикте volуш-
qan. Çadaqanda alar бирдемени suraşsada çeке
ajtьşbastan vaарь бирдеj sur-etip ajтьşar ele.

Мындаj авал қақында, алардь тооqо sajaqatqa
сыдагваj qojqondo da voldu.

Tyş cende Natka алардь талаада qарагаjдып ara-
сьна алып бардь. Себеви: октjаврjattардын zveno
ваşсьсь Roza Kovaleva vul kyny lager deçurnьjьнп
çardamсьсь volup qalqan.

Natka şiverdin ystynə carcar vaарь oturарь менеп
ele октjаврjattардын вардынь suruldaşьр қақыньгааq
oltura vaşтадь. Bat ele çылаq ajaq, көңyлдery qu-
паq çыдыздуи valdar Natkаны tegerektep olturup
qalyştь.

— Syjle Natka!

— Oqu Natka!

— Syretterdy көрсет!

— brda Natka! deşip октjаврjattar аһп qолун-
даqь kitepterdi, syretterdy qarmalaşьр suruldaştь.
Al turmaq ajьlqan varавандь, сьпьр qalqan sur-
najдь emne усун qаңдыратьр çатыşqаны belgisiz ele.

Tағыньр qalqan октjаврjat Karаськов:

— Natka qьзыqtuu qьль syjlep бер. Kecə kyny
Roza qьзыq syjlep берем деп qojotta, qoldu qандаj

çuu kerek, tişti qandaj tazaloo kerek ekendigin ajttı. Uşulda qızıq volovu? dedi.

— Natka çomoq ajtır veç, dep tatıpaqaj qara kóz qız surap qaldı, çana emne usyndır qılmıştı volğonsup kılımsıyredı.

— Natka ojlonı qalıp:

— Çomoqı? Men çomoq bilveçmin. Basa... Men Alkanın çomoğın ajtır vereçin. Ajtır vereçinvi Alka? dedi Natka.

— Ajtır dedi Alka tıncır oturup qalğan oktjavıjattarğa maqtanır qarar.

— Men Alkanın çomoğın öz sözüm menen ajtır veremin. Eger men bir çerin unutup qalsam, çe tuura ajıbasam Alka, özü oñdosun. Emese tıñsağyla! dedi Natka.

— Murunqu-murunqu bir çıldarda, vıtkıl ölkö vojunca soğuş çanıdan çana kuyldır çatqan mezgilde Malciş-Kivalciş degen voluptur.

Мына ошондо қызы аскерлер ақтарды аскерлерін ақтамақ вайсыларды ырақ сығу тақташат. Ошол кең талаалар, көк орој салды. көк шибердүү çайыттар қулақ мурун кескендеј volup een қалат.

Аға, буудай өскөн, ындoo гылдеген çерде, қојуу вақтарды, алса çығастарынн арасында кичинекеј çана уј турат.

Al yjde Kivalciş Atыqqan Malciş, Malciştin atası

çana Malciştin ulu tuuğanь турат. Alardьn eneleri çoq volot.

Atasь iştejt — сөр сават. Bir tuuğanь iştejt — сөр таşьjt. Malciştin özy volso, keede atasьna, keede bir tuuğanьna çardam veret, çе volboso vaşqa valdar menen sekirip ojnop ketip, vejvaşьtьq qьlat.

Çoqoruloо çaqşь. Oqtor cuuldavajт, zamьrekter kuyldөvөjt, qьštaqtar өrtтөvөjt. Oqтөп qoqur çerge çatьr qaluu kekek emes. Zamirekten qoqur aňda çaşьgьnuu volvөjt, өrtтөп qoqur toqojdo kire qасuu çaгavajт. Ectеke emes vajcьldar qoqquşat. Qoqoqtordu kim qaraşьn. Çaşaqьn da iştegin — turmuş çaqşь.

Kyndөrdьn birinde kecke mәәl, Malciş — Kivalciş krilsağa сьğat. Al qarasa, asman асьq, çel çьluu, kyn qararğan toolordun arasьna vatьr vara çatat. Vaarь teň ele çaqşь volçudaj. Biroq emnedir çaman. Malcişqa, emnedir çarsьldağandaj, kimdir тьqьldatqandaj tujulat. Malcişqa soqron çel toqojdoğu gьldөrdьn, өsymdykterdөgy valdьn çьtь çьttanvaj, çе өrtтьn tytynьndөj çе çarьluudağь daгьnьn çьtьndaj çьttanat.

Al atasьna ajть. Atasь volso carcar kelgen.

— Emne dejsiň sen? Bul qara тоонun ar çаğьnda ьraaqta сағьlаn сағььr, kyndьn kyrkyrөp çatьşь. Bul көк darьjanьn ar çаğьnda qoj çajьr

çyrgөп qojculardьn tyтөtьp ot çаğьr tamaq vьşьgьr çatьşqanь.

Bar Malciş, тьnc çatьr uqta dejt atasь. Malciş uqtağanь yjynө ketti. Biroq anьn ʘjquсу kelbejt. Taqьr көzy çumulvajт.

Bir kezde al тьştan сьqqan dyvyrtty, terezenin тьqьldağanьn uqat. Malciş —

— Kivalciş vaşьn көтөrьp terezenin tyьynde турған bir atcan kişini көrөt. Atь көmyrdөj qara, çаnьnda çaltьrağan qьльсь var, vaşьna -kijgeni sur paraх çьldьzь qьr-qьzьl.

Atcan: — ej turgulal dep qьjqrat. Al çaqтан: — kytvөgөп valağa çoluqtuq. Qara тоонun ar çаğьnan аqmaq vajcьldar vizge qol salьştь. Qajradan oqtor ьşqьgьr çatьşat, qajradan zamьrekter kuyldөjt. Bajcьldar menen vizdin otredteriviz soquşat. Attuular ьraaqtağь qьzьl askerlerdi çardamğa саqьruu ycьn cuğojuşat.

Bul dyrvөлөndьy sөzdy qьzьl çьldьzduu atcan тьna uşuntip ajtatta, cuđojđon vojdon көтөt. Malciştin atasь qarşьt çaqtağь mьltьğьn аьr, sumkasьn kijip, patronдорun асьnat.

Atasь ulu valasьna ajtat:

— Ectеke emes, men vuudajdь qojuu sepkemin. Anь orup çьjnoođo şaаň çetөej qala турғандьğь көгьnyp турат. Men өmyrymdьn көвьn çaşар qoj

dum. Men ucyn çaşoonor çaqşь. Kəzgə kərynur, qol araqə çarap turat, Malciş senin qolunda qalat dedi.

Al мына ушунтир айтатта, Malciştin vetinen vekem-vekem өөр алып, çөнөр ketet. Kөр өвүүгө анын увақтысь çоқ эле. Sevevi toqojlordun, toolordun arçaşьnda qatuu çarыluu volur, tytyndyy ertterdun şoolasь aloolonur çanьp çattь ele.

Natka тыңсар oturğan vajdardь qarap:

— Tuura айтър çatamь Alka? dedi. Alka aqьryn çana: oşondoј.. Oşondoј Natka dedi da qolun анын kynгө kyjгөн ijinine qojdu.

— Мына ошентир, бир kyn өтөт, еки kyn өтөт. Malciş Krelsağa сығат, çоқ... Qьзы askerler dale kərynөйт. Malciş tamдын төвөsynө сығат. Kyn voju tamдын төвөsynөн тыşөйт. Çоқ kərynөйт. Al kecinde uqtoogo çatat. Bir kezde al eşikten сығқан dyvyrtty, teresenin тықьldagанын uғat. Malciş vaşьn kəтөрүp qarasa, tezezenin aldьnda vajağь atcan dağь kelip turat. Biroq, atь arьq calьqqan, qьльсь majьşqan, qavarğan, paraşьn oq vөlyp ketken, çьldьзь qarşьra cavyлған, vaşьнын çarasь tapьлған.

Atcan qьjьgьr:

— Oj, turqula! Anca мынса çana азар boldu эле, азьr volso азар vizdi qurcar aldь.

— Bajlar көр, viz азьz. Talaada oqtor çamğьr-

daj çaar çatat. Otiredter sajnь miңdegen zam-brekter, oj, turqula, kelgile, çardam bergile.

Oşondo ulu bir tuuğanь Malcişqa өjtь:

— Qoş Malciş.. өзүң çalğьz qalasьn.. Qazandan tamaq izde, cojun qaşьq ystөldyn ystynde, suu vulaqtarda vaşьn volso ijinde.. Bilgeniçe oоqat qьl, meni kytyr zarьqva, dedi.

Kyn өтөт, еки kyn өтөт. Malciş tamдын төвөsyn-dө olturur, ьraaqтан atcan coocun kişi caar kele çatqанын көрөт. Atcan Malcişke caar çetip kelip, attan ьrğьr тыşyp айтat:

— Çaqşь malciş, mağa ickidej suu берci. Men yc kyn ecteke ickenim çоқ, yc kynden veri uqtaj elekmin, yc at carcattьm. Qьзы armija vizdin azartar çөnynde vildi. Turvactar vardьq yndөry menen signal turvasьn qьjьrtьşь. Baravancьlar varavan-darьn qatuu dьnkyretьsty. Tuu алып çyruycьler vardьq kyçyrmөн qьзы tuulardь çajьşь. Çardam qь-luuga vardьq qьзы askerler at qojur kele çatьşat. Malciş viz ertenge cejin çana сыdasaq volot. Malciş tamдын төвөsynөн тыşyp icyyгө suu алып kelet. Al suunu icip aldьda andan arь cuğojğon voj-don ketti.

Kec kiret, Malciş uqtoogo çatat.

Biroq, Malciş uqtavaјt. Bul çerde qandaj uјqu bolsun?

Qoʻqusunan eşikten kişinin dovuşun, terezenin şırt etkenin uqat. Malciş qarasa; terezede dale va-jaqь kişi turat. Al dejin de:e al emes: atьda çoq, atь ełgen. Qыльсьda çoq, qыльсь сыngan. Paraxьda çoq, paraxь oqo ucup ketken, özy da teşselip araş turat.

— Ej, turqulal dep eñ soңqu çolu al qьjqьrdь. — Zamьirekter dale var, strelkalarь talqalandь. Mьltьqtarda var, qaarmandar az. Çardam dale çaqьn, kyc çoq. Ej, turqulal Dağь kim qaldь. Biz bir tyn, bir kyn qanca cьdasaq volor ele.

— Malciş-Kivalciş көсөny qaradь Kөсө een. Te-rezelerdin qarqaqtarь çavьlvajt, darvaza cьjqьlda-vajt. — Tura turqan ec kim çoq. Atasьda ketti, bir tuuqandarьda ketti. Ec kim qalqan çoq.

Malciş darvazağa çyz çaşqa çetip qalqan avьş-qanьn qana cьqqanьn көrdy. Avьşqa mьltьq кө-tөrejyn dedi, viroq oşoncoluq qarqan, көтөрө al-vajt. Avьşqa qыльс asьnajьn dedi, viroq oşoncoluq aь çoq, asьna alvajt. Oşondon kijin avьşqa vu-zulqan divaldьn ystynө olturup vaşьn salandatьp ьjlar çiverdi.

Baldar көnyldөnyр çana qarap oturuu ycyn:

-- Tuura ajtьp çatamь Alka? dep suradь Natka.

Alkanьn vul çomogun oktjavrjattardьn birida qalvaj uqur oturuşqan. loskanьn zvenosundazь çana

Vosilkovdun otredterindegi valdar uquşqan. Çada-ğanda Başqurt qьзь Emijnada orusca anca-mьnca bilse da, ojlonup qadimkidej tьnşar oturqan. Ça-dağanda tentek Vladiktä uqvağan sьjaqtuu volup çatqan menen vardьq көnyl çomoqto volup, tьnc ec kim menen syjleşvөj көmkөresynөн tyşyp uqur çatat ele.

Uşundaj Natka, uşundaj... Avdan çaqşь ajtьp ça-tasьn dep aqa dağь çaqьnьraaq oturup çatьp çoor verdi Alka.

— Oşentip... avьşqa urağan divaldьn ystynө vağьp oturup, vaşьn çerge salьp ьjladь.

Oşondo Malcişka qьjьn volup ketti. Malciş-Ki-valciş eşikke çygyrup cьğьp qatuu qьjqьrьp qaldь.

— Ej, valdar—valdar emne viz qolubuzğa cь-vьq aьp ele, ojnop çyрөlvу? Çe volboso çaa iz-dejlivі. Atamda ketti, bir tuuqandarьmda ketti. Biz vajlar kelip özynyn vajcьl өkymynө qaratьp aьşьn kytyp oturuubuz kerekvi?

— Malciştin sөzyn uquşqandan kijin valdar va-a-rgь bir tavьştan vardьq yndөy menen qьjqьrьşat. Bireө eşikten curqap cьğьşat, bireө terezeden cь-ğat, bireө qaşaa arqьluu sekirip ketet. Vaarь çar-damğa varuuga qaalaşat. Çalğьz qana bir çaman vala vajlarğa ketyuny qaalajt. Al çaman vala ec kimge sььn ajtvağan quu vala ele. A. dağь çar-

damğa baratqansыр җымһын qaҗатып өөдө көтө-
гүр qojup, бардыq valdar менен birge çөнөр ketken.

Baldar qaranǵы тындөн таң аqарғанca соқушат.

Bir çaman vala соқушбайт. Ваарь васыр kelişip
vul көпүлү vuzuqtu эмне қылабыз deşip keçeşіset.
Çaman vala dövөсөнүн аrçaǵындаǵы соң çаşciktin
icinde çatat. Al çаşcikte volso: qara vomvolor,
zambrektin аq oqtoru çana sarь patronдор çаşь-
ғылған ele. Oşondo çaman vala „ehee тына мен
emi vuzuqtuqtu vaştajmьn“ degen.

Oşol ubaqьtta vajlardьn vaşьсьь өзynyn vajьь-
darьnan şurajt:

li vajььldar siler çeñişterge ee voldunarьь? dep
surajt.

— Çoq vajlardьn vaşьсьь, viz atalarььь менен
bir tuuǵandarьььььдьn ojonun сьǵardььq. Biz toluq
çeñip çivermek elek. Biroq alarǵa çardam bergy
ycyn Malciş-Kivalciş kelgen. Biz ань азьг ec qan-
daj çoǵolto alvaj çatavьz.

— Oşondo vajlardьn vaşьсьь таң qaldь çana acuişu
kelip qorqunuctuu yny менен qьjьqьььр çiverdi.

— Malcişter менен kyreşyyǵө альһar çetvej qa-
lavь? Aј, siler çaramсьььь qorqoq, vajььldar! Siler
vul өңdөngөн kicinekej nemelerdi talqalaj alvaj-
сьььһarььь? Tez çөнөр kетkile da, çeñişsiz qajra qajt-
vaǵьla — dedi.

Oşondo vajььldar olturuşatta, emi alarǵa эмне
qьlсаq volot dep oјlonuшат? Bir maalda vaqtьn arasьь-
nan çaman valaьn сьǵььр kele çatqарьn көryşet.

Al qьjьqьььр:

— Syjыngyle! Bul мен çaman vala vuzuquluq
qьldьm. Men otun çardьm, мен сөр taşьььm,
men qara vomvular, zambrektin oqtoru çana sarь
sarь patronдор salьnǵan çаşcikterge da ot qojdum.
Alar азьг дыңgyrөp атыла vaştajt.

Oşondo vajььldar çaman valaьь өзdөryynyn qatarьь-
na qattar алььььр, çana aǵa bir celek varenija çana bir
karzinka pecenija (qant qoşqөн tattuu nan) verişti.

Çaman vala olturup альь syjlenyp çej vaştajt.
Bir mezgilde ot qojulǵan çаşcikter çarьla vaştajt.
Kyn kyrkyrөp, сaǵьlǵan сaǵьlǵandaj volup, çana
miñdegen сaǵьlǵandьn oǵu qara vuluttun arasьь-
nan атылььр kelip bir çerge soǵulǵandaj дыңkyrөjt.

— Buzuqu dep qьjьqььь Malciş-Kivalciş. Bul
vuzuquluq dep Malciştin işenimdyu çoldoştoru qьjь-
qььььь. Biroq oşol ele çerde tytyn менен ottun
arçаǵьnan vajlardьn көctөry сьǵььр kelişip Malciş-
Kivalcişterdi qolǵo тыşyрыşty.

Malcişti oor сььңььг toruna vekitişti. Malcişti taşьь-
ььndandьn icine qamaşьь, biri-birinen: qolǵo тыşьь-

tylgen balany vajlardyn vaşcysy emi emne qyl der eken? dep suraşat. Vajlardyn vaşcysy көркө cejin ojlounup turdu da, төмөнкyny ajttı:

— Biz bu Malcişti oşturyp qojolu. Biroq al elden murun bizge alardyn vardıq sьryn ajtp versin. Bajcyldar aзыr varqylada andan suraqyla.

— Qыrq Padьşa, qыrq qan menen qызы askerler emne ucyn soquştı.

— Emne ucyn vardıq tyrmeler tolqon, vardıq katorgalar şьqalqan, vardıq çandarmalar burctarda turuşat. Çana vardıq qызы askerler tike turuşat. Bizge çarьq kynde da, qaraqşь tynde da тынстыq çoq?

— Malciş qaar soqqon Kivalciş menen too vajlyğында çana ekinciden tyzdyktögy qandьğында çana ucyncyden — qaarduu padьşalyğыmda çana tertyncyden — azaptuu өkmөtymdө oşol ele kyny erte çazda çana oşol kyny kec kyzdө ar tyrdyy tilde, biroq oşol ele ьrdь ьrdaşat. Ar tyrdyy qoldordo — biroq oşol ele tuulardь alьp çyryşet. Oşol ele sezdy syjleşet. Biroq alarda ojloşot, çana alarda işteşet?

Siler vajcyldardan suraqylasь:

— Qызы armijada soquş çaşьğы çoq beken? Çana al çaşьğыty Malciş ajtp versin.

— Bizdin çumuşcularda соосун çardamcылар var

beken? Çana al çardam qajdan, qaj çaqtan volup çatqаны ajtsьn.

— Bala siler çaqtan vaşqa çaqtarga ketyucy çol çoqvu. Oşol çol vojunca silerdi qantip yndejt. Bizdegi ojlonulup çatьğындar çөnynde silerdikiler emne ajtьşat? — dep suraqyla baladan.

Bajcyldar ketiştı, vat ele qajra keliştı, çoop ala alvadьq dep.

Baş vajcыл Malciş-Kivalciş vizge uruş çaşьğын асыр vergen çoq. Al bizdin vetibizge qarap turup kyldy.

— Mьqты qызы armijada çaramduu çaşьğыта var. Siler qacan çana volvosun vet alsağarda siler çene alvajьnar dejt al.

— Sen çetkisiz çardamdarda var, siler qancalyq tyrmөлөrgө ьğытqаныnar menen vaarь bir ьğытыр vytyre alvajьnar. Çana silerge çarьq kynde da, qaraqşь kynde da тынстыq volvojt dejt.

— Tereñ çaşьғын çoldor da var. Biroq siler qanca izdegeniher menen vaarь bir tava alvajьnar. Tarqаныnar menen al çoldu viza alvajьnar, көмө alvajьnar, çana uratada alvajьnar. Men vajcyldarğa тындан көр ecteke ajtvajтыn. Qarğыş tijgen siler qылымға cejin izdep tava alvaj çyrgyle dejt.

Oşondo vaş vajcыл çyryjyp turup төмөнкyny ajttı:

— Bajcyldar siler vul sьryn ajtvağan Malciş-Ki-

balciştin vaşınan dyjnə volqon azaptardın vaarın
ətkegylə da, andan soquş sryn ajttır aluuda
araket qylqyla! Sevevi: bul eñ kerektyu sryd bile
albasaq vizge tynctyqta çoq, çasoogo da volvojt.

Vajcyldar ketiştı. Biroq alar azır, vat qajtyşqan
çoq. Alar vaştarın sajqar kele çatyşat.

— Çolubuz volvoj qaldı, vizdin nacalnigiviz
Malciştin öny qur-quu volup ketken. Biroq kənyly
kətorynky. Bizge vardıq soquş sryn ajtqan çoq.
Sevevi: al bir sözdyu, vekem eme eken. Biz s-
qır ketkende al yjdəky taqtajdın, poldun ystyn-
dəky oor taşqa qulaşın taqadı. „Bizdin vaş vaj-
cyl ekenivizge işenesihervi“ dep vizdi qarap ky-
lypta qojdu. Biz vajcyldar selt etip cocup kettik.
Bizge avdan qorqunuctuu volup qaldı. Çaşyn
çol menen vizdi talqaloocular kele çatqanyn uşur
çatat veken? dep da ojloduq.

— Bul çaşynq vojunca volqon emes... Bul caar
kele çatqan qyzy askerler! dep çubandandıqyna
cydaj alvağandıqynan, Karasikov degen oktjabrjat
qyjqrır çiverdi.

Alda vaatylarca qyls sryaqtantır qolun şiltedi.
Çaqında ele bir vutun kətoryp alyr anı „Karasik
unuşcaq“ dep qordogon qyz al valan çaman közy
menen qaradı da, bir deme qylvasın degensip ar-
raaq çylır oturdu.

— Bul çerde Natka çomoqtu toqtottu. Sevevi:
yğaaqtan tyşky tamaqtı icyuge qonquroo qaqıd
ele.

— Ajtır vutyр dedi da Alka acusu kelip anın
vetine qaradı.

Ajtır vutyр, viz uşunun ycyñ vat ele qatarğa ti-
zile qalavız dedi ioska.

Natka qaradı. Baldardın ec kimisida turuşqan
emes. Al, kəp-kəp valdardın tasırajqan qar-qara,
sar-sar cactu vaştarın kərdy. Natkege vardıq
çaqtan valdar salmaqtuu tyrdə qaraşat.

— Çaqş volot valdar men ajtır vutyrejn.

... Мына ошентір ваş vajcyl vizge qorqunuctuu
boldu. Çaşynqca çol menen kişilervizdi qyratuu-
cular kele çatqanyn uşur çatavız? — dep ojloduq —
deşti vaş vajcyldın kişileri.

Bul qandaj өlkө dedi tanğalğan vaş vajcyl. —
Bul qandaj tyşynyksyz өlkө, alarda soquş sryn
çadağanda valdar da vilet. Oşentip özynyn qatuu
sözyn vekem qarmajt veken? Şaşqyla vajcyldar,
bul kənyly kətorynky valan çoq qylqyla, zambrek-
terdi oqtoşula, qylctardı qından suurşula, vizdin
vajcyl tuunu çajyltır kətorygylə, sevevi: men vizdin
signalcylardın dyrvələnyñ qandaj qyjqrıqanyn
uşur çana vizdin tuunu kətoryucylər qandaj kətoryp
çatyşqanyn kəryp turam. Azır vizde çenil çana

soguş emes, oor saldılaşuu voloru көгүнүр турат dedi väjсы. Oşentip Malciş-Kivaliş ölet... dedi Natka. Bul öndyy kytvögen sözdy uqqandan kijin oktja-vrijat Karasъkovdun vetine ajanъstuuluq kirip şaşыр ketti. Al murunqudaj qolun serpyuny toqtottu. Kөgylytyr көzy ylyñdej tyşty. Ioskanъn aғыqсыгај veti anъ birөө azыр qana aldar çe volboso ызalagan sьjaqtuu qaardana tyşty. Baldar qozqoluştu. Şыр-şыпъştь. Bul çomoqtu çana bul soguş sьгьп vile turğan Alka qana qunt qojur тыnc uşur oturat ele.

— Biroq valdar siler voroşon volup, kyn kyrkyrөp, cağыlgan cağыlgandь көrdyñer vele dep suradь Natka тыnc oturğan valdarğa qarap. — Мына oşol kyn kyrkyrөgen sьjaqtuu kyçyrmөн quşaldar zañ-ğыгај vaştajt. Taq oşol cağыlgan sьjaqtanьp ot ucqundarь çarqыldajt. Taq oşol şamal sьjaqtanьp attuu otredter ci qojuşat. Taq oşol vulut sьjaqtanьp qьзы tuular көtөrylet. Мына юşentip qьзы armijalar cavuul qojuşqan.

Siler quşaq çana çamğырduu çaj mezgilderinde kyn kyrkyrөp, өşөрлөp quşqan çamğырды көrdyñer vele? Taq oşol vulaq suularь sьjaqtuu, topuraqtuu toolordon ağыр kele çatqan qan suunun şarь qan-daj? Мына oşol sьjaqtuu, birinci dyñgyrөөde ele, too väjcyldarьnda soguş dyñgyrөј vaştadь. Qan

talaalarьnan, qar radьşalyğьnan çana qaarduu memleketten mindegen qajğылуу yñdөр uşuldu.

Talqalangан vaş väjcyldar bul өlkөнyn tañ qalar-dьq elderinen, anьп çenilbes askerlerinen qorquşur qасыр ketişti. Malciş-Kivalcişti көk darьjanьп vojун-darь çaşыл döвөгө aльp varьp көмуştь. Myrdө-synyn ystynө соң qьзы tuu ornotuşur qojuştu.

Paroxodtor çyzyр çyryşыр Malciške salam verişet.

Ucquctar ucup çyryşыр, Malciške salam verişet.

Parovozdor çyryр varа çatьşыр — Malciške salam verişet.

Pionerler өtyşөt da Malciške salam verişet. Мына valdar vardьq çomoq uşul.

Tañ erten menen соң suu şarqьrap aqqan kezde, on vaşсь Degolov Sergejge curqар vardь. Enten dep varar menen, çumuştan voşotup qojğonduğı çonyñdө Sergejge ağьгьп qana aғьzdanьp çatqan tatar caldь tyrtyp çiverdi.

— Çoq siz ojlonuñuzcu! Uşundajda çurt volobul Bularдыñ mojnun çulup saluu kerek... Şalimov qajda? Aјтыңьзсь Sergej Aleksejevic, çañqь şajtan Şalimovdu azыр uşul çerge cağьгьp kelsin.

Emne volup ketti şajtandegidej? Emnege yruşa-sьñ—dep Şalimovda vaqtьn arasьnan uncuşur qaldь.

— Sen çumuştun çajın ajtqın quru beker gyl-
dyn tyvynde turğan qorozdon veter çajqıga berbej.
Qoş Şalimovdu emne qılat eleñ?

— Tynde qulpumdu talqalar, yjymdögy vujum-
terimderimdi şırır ketiptir. Paltomdu, qoş ooz
mıltıqymdı üurdaptır. Şkaltulka¹ çavıq turğan
volucu. Anın içinde qazınanın altımş som aqcaş,
dokumentterim, vedomostor, raspiskalar var volucu.
Buñ emne degen çoruq Sergej Aleksejevic — der
ıjlamşırğan davış menen surap qaldı Degalov.

Munu menen qatar dyrvəşkən bir toptordu kəz-
döj burulup muştum menen taptadı.

— Emne ucyn muştumundu taptajsın? Orus-
tada uuru var, tatarlada uuru var, vaarında teñ
uuru volot. Çənəkəj-ele kişilerge emne ucyn muş-
tumundu taptajsın?

Şalimov acıusu kelip murttarın sıjrattıda, ke-
ketip:

— Tigine tatarlar çer qazır çatışat. A, ticine
senin orusun, volso tigintip arağ icip mas volup
kele çatat. Çaqş kişida erten menen arağ icevi?

Mas volqon eme Şalimovdun çanına qalçañdar
vasır kelip, ıqşırñdar kılə vaştadı.

— Bar, vağır uqta! dedi qajdılanıp turğan
Degalov mastı kökyregynen syjöp turup:

¹ Şkaltulka — şkefca.

— Uşundajda çurt volobu? Uşundajda çurt volobu?
— der sözyn vytyrdu al çardamsızdanıp qolun
silkip.

Sergej eniştı kəzdöj metircelik arıqtı qazuıga
çana vekitkic suparı savıuıga vujruq qıldı. Al
vajaq arızdanıp turğan qartı izder vuruldu.
Biroq ec qajda çoq volucu. Oşondon kijn al Degalov
menen onduqtardıñ kontoru var varaqqa qarata
ıldıj vastı.

Acıusu kelgen Degalov orustardı da, tatarlardı
da aj'oru kəzıne kim kərynse ele sege vaştadı.

— Emne qılsañız oşo qılınız Sergej Alekse-
jevic, sın ele men işteñny qaalavajmın. Mejli
Şalimov qalsın. İşke kər ajlanışır saalğasın...
Saalğasın... Vardıq çerde uruş, tildeş vaarına
çaqvajsın. Munusu az kelgensip yj mylkymden
ağırar qalıp oturam!

Degalovdun paltosuna, qoş ooz mıltıqqa, altımş
som aqcağa Sergejdin ici kyjgən çoq. Biroq aqca
Şkaltulka menen qoşo vedomostular çana doku-
mentterdın çoqoluşuna al avdan qajdırdı.

Al, militsijaga vağır arızdanıunu vujurdu. Özy
volso ujquluu kəzın uşalar varaqtan sıqtı.

Birinci ucaskağa ketken çol vojunca kele çatır
Sergej dale vajaq mas kişini kerdı. Al mas kişi
vaşın çerge salıp tajtajır turup alıp işembilik

çənyndə çana talaada işləgə mymkyn emes kyn-
dər çənyndə. vaş alaman qəlyr ыrdar turat volucu.
Sergej vaşыр vaғыr: „vul emne degen qajəb“ dep
surajьn dedi. Biroq, mas kişi oşol ele çerge, vir
top cыpьqып tyvynə et vetinen kettida ujqıqə
oodu.

Birinci ucaskada çumuş öz kezegi menen çyryp
çatqan. Bul çerdegi çapaldaş kelgen çaş brigadir
çyz seksen metr tozmo qojulğandəşьn çana andanda
kəvyrək volo turğandəşьn, viroq suunıv çыbr
ketişinen saqtanuu ycyn, alar tyn voju kerektyy
materialdardə tooşo taşьşqanьn qəzuu tyrde ajttə.

Sergej-dağь Degalovdon eki at çana on caqtuu
qara çumuşculardə çiveryygə əvada verdi.

Kyn ыььqta çeeke cыqqan Sergej qatuu uqta-
ğьь kelgendigin sezdi. Biroq Alkanь dağь kərgysy
keldi: al, Alka ycyn uşul dem alyşqa cыqqan. Al,
Alka ycyn suu provodtorun qojuu çumuştaryn
qarooşo maaqul volğon. Oşondoş volso da al Alka
menen vat-vat çoluduşup tura alvadь. Çumuştun
əzy ojnoj ele volucu. Biroq emnegedir orduna
kelvej çattə. Maselen çaqьnda ele al keler aldənda çыrq
kyrək çoşolğon. Çana eki çyz carcь metr çerdi
qaza turğan çaqtan qazvaj aqmaqca vaşqa çaqtan
qazьr salьşqan.

Sergej vat ele suuğa tyşyp ыlj volğon ətyktəryn

çuup, temgildengen frencin kijdida lagerdi qaraj
çəneđy. Tamaq icip oturğanda zveno vaşcьь loska
al emne ycyn kece kynы dene tarbija iјrimde da,
otred ajantcasьnda da volvoğonduğun Vladikteм
suradь.

• Vladik masterskojdo iştegen sьjaqtanьr daroo
çalğan ajtuu ycyn oozun acьp syjləgə qamьndь.
Biroq vul ucırda moroçьnj tarqatьr vere vaştəqan
aşqanadağь deçurnьj Başkatov kelip qaldь. Anьn
aldənda qalp ajtuuğa taqьr mymkyn emes ele.
Seveği: al əzy kece kynы ustaqanada, ustaqanayn
vaşcьььnьn orduna iştegen.

Səz vaştaluu ycyn Vladik tez vurulduda loska-
nьn moroçьnjluu vazayn qoqusunan qolu tijgendej
volup kəntəryp qojdu. Biroq Vladik vazayn atajь-
lar ele kəmkəryp çivergeni vaarьna kərynyр tur-
ğan volucu.

— Zəəkyr! dep əcuulandь loska çana Başkatov
Vladikke sunğan moroçьnjdь Başkatovdon daroo
çulup aldь. Vaarь kylyp qalyştə. Vladik vazayn
qəğьr çiverdi, moroçьnj omuroosuna casьrap ketti.

Opur-topur voluştu. Muştəşьr qala çazdaştə.
Lagerdin deçurnьjь kelgenden kijin çana Vladik
uruşuudan tьjьlğandan kijin çana opur topur vasьldь.

Qьçьbь kelgen Vladik loskağa muştumun tar-
tadь. Çana oşol zamat eşikke cыğьr ketti.

Tamaq icip bolğondon kijin Natka vat ele çeekke qaraj vasır qıştaqqa ketti. Anda vygyn çalır lagerdin kecki ot çaqıusuna qarata dajardıq keryu tuuralu vaçotylardın keçeşmesi saqylmaq volucu.

Dem aluu ubaqtsında Aleşa Nikalajev surap qaldı:

— Baldar bul Şegalova emne volğon. Vygyn kereli kecke varqıdar uruşat, talaşat, ajtır otursañ tim ele çomoq-çomoq... Men emne ycyndyr ecteke tyşyngon çoqmın. Birdeme çonynde sen alarğa ajttıñ vele?

— Aleşa çomoq ajtır vergen ele. Çaqş çomoq volucu.

— Emne ycyñ Natka sağa çomoq ajtuuğa ojlondu? Azırqı ucırdağylar çonynde birdeme ajtır verse volvojbu. Maselen sen dağ temir çoldoqu talqalanıudan saqtanğan pioner çonynde uqvadıñ vele? Мына оsonu ajtır versen volvojbu.

Аль ajtır vergemin, dep kylymsyğep çoop verdi Natka. — Kele çatır relsadağ¹ alqaq temir vurulup qalğandyğın көргөндө curqap kelip storoçğa ajtqan. Bul emne? Bizdin aravyzdan ar kimimiz naq uşundaj qylar ele. Sen мынавыну uqqun...

„Malcişti oor cыңыг менен bekitişken. Malcişti taş mınarağa oturğuzuşqan. Oşondo tutqınğa

¹ Relsa — poјuz çoluna teşelyycy temir.

tyşken Malcişti vaş vajcыл emi emne qыл deer eken dep kyvyğışken“.

Şajtan vilsinvi sen emneni ajtasın Natka dep аһн sөzyn vөldy Aleşa, al qандаj vaş vajcыл? Emne ycyñ bekitişken? Cыңыгға bekitken valdar qajda?

— Malcişti bekitişken dedi Natka çana uşul zamat тырстанды.— Oodaryluu çonynde volso men da bir merteve ajtarmын. Transporttu, çyk taşuunu, tar çerlerdi özüm vilemin. İştegenime bir ele қыл болду dejsiñbi?

— Kytwөgen çerden kylymsyğegen al:

— Paroxodtor çyzyşыр varatqanda salam ajtavыз Malciške! Parovozdor curqap varatqanda da salam ajtavыз Malciške! Bul emne eken sağa! Transport emes veken? Pionerler өтүсет, Aleşa salam ajtavыз Malciške! Aj, sen... Gejka! dep Natka kylyp sөzyn vytyrdy. Çana Aleşаны qolunan аһр krilsağa аһр vardı, аһн çaryнда 'ajantcada çаны соң plakat çajыльр çatqan volucu.

Көнеşmeden kijin Natka majramğa qarata oтred vijcilerl ycyñ kostjumdar dajar emestigin esine aldı. Al skladdan асық сурүрөктерды, ar tyrdyy tystөgy vajlağыс lentalardı çana bir tyrmөk gyldyy qaqazdardı aldı.

Ajlanma çol mēnen qajta ketmek ucyn al tētē çolqo saldy. Biroq çoldon adaşty.

Сьрььqtardьн сатысьр qalqan ыьььnan Natka minut sajn toqtoogo tuura keldi. Çoldun uşu çoşolup sansьz dēvēcөлər aңgекter ucurady, çoldun tētēsь tetiri çaqqa ketti.

Qoqusunān Natka ыьн vetin сьрььq acьştyra cijir ketti. Natka ooruqsunup çьjьla tyşyp, vetin cijir ketken tikenektyu butaq ekenin vьjqady.

— Silerdivi çumuşsuzdar!

Aj, uşu silerdin сьвььq mēnen! dēgen qorqunuc-tuu dovuş uguldu.

Сьрььqtardь аралар өтөр mēnen Natka ыьн aldь-nan çьñajlaqсан Gejka сььqty.

Gejka Natka ыь көрө zalyр aqa төмөnkyny tyşyn-dydy:

— Kyzөtcь moncoogo ketken, valdar volso vaqqa çarmaşьp çatyşat. Almuruttar azьr vьşa elek, toq vojdon — qamandaşь kemire alqьdaj emes. Anet-sede çarmaşьşat Kecinde sizdin valdardan ekөөny qarmadym. „Ujat dejmin silerdi çылаңac ştanduu-lardь piroçnyjar mēnen çana moroçnyjar verip vadьşat Ar kim silerge tamaq vьşьyqьc, doqtur, a siler volsoңor mintesiңer!“. Alardь сьвььq mēnen kelip savasamьv dedim ele Ras alar qьzaryр ketti. Al quruqan valdar, mьna uşun etiştil Men alardьn

qolunan toq almuruttardь aлыр qojdumda, vьşqan almadan bir-birden verdim. Uncuşuşvaj çana turup aлыşty. „Boldu emi, curqayla. Al, siler... Çьñajlaq ökymdyylər!“ dedim.

Gejka kыlymsyredь. Al Natkağa çol көрсөтty. çana aпын артынан көркө kыlymsyрөp qarap turdu da, şuuduraqan dovuşqa aralaşьp, сьрььqtardьн arasьna kirip ketti.

Natka dēvēcөгө сьььp vaşatqa tyşty. Dovuştu uşup, сьрььqtardь аралар өтty. Aпын aldьnda kici-reek ajantcalar ele. Bul çerde on qadamdaj çerde Sergej mēnen Alka çatqan volucu.

Alvette vajqoosuz çana өтүр ketyu kerek ele. Biroq gыldyу cыттып ucu tikenekke ilinip dьrt ete tyşty. Oşonduqtan Natka toqtoj qalyр tikendin butaqtarьn şavьratuudan cocundu. Çana çaşььnyр çatat deve-sin dep seşerdik mēnen toqtodu.

— Atake kel vizdin syjgөн ыьвььzdь ьrdajьq Sen keede kelesin. Keede ketesin. Biz uşyntyp ьrdavaj ele çyрөvyz dedi. — Alka özuң ele ьrdaşьn. Men tyn icindegi çumuşta çyz merteve qьjьqьrdьm, çyz merteve uruştum. Oşonduqtan menin tamaqьm qarqьldanьp qaldь.

— Sen qьjьqьvaj ele ьrdaşьn. Kel vaşta men qoşulajьn. — dep keneş verdi Alka.

Bul avdan çaqşь ьr volucu. Bul көтөrylyş çasal-

dan zavoddor çenyndegy çavuşlaşa vet alğan otred-ter çenyndegy çana tyrmələrdə, suuq qorğondordo qyjnalır çatqan qaarman çoldoştor çenyndegy ır volucu. Een talaada moturandağan oktjabrjat Alka-nyñ atasyn çeninen tartqylar, vaş sajqar vul eñ sonun ırdı ırdar çatqandıq Natkaga vətencə bir qızıq kəryndy. Biroq mındaj ırdoonu Natka kapitandarda volsun, ucquctarda volsun, qala verse Verkaga volsun ılaıj kərvəs ele.

Anıñ otredindegi pionerler qoñşuroo qaçyldan- dan kijn ız-çuu tyşyşy orundarınan tura çygy- ryşə turğandıqyn syjnycty tyrdə esine tyşyrdy.

Vladik menen Tolka cocup oçonup ketişse kerek. Alvette alar dyvyrətə curqaşır vaşqalardıñ ujqusun- vizmaqç.

„Bizdin sovet elderinen dalajlar əsyv kele çat- şat“ dep oçlondu, ırda qulaqyn tozur kele çatqan Natka. Butaqqa ilinip qalğan çyryrədyn çyşarır alır vutaqtardı qatuu silkintti da cocup ketip toç- toj qaldı.

Atake, viz qyjıqır çatqan ucırda „zavoddor tur- gıla“, „qatarda tizilip“ dep çatqanvızda çaqş turasın. Bıroq „tyrmələrdəgy, ac sarajladaq çol- doştor“ degenge cejin ırdaganvızda ele, sen ar qacan çatır qalasın, çə kəzdəryndy vyryştıryşyn.

Emne ucyn ar qacan volsun? Kəzım kyngə çajı-

ıızır çatat. Oşonduqtan vyryştıryp çatamın dep çoor verdi Sergej.

— Aj çyqandac?

— Aj çyqanda, ajdıñ çarışınan vyryştıryşyn.

Uşundajda qızıq volorsuñvu Alka!

— Kyn da, aj da, çıldızdar da çuq volğondocu?

Men əzymda emnelikten ekenin vılemin dedi Alka. Al ordunan tura qalır təməñ çaqş kəzdəj qolun sunup çırdın aldyndaq sur taştardı, kə- sətty. Atasın uncuqbastan qarar aldyda kimgedir saljut bergən şjaqtanır qolun kərdy. Natka ıla- çıszdan Alkanın çapına varuuda tuura keldi.

Natka kele çatqanda anıñ vuttarın aldnan majda taştar şıldırar qulanışt. Alka vurulup Nat- kanı kəzdəj çaqındaqanda, Natkada vet mañdaj keldi:

— Bul oşonun əzy! dep Alka, gyldyy lentalar çana çyryrəktər menen orolqon, kytwəgən ucırda kelgen qızdı tañ qalır qarar qalğan Sergejge qyjıqırdı.

Al taanıj qojur:

— Nataşa! — dedi.

— İi, emne Alka?

— Curqajt, vejvaştıq çılat. Uşundaj vala. Alka lentalarđ tartva. Biz bulardan majramqa qarata Emijnaga kəkyl çasajvız. Siler anı menen uruşa eleksinervi?

— Çoq, uruşqanьvьz çoq. Biz Vaska Bubiakin menen uruşqan volucubuz. Al talaşat, men vervejmin, al „ver“ dejt. Men bolsom vervejmin dejmin. Al meni bir qojot. Menda anь uğaa-uğaa qojur çiberemin. Biz emi ele eki mertebe qajra çaraştьq.

Ataşь çaqqa vurulğan Alka tyşyndyret:

— Emijna kicinekej qana şajьr vaşqurt qьzь vьgьyn ьjlaaq Karasьkov: Myy, myy der vaqьra vaştadь. Al sekirip turup qatqьrьp anьn çanьna vardьda orojaj teep vaşqurtca ьzalaj vaştadь: Tyvьr-tyr. Bur-tyr-tyr... oşentip ьldam-ьldam ajtatta, ozy sekirip, sekirip ketet. Avđan çaqşь Başqurt qьz. Eger anь sogoncoqton atqьp alsan qana avđan qorqot. Bytkyl palatanь vaşьna keteryp vaqьrat. braaqtan qonquroo yny uguldu. Natka şaşьp qaldь.

— Alka meni menen ketesinvi? Çe, siz anь ezyuьz menen alьp ketesizvi?

— Çoq. Özym menen alьp ketvejmin dep çoop verdi keterylyp kele çatьp Sergej — Вагьr es ala-мьn, andan kijin kелge vьramьn. Erteң menen volso Jaltağa çonejmyн. Çarajt curqadьla Andaj volso vьrsyğyny çoluğuşarvьz.

— Vьrsyğyny anьq volsun dep vьjruq qьldь Alka — Kecinde ot çaqıu muzika volot andan kijin.. Çoq, ajtvađanьm çaqşь. Kelersin, anan ozyң kereşyң.

Alar curqap ketişti.

Sergej, Alka uncuqvaj turup emele көrsөtkөн сьңдь көздөj vasьp kelip turdu. Bldьj çaqть qarap alda kыlymsyredь. Qьsmatьn ortosundağь sur taştardь көргөн sьjaqtuu boldu.

— Oşondon kijin al kytvөгөн çerden ьşqьrьnpьr qurun keteryp qojduda, төмөн көздөj vastь. Ba-sьp vara çatьp birinci ucaskağa uvada qьlğan at-tardь çiberyuny çana qьzmattan voşotup qojğon-duğy çenynde arьzdangьn tatar caldь izdөony oj-lonup vara çattь.

Brigadir Şalimovğa Sergej ancalsьq işenyycy emes.

Ekinci kyny ertenki tamaqtan kijin ele Tolka Şestakovdu төмөнky skladda vojoq alьp kelyyğө çiberişti. Vladik toqtoj tursun dep ojlop Tolka Vladikke көzyn ьmdadь

Biroq, skladda atajь ele oşentkensip көpkө sejin kezek kytyp turuuda tuura keldi. Bardьq otreğter majram aldьndağь çumuştardь şaşьlьş tyrdө vьt-kөryp çatьşqan. Cavağandar birinen sala biri cur-qap kelişip zьm, çip, qaqaz, vojoq, panar şamdar-dь aluuda talap qьlьşqan. Вагьr тең şaşьşqan. Вагьrьn тең colosu çoq volucu.

Uvaralangьn Tolka otreğke kelgenden kijin Vladik qaj çaqqadьr ketip qalğanьn bildi.

Tolka tьjaqqa-vьjaqqa ketip, curqar ЫҫҫЫҢЫР, су-
раҫтыґыр ҫырды. Natka ань мајда тьґтар менен
веҫ бурctuu ҫылдыздын ҫеектерине алтын керене
qadooґo oturquzqandyґын ајтть. Tolka ҫапыдан
варь oturqan kezde, ec qajda Ыгаақ ketvegin,
kezeksiz moncooґo тысууґе talaptаньр qurbusun
kytur oturqan Vladik qoqusunan көрунө qaldь.

Bul qoldu vajlar ҫatqan ҫumuҫtan vateraaq qu-
tuluu ycyn, Vladikta тьґtardь qaqьsuuґa keldi
Biroq quu Natka тьндај ҫumuҫtan natijҫa az
cьґarьн vilip, Vladikke бир qucaq kicinekej vараqca-
lardь ketertyp, ань Ылды ҫақтаґь lagerdegi ваҫ
ajantcаньн deҫurnьяна альр варь верууну vujurdu.

Ваҫqa uvaqtarda Vladik qьjьqtanar ele. Biroq
azьr andaj qьlьuґa тьmьkьn emes. Qandajda vol-
so аньн sөzьn uґuуґa kerek ele.

Tolkaґa acuulanьр qьlcaja qarap turup al тьnc
qana cьґты. Eҫiktin arҫaґьndaґь бурuluҫtaґь cьr-
рьґtardan, vulaqtardan ҫana qoolordon etkөndөn
kijin мајрам 'aldьndaґь topolondon pajdalanьр,
Tolka ekөө vuzulqan munaraґa qaraj varuu ycyn,
vat qajtajьn dep төмөн kөzdөј ҫurqаґan vojdon
ketti.

Biroq vorquldанґan Vladik qajra ҫetip kelgen
kezde Tolkanь eercitip ҫөнөр kete алґан ҫоq. Se-
vevi Vladik keteri менен тьґты qьjьcьq qaqьр

qoјqonduґu ycyn Natka Tolkaґa acuulanьр ҫana
ань cettetip ҫivergen eken. Buґa syjynyp ketken
Tolka oҫol kele zamat Vladiktin artьnan quup ҫe-
tyu ycyn toqojdu-toqoj, vaqtь-vaq deveј көpyrөler-
dөn etө curqar dövөcөлөrdь aҫa curqar ҫөнөгөн
eken.

— „Мьна даґь qapsalan!“ dep oјlonot, kyjкө-
lөktөngөн Vladik ҫana acuusu kelgendikten arь
qarap турqan Cerkes valasь Engulovdu ҫelkege qo-
jup qalat. Biroq bul ucурda Engulovґa alduuraaq
Kuzandyq Lvafko dejen pioner voluҫa ketti.
Oҫonduqtan Vladik ketenciktөөгө tuura kelet.

Acьqtaґь kьparis cьґacььн aldьna varqanda
Vladik Alkaґa ҫana oktjavrjat Karasьkovґa ҫoluq-
tu. Alar ҫoon typ vaqtьn tyvьnde oјnop turuҫat
volucu. Bul ҫerde Vladik oktjavrjat Karasьkovdu
ҫaaqqa бир capqьcь keldi. Sevevi, Karasьkov erteј
menen Vladik Barankindin ҫejseviniн aldьndaґь
qalaj tegirmenin ҫana kijim ҫotkasьн альр ketip-
tir dep ајтырть volucu.

Biroq Alka Vladiktin acuulu vetine ҫaj qana qa-
radьda, al oor dьmyrды ҫылдыууґa ҫardam веруу-
ny suradь.

Мьндај ҫалтанvaj suraҫ Vladikke ҫақты. Бир ми-
nuttan kijin бурcujґан dьmyr cатьраґан vojdon
Ылды kөzdөј qulandy. ҫana vomvu cьjaqtаньр

kəlcyk suuğa vağır bir tijir, kəlcyktəgy vaqalar qorqon vojdon, çan-çaqqa tarvaqtaşır sekirip çepəgə arğasız voluştu.

— Sen çaqş valasın Alka! dedi Vladik, şiberdin ystynə olturup çatır.

Alka kylymsyredy da-syjguncylyk menen Vladikin kəzdəryne qaradı.

— Sen çaqş valasın. Biroq senin kicineligin qəzənc. Çe volvoson mən seni özümə çoldoş qəlyr alar elem. Ekəəvyz mlytqatərvəzdə asnyr alır, vijik toonun soqusuna səğər vytkyl əlkəny kyzətyr turar elek.

— Mən dağ səğər elem, dedi çaaqqa saar çif verbesine kəz çetir çaqşnəaaq çylyr oturup çatqan Karasəkov.

— Çe volvoson mən mlytq qarmar turar elem, sen kəzə məldəə tyıyyn qarap tursa, Tolka volso radio apparatnyñ çanında tursa, kicinekej ele bir deme volso — acqəctə vassa vat ele, ucqundar çynaj vaštajt ucqundar... Dyrvələñ turğula çoldoştor! desək mənə oşondo vat ele vardəq çaqta parovozdordun, paroxodtordun gydəktəry ız-cuə tyşyr, proçektorlor çarqyldajt. Ucquctar — aeroplarda qaraj, atcan askerler volso attarğa qaraj. Çəə askerler volso raxotqo səğəşat. Çumuşcular çana çumuşcu ajaldar zavoddorqo qaraj curqəşat. Tənc-tənylə çoldoştor! Bizge qorqunuc emes.

— Məndə curqəşan volor elem! Vağır curqəşqandan kijin məndə curqoom kerek — dedi ızalanqan Karasəkov aqşyn çana

Bul arğzdanqansəğən dovuş Vladikti — salqəndattə. Al vat ele əcty, suundu çana murunqudaj qatuu emes kylylyyrek syjlər çattə

— Mənzə oşentir soğuş volqondon kijin vizdin turğənyvəz qarman Karasəkov qajda deşir ojlonuşar vele? Tiryylərdyn arasında da çoq, əlykterdyn arasında da çoq, çaralanqandardəñ da arasında da çoq, çataqqana da kerevettin aldəndağy dəñkəndəgen kim vul? Ooj vul Karasəkov sen turvəşnyv. Ooj sen tiliñ menen çana mənə Barankindin şejşevinin aldənan qalaj teçirməndi, kijim şotkəñ qatır qojqondugumdu ajta vilesin. Məndəy iş qəlyəny usyn çaaqqa bir eki savutu kerek. Oşondo, oşondo kerek.

Çaaqqa virdi çegen Karasəkov vurulup qaragəsa volvoş Vladik kəzdən qajym voldu.

Karasəkov ooruqsundu da emi qantejin degensip Alkağa qaradı

— Ectəke volvojt. Al seni eki mertəvə çana oşentet. Başqa səzdəryn ajtqan volso tim ele ajtər qojdu. Anda Qəzy askerler elivizdi vizsiz dale əzdəry kyzətyşət. Anda bir çana qaroolcu emes miñdegen qaroolcular vağır ten turuşat. Qəjmyl etişəjt.

— Men da qyjmydavas elem, dep qaldy Karas'kov

— Çooq, sen qyjmydarp keter eleñ. Kecee erten menenki qatarğa tizilište vaar' ten qaqa'j'p turuřat. Sen volson qyjmydaj'syñda — qyjmydaj'syñ. Çadağanda Natkadağ' uruřvad'by'?

— Çoq taq'yr ele qyjmydamaq emesmin. Andaj voluunyn sevevi: Şnurkem yzyl'p ketip, ы'şta-ny'm tömөн ş'ry'ny'ly'p vaaratqan volucu dedi ujal-ğans'yr Karas'kov.

— Kuzötсynyn ы'şta'ny'da ş'ry'ny'ly'p ketyucy vele? Aj, sen maqtaancaq.

Bir typ сы'ry'q'tyn arçağ'ny'nan loska сы'ğa qaldy.

— Siler qajda çy'rosy'ñer? Vat'raaq curqağ'ly! Azyr tozovuz... Qonoqtor kele çatyşat. Matrostor... Vorořilovcular.

Baravanc'ylar — varavandar'ny' d'ny'gy'rot'ys'yp, sur-naj'sylar — surnaj'ny' tart'by'p z'venovojlor q'j'q'ny'ly'p ы'z'cy tyşty. Keldyn ysty curuldağ'an çañ'ly'q menen tolup kele çatat.

Bular sevastopolduq askerleştirilgen soğ'uř lage-rinin pionerleri — voroşilovcular'by' ele.

Uzun qara ş'ym, kəgyly'p çol-çol çaqaluu matros kəjnəktəry'n kijişken denderi taza valdar, qatarğa tizilip řañduu kele çatyşty. Alar özdəry'nyn tartibi-

ne, řañduu kele çatyşqand'by'na maqtan'by'şqan sy-jaqtuu ele.

Alard'ny' aras'ny'nan Vladik özyne taan'by'ş valan'by' köryp toqtono alvaj:

Mişka salamats'ny'by'? dep q'j'q'ny'ly'p qaldy Biroq al kəzy'nyn q'j'ny'ly'p menen ğana qarap, anca my'n-ca ğana k'lymys'yrəp, al özyda pioner matros — voroşilovcul volup qatar menen kele çatqand'by'na quvangand'by'ny' bildiryyğə araket q'lydy ele.

Kecki tamaqtan kijin valdar çan'by' coloq ş'ym-dard'by', çeñsiz kəjnəktərdy, çana galstuktordu (q'z'yl çaqoo'ordu) al'by'ty. Bard'by' çerde ы'z'cy, opur-to-pur çana kənyldy ele.

Baravanc'ylar varavandar'ny' kətəryřty. Surnajlar toonu çañ'rt'by'ş'yr kele çatyşat. Terrasta vaşqurt q'z'yl Emijne on mertəve vaşqalard'ny' ijinderi vo-junca sekirip asmanğa az ele tije çazdap, çibek vajraqt'by' çan-çaqqa silkintip, tili kelbese da en qa-tuu çana çaj'yr tyrdə q'j'q'ny'ly'p çatt'by' ele: eski gvar-dijalarğa çaş çetkincektərden ы'z'cy salam ajtav'by'!

Kriľsan'ny' ystyndə сы'ms'q'tar sy'jaqtuu oturuşqan oktjab'rjattar vaş alaman ы'rdap çatyşty ele. Bular-d'ny' qatar'ny'dağ'by' vory'guldanğ'an Barankin çuqa taqtajdan çasağ'an tankesine en aq'yrq'by' my'ğ'ny' qağ'yr vytyrdy ele. A'ny'ny' çañ'na kelgen loska se-kirip, ojdolor maqtan'by' çana an'by' ötə şaşty'by'p

tankeni vaşqa ubaqtında qadap aluu kerektigin ajtıp qıjırsıqtar turdu ele.

— Мына ошентіп ертеңі? деп Tolka Vladik менен кенеşti.

— Erten devedimbi.

— Andan daǵь vudynkydøj volup qalvasьn. Men anda — sen мында. Ҷе sen bul Ҷақта volsoǵ, men tigi Ҷаққа ketејјіn. Alьp vaǵьsьp „Taraǵьla“ деп komanda vereri menen men qult etip kirip ketејјіn, sen daǵь ошенткин. Ҷоǵорқа дөвөсөнүн ystynө vaǵьanda vesetkanьn Ҷапынан Ҷолуǵьsaǵьvьz.

— Eger al Ҷerde birөө volso qanteviz?

— Anda Ҷар etip сьrьpьqqa kirip keteviz. Сьrьpьq-tardьn araǵьnda olturǵunda ьsьqьra ver.

— Menǵo ьsьqьramьn, деп kylyp qaldь Vladik. Ҷана oǵo veter tilin sojmondotup qatqьra vaştabь. Bul ucırda al eki qurdaşьn keңeşinen Ҷektengen Natka bulardь qarap sömөјyn taptadь.

Majram voluucu kec kirđi.

Qoңǵuroonun birinci qatqьsьnda ele ьrdoo tьjьldь. Talaşuular vasyldь. Ojundar toqtoldu. Bar-dьǵь teң qadьrese kezdegiden ьdam tyrdө qatar-daǵь Ҷajdan өз-өз Ҷajlarьn көzdөј vet alyşь.

— Sen atamdь көргөн Ҷoqsunbu? деп acuulan-ǵan Alka — Natkadan ycuncy merteve suradь.

Ҷоq Alka dale көргөн Ҷoqmun. Qana emese valdar, көјnөgүnerdy tartqьla, galstugunardь oǵ-dogula. Karasьkov senin Ҷnurkaǵь qandaj, daǵь trusigіn Ҷьrьgьlpьr kervejbi?

Baldar көјnөktөryn, galstuktarьn onдор vol-ǵonco Natka Alkanь soǵotup Ҷattь.

— Sen muǵajva. Al kelemin degenden kijin keletta, valkim Ҷumuşta bir az kecigip qalǵandь.

Qatarдьn еп aǵьrьndaǵь zveno vaşsьsь loska deldejip turǵan Barankindin Ҷапында sekirip ojnop turdu ele.

Өzy tankeni vojoǵun dedi da qajra uruşat деп qavaǵьn Ҷьjьrdь Barankin.

— Men saǵa galstuk menen vojoǵun dedim bele? Bul Ҷerinde temgil, tigi Ҷerinde temgil, aj Barankin, Barankin! Ҷоq degende murunuraaq ajt-saǵь volo. Aзыr volso kladovoj Ҷавьlpьr qaldь, kijim-kecekti qarоocu ajalda ketip qaldь. Men emi emne qelajьn Barankin?

— Men murun galstugumdu ьsьq suuǵa samьn-dap Ҷuudum ele, qurǵaǵandan kijin qarasam dale murunqu qalьvьnda. Men kistanь¹ vojoqqo malьp alǵan ucırda kimdir сьqanaqqa tyrtyp qaldь. Oşon-duqtan vojoq cасыrap ketti. Kişi iştep Ҷatqanda

¹ Kista — majlooc.

tyrtyygə volovu? Men kişi iştep çatqan ucırda andan çyz qadam alys ketemin, tyk tyrtvøjmyñ.

Andaj volso vəsetkadan şirenke aldın bele? dep dağь bir merteve şьььrap eskertti Tolka.

Алғамьн... Сьььр çənel — dedi da Vladik trusik-cen çəñsiz kəjnəkcəñ emeni alaqañь menen vaj-qoosuz şьььdatьp çiverdi. Şirenke vəkse salьnqañ qutu qatuç şьrt etti. Zveno vaşçьь loska selt etip vuruldu.

— Sen emne ycyn şirenke aldın? Çaqşь emes! Qoj Vladik.

A, sağa emne çoq? Qandaj şirenke? dep qaldь cocup ketken Vladik.

— Vladiktin zvenosu epkindyy, biroq birəənyñ galstugu vojoqqa vulqanqañ. Başqasь şirenke qatьp qalqañ... Qoj andan kərə. Ujat. Emne ycyn sen ььььnasьñ? Bolvosu çoldoştuğuna qaravaj ele voçatьjğa ajtьp qojom.

— Ajtsañ ajt... Buzuqu.

loskañьp qəşьь keldi. Ağьq cьraç vetteri qubula tyşyp, erinderi vylkyldəp, muştumdañь tyjyldy. Biroq oşol ucırda təməñ çaqtan vaş ştabtan „vagrьnar cьjnalğьla“ degen belgini vєrgen signal raketi kətəryldy. Flangadan¹, flangağa: „uqqula“ degen qatuu komanda vєrildi.

¹ Flanga — qatar turuu.

Egerde bul loska emes vaşqa birəə volso, bal-kim anda signalğa, komandağa qaravastan qatarda uruş, talaş volor ele dağь lagerden 4-otredinin 3-smeninde kəpkə cejin sozulmaq ele. Biroq loska vat ele estyylyk, oor kursyndy. Muştumun aqььp çazьp çiverip qatarda vağьp turdu.

Munun vardьььp valdarьñ birde birəəda biliş-vegendej bilinveç qaldь.

Vat ele qatar sanattь sanap çiverişti da, oñqo vuruluşup birikken dovuştarь menen ьr ьrdaşьp, varavandarь dəngyretyşyp, şanduu tyrde təməñ kəzdəç çəneştь.

Təməñ çaqta kəldəñ kəp alys emes, yc çaqьnan gyl menen qoozdolqon dəvəcələr menen qurcalqañ kenen lager ajantcasь çajqalьp çatqan volucu. Skamejkelerdi, ərunductardь, çylmaqaj vasqьctardь, kətəryñky turqañ çaşyl tektircelerdi — vardьq çaqtarda bir necə çyzdəgen valdar majramdьp aqььnda uşul kyngə cejin volvoğon, evegejsiz veş vurctuu çyldьz formasьnda vijik çasalqañ ottun kostьranьp aloolonup çanьp cььььñ cьdam-sьz tyrde kytyp olturuşat ele.

Coğula turqañ çer tuuralu kəneşip alyşqañ Natka otredinin pionerleri ar kimisi syjgəñ çaqtarьñ kəzdəç curqaştь.

Muzika ojnolo vaştadь. Matorduu qajьqqa tyşkəñ Jalta delegattarь çyzyр kele çatьşat ele.

Soguş sanatorijasъnan ucquctar kelip çetişti. Qoñsulaş kolhozdordon atcan сыqqan kolhozcu tatar авықаларыда çeldirip kelip toqtoştı.

Top eldin icinen Natkağa özynyn таанышъ, kom-somol Kartuzikov qarar vaşyn ijkesi.

— Qandaj salamatsъдъ... — dep toqtoosuz su-rar qaldъ al.

— Erten volejbolqo kel.

— Çana al ыгааqtan qыjqыгъr qaldъ: — unutup-turmun... Sağa qat var... Şaşыльş. Deçurnыjdyn ys-telynyn ystynde turat.

— „Al emne usyn şaşыльş boldu eken? dep çaq-тырбадан kejipte Natka — kimden boldu eken? Verkadan volso çaqьnda ele aldъm ele, enem volso şaşыльş çiverwejt ele. Emi vaşqa qajdan kelmek ele? Çetişermin“ dep ojlodu da qoldoron тыşyur, qumsarъr turğan ucquctu tegerekteşip bilişip çat-тыşqan valdardъ közdөj vastъ.

Qызарыşqan ucquctar buttarынын kelişince (cu-ruldağan topton qutuluu areketin qыльşыр) oldoq-son tyrdө vijler çatъştъ Alar qajda vasvasъn көңyl-дыу cуruldaqtar, alardъn артынан еercij ketişet. Besetkanъn çанына çetkice alar eercip çyurp oltu-ruştı. Bul çerde al valdardъn vardьdьn qarmar aыşыр çeteleşip çana vardьdьn өз çajларына çetkire vaştaştъ.

Natka turup-turup çana qajradan ağa kelgen qat çenynde ojlondu.

„Qojcu dale çetişermin, emi ele curqar varvaj-мынъ?“ -dep ojlondu Natka.

Al majkasъn tartъr qojdu da, ec kimdin suroo-suna çoor verbesten deçurnыjdy közdөj çygyrды.

Antkeni menen qat enesinen volup сыqtъ. Qat qadimkidej ele volucu. Biroq maanisi çoq çazyльp-тыr ele. Enesi al qatta atasънын aыsqa kete tur-ğandьdь çana atasъ yj bylösy menen qajdadъr kete turğandьdь çenynde çazğan. Anda yc vөл-mölyy yc kvartira, ogorod çana saraj volot. Al vara turğan çeri bir çumalyq çol. Emnesin ajtasъn ata-sънын көңyly quunaq volup çyret. Beş çaştаğъ vөwөgy Vanka andan veter quvanъctuu. Al Natka-нын сыja celegin alda qacan ele talqalаğan. Ene-sine dale көңylysz* emes, biroq al көңylyn acqь-daj ecteke çoq. Bul çerde turuştı, turuştı alda — volso kim ань vilsin? Al çaqтын çeri vөлөk, eli volso orus emes deşet.

Natka bul qattъ eki çolu oqur сыqtъ. Biroq kim ketirip çatqandьdьn, qajda, qajsy çaqqa çana qajsy elge ketirerin тыsyngөн çoq.

Natka enesinin Moskvağa, ađasъльdьна ertereek toqtoosuz kelişin surаğандьdьn çana тыsyнды.

Natka ojlonup qaldъ. Bul ucурda, көңyldyy mu-

zika, andan kijin көр добуштуу тааныш ыр толқун-
даныр тереze арқылуу een деңурныj вөлмөсуне
соғилду.

Natka qattı majkasınan aǵ salır çiberdi da,
surqar ketti. Döwecöden lagerdin majramı sonun
volur çatqanın, çyzdögen ottor kylyp çarqyldar
çatqanın kerdy.

Bular parad menen ötur çatışqan dene tarwija-
sılargının körunüşynön ele.

— Sen qajda çyrdyn? Men seni izdedim, dep
acuulanǵandaj surar qaldı qajdandyr cıǵa qalǵan
Alka. — Çyr watıraq, men seni izdep ele çyrdym.
Qandajdyr bir wala menin orunduǵuma oturup al-
dy. Emi men oturuǵa orundıq çoq çana ecteke
da körunöwt.

Natka ań qolunan çetelep oturup, on saqtuu
boş orunduqtar turǵan çaqtı közdöj wardı. Biroq
orundardy wajaçastyır çyrgön Aleşa Nikalojev.

— Al çaqqa wauuǵa wolwojt. Bul orundar ata-
ıyqqa alǵan kişiler usyn. Emne sewepten alardyń
kecigir çatışqanın bilöwiz dedi.

— Atalyqtardyq wolso emne wolmoq ele? Alar
kelip qalsa biz tura wewewiz. Alka kicinekej emeswi,
aǵa ecteke körunöw çatat Aleşa dedi Natka.

— Biröony qojo wersen ekincisi kelet, andan
kijin usyncysy... dep syjlep kele çatır Aleşa toqtor

qaldı. Sewezi bul ucırda ajantçaq quttuqtoó söz
syjlöw usyn ucıuc kelip qalǵan wolucu.

Al ortogo warır çete elekte ele, sansız ottor
birden çalt etip öcty. Qarańǵyda emnedir şuldar
warır, çatırar qarańǵyda emnedir birdeme qıçırar
çatılyp ketti "Eki uc minuttan kijin ajantın төө-
syn közdöj çalyń atılyp cıqtı. Paraşjut ketöyr
çyrgön kymyş sıjaqtuu çaltıraqan kicinekej çana
aeroplan modeli asmangı cıqtı.

Oşondo çerden, wurctan, bulundan, cırbıqtardyń
arasınan, çılmaqaj taştardyń ar çaqınan weş çy-
zdögen alqımdan awdan quwanıctuu qıjırbıqtar
cıqqanda, ucıuc waşın çajqar emne qılagın, em-
neden waştarın wilwaj bir neci minutqa cejin un-
cıqbaj turup qaldı.

Biroq birtikeden kijin al qaçajır turup alıp
birinin artınan biri qujuluşqan çalynduu sözdy ajta
waşady ele, waar ten tyr-tync wolo qalyştı. Köp-
ten weri ucıuc wolu usyn ojlonup çyrgön loska
sözge werilip ketkendikten qoqusunan ketenciktej
ketip, ucır kete çazdady. Biroq alda qajdaǵy kö-
gergen asmangı emes, tikenektyy teren orǵo ucır
kete çazdady.

Mından kijin qızdar-wıjciler çana dene tarwija-
sılar cırbıştı. Oşol ele zamat opur-topur wolo
tısty. A degende aqının çana kybur-şıwır wolo

tuşyp, andan kijin qatuulagandan qatuular, eñ aqynda ызъ-суу tuşyp çapыгъ keterylyp ketti:

— Kele çatyşat... Kele çatyşat... Kele çatyşat... Allejdin arasyнан on saqtuu orto çaşağan kişiler сьга tuşyştı. Bul worborduq atqaruu komitetтин Aj-Sudağь dan aluu yjnөн kele çatqan, lager atalyğынын өkyldery woluçu.

Natka şaşыр turup, Alkanь qolunan aldy.

Quttuqtoo bytkөndөн kijin atalyqtar orundarğa wağыр oturuştı. Majram zolso өз kezegi menen wolup çattı. Natka cetki özy turup ketken orundıqtın woş qalğandyğын көrdy. Al orundıqtı aqyгын çana çyldыгыр oturdu. Alkanь wolso tizesinin ystynө olturguzdu.

Oşol uwaqta dene tarwıjacь qызdar eñ çaqşь piramida çasar çatyşqan.

Natka wolso kelgen atalyqtardь көzynyn qыжығь menen qarap oturğan.

Bir kezde aға qatardağь orunda oturğan bir kişinin өñy awdan çyлуу ucıradь.

„Bul kim? Beti qıwağыңь, qara saqaldı. Ca-сьна aq kirgen, көz ajnekceп... Bul kim woldu eken?“ dep tan qaldь Natka,

Taq uşul minutta waarь teң qol sawşьыр, kыlyp qalyştı. Qara saqal kişi dağь qarqылдар kыlyp

qaldь. „Мына oşondo syjynğen Natka wat ele bul kişi Şegalovduquna көр warıuçu, Gitajevictin taq özy ekendigin çana anь menen awdan taаныştы-ğын. мындан eki çыл murun Moskvada oşol aға-сьнығьнда bir aj byt woidon qonoq wolğonu esine tuşty.

Natka orundıqtı çyldыгыр, Gitajevicti qoldon aldyda, anьн wetiңь qarady.

Al, anь көrөr menen ele taаныр, qarqылдар kыlyp çıberdi. Alka taңğalyр Natkanьн tizesinen suurulduda bul сығанда oqşoğon qызь kişini eñ-rejir qaradyda qaldь.

— Bul senin emneң? Balañ dejin desem conu-raq. Birtuudağыñ dejin desem kicinekej. Çe, çee-ñin wobu? dep tamaşalap surady Gitajevic.

— Bul Alka Ganin, bir inçenerdin walaşь. Bul, menin otredime komandirovkaға çıberilgen, dep tamaşalady Natka.

Gitajevic çaqыңьraq çыльр oturdu da көz ajne-ğin aarсыды. Natkanьн aldynda turğan kicinekej kişini emne iktendir. awdan tikter qaragandaj wolup көryndy.

— Men ketejin uwaqıt wolup- qaldь Men bul çaqqa qajтыр kelem, dep Alka şaşты. Biroq qusa-лаңғандығьнан: — Aj, atakem, atakem oşentip kel-bej qaldь ee.

— Seroça Ganinъ? de? qajra suradъ surqar vara çatqan Alkanъn artъnan qarar, Gitajevic.

— Oova Ganin. Siz anъ taanъjsъzvъ?

— Men anъ kœptœn veri taanъjmъn. Armijada çyrgœndœ ele taanъşqanvъz.

— Andaj volso, siz alardъn vardъğъn çaqşv vilesizvi? dep suradъ Natka. Birtike toqtoj qalъr çana suradъ:

— Gitajevic, Alkanъn enesi qajda? Al œlgœnvъ?

Baravandardъn dyngyrgœny çana muzikalardъn kyusy çaqъğъr çœortu uşuzqan çœq. Bul, lagerdin askerleştirilgen pionerlerinin otredterinin œtyr çatъşv volucu. Elden murun en mьqtъ atqъctar menen çœœ askerler aldъda œtyşty. Buttarn qatar şilteşip, vuttarъ çerge tijœegensip, maşrostor — voroşilovculdar œtyşty. Alardъn artъnan sanitarka qъzdar œtyşty. Andan kijin fanerden qъzvъj volup çasalqan tankeler çъlъr œtyşty. Andan kijin voşœr qalqan ajantcağa qandajdъğъr bğœğъr çyryşkœn œvelektej volqœn valdar surqar kelişti. Çerge bir demeni catъştъğъr kerişti da çœq voluştu.

Muzikancъlar „Budjœnnъj marşъn“ tartъştъ. Pionerler tœrttœn qatarğa tizilişip dœngœlœktyy çana œjuncuq attarğa minişip („vut dyjnœlyk revolytsijasъnъn atъndağъ birinci zvœdnъj oktjœvr eskadronuda“) çœnœr qalbştъ.

Oşolordun icinde Alkada var volucu.

Qatarlarъn tyzdœşyp, eskadron yldam qadam menen œtyşty. Çarъrt qatuu kylkylœr aldъnda, pionerlerdi, qœnoqtœrdu çana atalъqqa alqan kişilerdi Budjœnnъj marşъnъn kyusy, vъ aldъnda ajantcanyн qarama-qarşv cetine œtyr ketişti.

— Mitajъmdar! — dep kimgedir tyşyndyryp çattъ Karasъkov. — Alar œzdœry çœnœşmek vele? Alardъ vaşqa çaqъnna çip menen tartъşat. Men vaarъn vilgemin. Egerde meni da tartъşa turqan volso, men da kete verer elem.

Oşentip vardъq ajantcalar deerlik valdarğa toldu. Kœrcylyk œjundar vaştaldъ. Otredtik ijrimer œjun kœrsœtyşty.

Tyn çъr-çъluu volup turdu ele. Gitajevic çekesinin terin şъrъğъr anъn vergen surœosuna çœœ vere vaştar Natka çaqqa vuruldu.

— Anъn enesi açalъnan œlgœn emes. Anъn enesi rumendik komsomol volucu. Kijin kommunistike œtkœn ele. Biroq kişi qœlduu volup œlgœn.

Natka coœcup ketip:

— Marişsa — Margulisvi? dep qъjçœğъr çivergen dej boldu.

Gitajevic vaşvœn ijkedi da, çœtœlyp kylъmsyœœdy. Sevevi: ajantcadan ağa qaraj cъmъn-qujun volup „vutyn dyjnœ revolytsijasъ atъndağъ birinci oktjœ-

erdik eskadron* dordun ajantınan veri qaraj vaq-
tıluu kылkysın сьгагьр Аика сьгурур кеке қатқан.

Bul usurda Katjuşa Vostiretsova murdun vьль-
rагьр аьр, vardьq yny menen vaqьrьr қатқаньн,
Fetka Kukişkin volso opur-topur volur қатқан
usurda vьşvaqan сьzumdy сьр аьр ісі ооруған-
дьqтан ісін vasьr ontop қатқандьqьн бирөө келіп
Natkaға ajttь.

Natka Alkanь Gitajevictin қаньна qaltьrьr алардь
kөгөнү ketti.

Katjuşa vaqьruudan toqtolur, nьmduu сooluqь
menen murdun vasьr, eckirip qana olturған volucu.
Petka cocur ketip yc alma, eki almurut сegen-
digin Ылamsьrap turur ajttь. Qanca сьzum сegen-
digin vilbejt. Sevevi: сьzumdy qarаnqьda аьр
сegen eken.

Zveno vaşсьсь Vasiljuk:

— Аньн murdun tanke menen qojdurur ketti.
Men aqa сaqьн kelvegin dedim. Biroq, al ool-
voqur tilimdi алған сoq. loskindin tankesin vь-
ruldu da ань muruңa qojur ketti. Al vaqьrьr
қатьр qaldь деп acusu keliңkirep tyşyndьrды
Natkaға.

Natka oñvoqur Katjuşань қана sorgoq Petkanь
yјgө сivergin dedi da, ozy keldyn сегин vojlor
Alka сaqqa qaraj ketti.

Al vat ele toqtop qaldь Аньн aldьnda bul сaq-
tan kөгynvөгөн теңіз сajqalьp қатқан volucu. Bir
qalıpta şarpьldap қатқан toлқundun qana dovuşu
uqulur turdu ele. Asmanda ajda, сьldьz da сoq
ele. braaqta alda qajda qanā qatuu ucquc қальн
qana сьltьldap қатқан. Bul, cek saqьlarьnьn
katerasь¹ voluuqа tijiş. Oşol zamат Natka emne-
gedir „eger mьndaj tura турған volsom, сe vol-
voso bir az mьndaj vurulsam anda сaqьnьbraaq
сerden vaşqa сeekke сьqьr ketken volor elem.
Anda volso oor өлке, Rumeniya қатат Anda qaj-
dadьr Maritsada өлгөн“— degen oјqo ketti.

Kimdir ань қолунан tartttь. Al kөгьlsьz vuruldu
da Sergejdi kөrdь.

— Alka qajda? Men suraqanьmda, maqа al siz
menen сьret degen volucu, Nataşa.

— Al meni menen volcu deg syjnur ketti
Natka.

— Al aзыr Gitajevic menen oturat. Сьрунур...
Al sizdi kyttь kөp kyttь.

— Men kecigip qaldьm Nataşa. Anda, menin
tegeregimde da tolur қатқан іşter volur қатат dedi
Sergej.

Alar Gitajevicqa сetyuqe bir nece qadam qana

¹ Katera — qatuu сьрууcy keme.

qalğanda dağ vat ele varǵıǵı ǵaǵıǵı ǵalıp etip
ösur, vaǵıǵı qulaq murun keskendej tınc boldı.

— Toqtoǵula! dep ǵırǵıǵı Natka.

— Bul majramdıń aǵıǵı. Azır ot ǵaǵıǵat.

Qaraǵıǵı tıncıǵıǵa kóryk vaǵqandaj kyıldö-
ǵen qatuu dovuǵ uǵıldı. Ajantcańń ǵeekteri
vojunca tytyndy ot ucqındarǵ alyǵıǵı ǵaǵıǵı. Kó-
ryk vaǵqandaj dovuǵ daǵı kyıldödy. ǵalındar
aloolonur, ava vojunca ajantcańń vorvorun kóz-
döj alyǵıǵıǵı ǵaǵıǵı.

Ot ortodo kórkö sejin, ǵarq kóvölek ajlanǵı
turdu. Keede vutaqtardıń arasıǵıǵı alyǵıǵıǵı ǵaǵıǵı.
Keede qajra vutaqtardıń arasıǵı kózdöj ujulǵıǵı
kirdi. Keede ǵerdin veti menen ǵıǵıǵıǵı kyjyǵı
ǵenödy. Bir kezde ǵalındardıń evedejisiz qıjunu
asmanǵa kóterıldı da, kyıldödy.

Oor vutaqtar ijilip ǵasıǵıǵı. Mindegen ucqın-
dar asmandı kózdöj zıǵıǵıǵıǵı ǵenösty.

Oǵoncoluq ǵaǵıǵı ǵana ıǵıǵı volup ketkendikten
avdan alyǵıǵı tıǵıǵıǵıǵı kózdöjyn vıǵıǵıǵıǵı, vet-
terinin terin syrtyǵı. ǵaǵıǵı tıǵıǵıǵıǵı volso ǵat-
ǵıǵıǵı, ǵıǵıǵıǵıǵıǵı vıjdon ǵasıǵıǵı ǵenösty.

Natka vurulup ǵalıǵıǵı Sergej Alkańń qolına kóte-
ryp turǵıǵıǵı kórdı.

Betteri ǵıǵıǵıǵı, tolqındandıǵı Alka atasıǵıǵı bul
ötkön kyndöjyn ǵıǵıǵıǵıǵı ǵenöndö tez sıjleǵı
verip ǵatat.

Natkańń otredindeǵı pionerler yjǵö qaraj birin-
deşip ǵajtqan kezde kes kirip ǵaldı ele.

Natka krılsaǵı vaǵıǵı ǵete elekte ele, aǵıǵı deǵıǵı-
ńıǵı sestra ǵarbalastap ǵıǵıǵı kelip, mıǵıǵıǵı on
ele minut ilgeri Vladik Daşevskij betteri tıǵıǵıǵıǵı,
ǵaralangıǵı Tolka Şestakovdu alyǵıǵı kelgendıǵıǵı ǵana
walkim Tolkańń qolu ǵıǵıǵı ketkendıǵıǵı ajttı.

Natka deǵıǵıńı yjyn kózdöj ǵıǵıǵı. Anda kle-
jonke ǵartıǵıǵı divandıń ystynde vykcyjyǵı otur-
ǵıǵı, betterine iod ǵıǵıǵıǵı kózdöjyn aldı moncoǵı-
toǵıǵı ǵaǵıǵı tolǵıǵı ǵana qolu taǵıǵıǵı Tolka otur-
rat ele. Alıǵıǵı avdan ooruǵıǵıǵı otıǵıǵıǵıǵı
bilinip turǵıǵı. Biroq al ǵandıǵıǵı avdan ǵıǵıǵıǵı
duuluq menen vıǵıǵı mojun verbegisi kelgendej
kerynet.

— Emne vıǵıǵıǵıǵı? Qajda vaǵıǵı mintip ǵıǵı-
synö? dep alardıń ǵalıǵı vaǵıǵı oturup suraj
ketti Natka.

Tolka uncuǵıǵı ǵoq. Deǵıǵıńı sızǵö aralaǵıǵı.

— Ot ǵaǵıǵı vıtken kezde vıǵıǵıǵı vaǵıǵı
ǵıǵıǵı vaǵıǵıǵı. Alardı quıǵı ǵetyu ucıǵı, vıǵıǵı
Vladik menen ǵoşo ǵalıǵıǵı aǵıǵı ǵol menen ǵıǵıǵıǵı
ǵenöset. Al ǵaǵıǵı vıǵıǵıǵı, ǵıǵıǵıǵı, ǵaǵıǵı taǵı-
tar volot. ǵıǵıǵıǵı vıǵıǵıǵı vıǵıǵıǵıǵı ketip
vet aldı menen syrduǵıǵı vaǵıǵı ǵıǵıǵıǵıǵı dedi
deǵıǵıńı.

Шыгулуу Гејкени издепти. Гејке қарааластар
сатыр аты арнааға ест эле кетти. Толканъ ездеры-
нын лагердегі лазеретке¹ алып барышты. Натка болсо
тын қатымына қараастан псалникке вагър докла,
қазықаро қаманды. Псалник болсо бардық болған
қырықтар қонында ар уақытта кын дөәеј қаар
венр турғула — деп вужуған.

— Натқа кетердин алдында palatkege қайтылды.
Al добушун сығарағай қана кытәөгөн учурда кинр
бардыда, кыугым болушына қараастан Владик ыдам
вurulup ketip, uncuqbaғай turup қалғандығын сеze
қойду. Al uqtaj elektigin аildi.

— Владик айтсы қарағалайын, тинун ваары қай
серде болду?... Қандайса болуп ушул авалға учура-
дынар? деп surady Natka.

— Владик қоор берген қоғ.

— Natka қатуулар.

— Дашевский, сен қалр айтваадын мен сенин уқта-
вай қатқаньды көрөөј туратмы? Айтқын, се бол-
восо мен вугун эле сен қонында лагердин псал-
никине айтамын dedi.

Владик псалник менен сыйлөшууну қаалаған қоғ
эле. Biroq қыстағандан кийин ачуусу келир кетеры-
лүңкүрөп турур. Толканьн деқурмыј sestраға айтқан

¹ Лазерет — оорлууланды воқуусу қай.

сөзүн ошол қалыбы менен қысқа қана қирғақ қылыр
қайталанды да қойду.

— Тын ичинде силерди қоғту-қолотқо шайтан аждап
қырет болду векең — деп урушту тоқтоно албаған
Natka қана сарсаған војдон ақығын вагър псал-
никке кетти.

Sergej болсо мајрамға мына ушлар учун кечикти.

Sergej Jaltadan қайтыр тышкы тамақты иккенден
кийин учаскаларды аралар кетти. Birinci учаскада
сүмүш тез қана сапаттуу қыгуп қатқан, ошондық-
тан Sergej тоқтовостон эле екinci учаскаға өткөн.
Анда запас суу ақыздықты қазыр вутыгүшө элек
волуцу. Bekityuny болсо тақыр вашташқан емес. Al
„Degalov қайда?“ деп surady. Аға Degalov учынсу
учаскада екендигин айтты. Ошондо Sergej ploti-
наға қарай, учынсу учаскаға кетти.

Sergej көл қаққа вurulup алды қағьндаағы ең
ыраақта қыргөн өзүнө керек болған важады татар
авышқань көрды.

Ошол уақытта Sergej атына mine „қойур“ десатник
Шалимовду қуур қетти да аттан тышур қатар вара қатты.

Псалник иш қаман! деп Шалимов ушкырды қана
тердеген cekесин сыртур қатыр [кішiler қаман иштеп
қатышат, dedi.

— Қаман екендигин өзым да көрүр турам.

Suu aqьzqьctь dale bytyrвөpsyңөr, bekityuny vaş-tavarsьnar. Çumuşuңardьn çaqьsьь az.

— Oj condu qazuu avdan qьjьn, qaqьraçan qatuu taş dep daqь tereñireek yşkyrды Şalimov. Kişi iştejt-iştejt, viroq iştegen menen eşteke tava albajt qatuu. Aqьzdanьsat, kece kyny ycөө çumuş-qa cьqьşçan çoq. Bygyn, daqь bir necesi: eger qo;umca aqь volboso ec kim çumuşqa cьqьajt deşet. Emi men qantsem volot nacalnik dep Şalimov qajqьlanьp qolun serpti.

— Emne ycyn çe maça, çe Degalovça aqьzdanьşvajt da saça çana aqьzdanьşat? Ajtoru iş qьzьq Şalimov.

— Sen çaqь көzsyñ saça kişiler azyғыnca yjre-nyşө elek. Degalovça volso ajtьşçan. Andan emne aqьl cьqьsьn? Çaramsьz kişi da. Menden volso sen vaşcьvьzсьñ sen ajtqьn dep vaarьn surap turuşat.

— Çarajt. Kecke çaqьn çumuştan kijin ucac-kaça kişilerdin vaarьn çьjnajvьz. Oşondo men özym kelemen da syjleşөmyn. Emi sen qajra ket-kin. Özyң çaqьsьlar qarap cьqь. Bygyn viрөө ekөө alarça çumuştu tuuralap өlcөp vergendigi çөnynde aqьzdanьctь dep qalptь cьndь aralaştyrьp Şalimovdu çajqadь Sergej.

— Nacalnik qajda? Suu aqьzqьctavь çe qum-cacьp çatqan çerdevi? dedi тыnctana alvaçan Şalimov.

— Suraçan çoqmyn. Surooço ubaqьtm volbodu. Sen özyñ vaşcьsьñ özyñө belgilyy ço. Qoş Şalimov. Oşentip çumuştan kijin ele volsun ee.

„Emnedir çajьnda emes“ dep ojlondu Sergej çana tatar avьşqa çumuşta көrynвөj qalqandьqьn vajqadь. Sergej ьdamdar vasьp, vuruluşqa cejin vardь. Biroq vuruluştun arçaqьnda da avьşqa çoq ele.

Sergej vat ele, тынç çatqan kicireek көldyn çee-gine çetip vardь. Sol çaqtaqь vajlamtada, valtanьn yny uqulat. Qaraçaj taarьndьsьñn cьtь murundu çarat. Altь araacьlar tes cьqьactьn ystynө, oor sutinkanь qьjçьrьq syрөө menen qulatьp çatьşat.

— Degalov qajda? dep suradь Sergej çoluççan çigitten.

— Al tiginel dep çigit valtanьn savь menen ar çaqtaqь bir döвөny көрсөттү.

Sergej qaraçanь menen көzy kyngө caqьlyşьp ec kimdi көрө alçan çoq.

bras ele tiginе all dep qajtaladь çigit. Kөrdyңvy teetigi talдьn tyvunde bir tuuqanь menen syjleşyp turvajvь.

— Qajsь bir tuuqanь menen?

Ij—qandaj tuuqanь menen? Özynyn bir tuuqanь menenbi?

Sergej ojlonup, oova, uşundaj degin, dedi. De-

galovdun çanında turgan, bir kyny mezgilsiz içir alıp qalçaq dep çyrgən emeni көгүр — vasa deseň Degalov oşondo emne qyların bilbej şaşыр qaldы.

Degalovdun bir tuuqanь Sergejdi көrer menen cala vula qoştoştu da çылып çөнөdy.

— Мына қарағылась деп Degalov ketip varatqan kişinin artыnan qыjqырды, kecke sejin altымыş qalyň taqtaj tilinip vutyugө tijiş! Andan kijin Degalov — ustalar özyvuzdyky деп Sergejge тыşyndyгyp çattы.

— Al ustalardыn vaşçыsыndaj işejt. Aran teskeri vurulup turup көnylsyздөнyp, Ras... Bir az çutur qojqon kyndөry da volot dedi.

Alar quruluştardы aralap ketişti.

— Şalimovdun brigadasыnda vaa qojuu çөnynde bir deme ajтыştыvь деп suradы Sergej.

— Оова бир demeni ajtqan völdu. Alardыn vaaгьлып ajtqanып uğur volovu?

— Emne çөnynde arызданыştы?

— Emne çөnynde ekeni belgilyy qo. Ojcoň çaman. Normolor çođoru. Baalar az deşet. Alarqa dađы emne ajtuu kerөk.

— Ycuncy, birinci ucaskadađы orus çumuşçularы emne ycyn arызданыşvajt? Degalov uncuqvaj qaldы.

— Iş qызық — dedi taң qalyр Sergej ojcoň var-

дық çerde birdej, vardық çerde uşul normo, uşul vaa. Orustar arызданыşvajt. Tatarlar volso arыздапышат. Emne ycyn tigiler мынсалық kyjkөлектөнyp çyrgөнyn men bilbejmin Degalov?

— Tegi alardыn мынездөry oşondoј volso kerek деп işenimsiz тырде qoşumcaladы da Degalov çana temenkyny ajttы:

— Sergej Aleksejevic, ikinci toomdođu çөлөp turgan tirөc çarылып ketiptir. Men çaňь tirөc menen almaşтыruunu ajtqan volucumun. Tigine көrdyñyzөy ustalar çarыр çatышат.

Sergej ikinci ucaskada тыşkөн kezde avdan kec kirip qaldы. Al şaştы. Sevevi: çыjnalyştan kijin vat ele Alkada söz bergendigi, vojunca majramqa varuuqa kerek ele. Een çoldo dađы vajađы çajda Sergej dađы tatar avыşqanы көrdy.

„Bul emnesi“ деп, taң qaldы. Sergej çana kytyp turgandy көzdөј tyz vuruldu.

Avыşqa amandaştы da тыnc çana çandap vасты.

— Emne dejsin? деп toqtono alvaj suraj ketti. Sergej sen ar ubaqыt qajda qacыр çyрөsyn. Çumuştan voşotuştuvu? aqыгь кем esepтер берip, aldaştыvь? bzaalantыр qojuştuvu?

— Aldaştы, çana çumuştan voşotuştu. Bul сьп bzaalaşqanы da ыras.

— Sen azyrda iştejsinvi?

— Çoq. Bajarında men sağa arızdanır çat-
qanımды Şalimov bilip qojurtur: Ekinci kyny qız-
mattan voşotup çiberdi. Avşşqa çaman iştejsin
dejt. Murun uncuqvaj cyrgenymde çaqşy işter
cyrdym ele. Tegi kim uncuqvaj cyrsə oşol çaqşy.
Kecee dağy çaman iştejt dep ycəəny voşotup
çiberdi. Balkim sağa əzdəry ketti dep ajtqan-
dyr. Baaloolor, təmə. Alvette təmə. (Sergejdi çeni-
nen tartыр səzyn uzata verdi avşşqa). Men çyj-
ma carсы metr qazsamda on altı metr ycyn qana
aqca aldım. Men qana vekemin. Məndajlar tolup
çatat. Tərt carсы metr qajda? Alvette emgek aqy
təmə völpur olturat. Men aqa ajtamyn, al volso
meni çekiret. „Sen menin vaşymды catыştырвадын,
men senden savattumun dejt“. Men vaşсыбыз
Degalovda varsam: „Men silerdin çumuşınardы
bilbejmin“. Men Şalimovda qaqaz — vedomostu
çana aqсань veremin. Aqсань al alat, qaqazды
volso silerdin qoluңar qojulğandan kijin qajra
mağa alyp kelip veret. Eger vağы сын volso, anda
men dağы сын dejmin, siz alar menen esepteş-
mek volosuzvu. Biroq, men silerdin tiliңerge tyşyn-
vöjmyn. Birəə əzynyn familijasын mağa tuura
çazыр keles, balkim birəə соосун familija çazыр
kelevi qudaj bilbese kim vilsin“ dedi. Alvette

qudaj bilbese, dep avşşqa şyldyn tyrdə anyn səzyn
qajtalady da kytvəgen çerden:

— Qoş nacalnik, raqmat dedi.

Toqtoj tur! Qajda varasyn? Çyr meni menen
dep qyjqrыр qaldы Sergej.

Biroq, avşşqa əñkəjыр alyp artына vurulbastan
tez-tez vasыр сыргықтың arасына kirip ketti.

Sergej ekinci ucaskağa tyşyp Şalimovdu taар
beryuny surady. Al көркө kytty. Aqында çiberil-
gen kişi Şalimov vutun çanстығыр alyp doqturğa
ketkendigin ajтыр qajra keldi.

Al saraj çaqqa vağыр, anda segiz qana kişi çyj-
nalqаны көrdy. Al emne ycyn мыңсалық azды-
ғын surady. A degende aqa çoop verişken çoq.
Biroq, virtikeden kijin vygyn qyştaqta majram
volup çatqandyғын tyşyndyrсты. Al qandaj maj-
ram ekendigin vilyuge qyзықты. Bir nece minut
tыңtандандан kijin qana Şalimovdun ajaly erkek
bala төrelgenyne yc kyn volğondugun tyşyndyrсты.

Sergej соқулғандарды сөзге қансалық сақырсada,
al emne ajтағын тақы tyşynyşken çoq.

Sergej kişilerdi voşotup çiberip lagerge ketti...
Oşondo qana al işti tekşerip vytkycə Şalimovdu
daroo qubalap rajkomdon tatar dokladсы сақыру-
nu cecti.

Şkatulka menen qoşo vardық vedomostыlar, do-

kumentter çana raspiskalar çarçolğonduşun esine tyşyurp Sergejdin acuuşu keldi da azyr Şalimovdun kynөөsyn көрсөтүү аңсалық çеңил volvoj турған-дығын ойлodu.

Авдан қараңы болду, çoldun sol çағьнда eski minaraluu myrzөnyн ordu var ekenin, сасыр çат-қан кесек topuraqtardan bilinip turdu. Авдан браақ-тан, төмөн çақтан ысық шамал менен аралаш музи-канын vijik oвonu uгулup çatat.

„Кечигемин Алка урушат“ деп ойлону Sergej.

Сырықтың ар çағьнан ot çaltыdadь. Tars etip atылған oq, суулдап келип тақ, çапына тыскөндө, ава шуу etkendej volup Sergejdin төөөsynen ucup өтүр. асқа таşқа ваарь тйгөндеj volup sezildi.

— Kim? деп таşтын yстынө сығырь вара çатыр çана tapancasьn алыр çатыр қыјқырь қалды Sergej. Аға çоор қайтаньсан çоқ. Әsymdykтердын араşь çана шыбраj тыскөндөгү kimдиş заşьр сурқар вара çатқандығын айлдиди.

Sergej көтөрылө тысыр асманды қаратыр еки мер-тебе атыр қалды. Ал тартыды. Ошондо аға kimdir браақтан қыјқырғандаj volду.

Ошондо Sergej ordunan turup, tapancasьn qолу-на қармаған војдон илгері көздеj vastь. Ошен-тир ашууға çетip, кенен тыз çолго тыскысө çытүр отурды.

Төмөн çақтан музиканын уну қатуу-қатуу uгу-лат. Lagerdin ајantcasь өзунун оттору менен вар-дық çақтарды çар-çарық қылыр çатқан.

Sergej tapancasьnyн сартығысьн şart etkizip bekитip алды да дағы ыдамдар Алкаға қарай çөнөды.

Сон ot çағьунун ерtesi valдарды bir saat кес oјgotушту. Qatarға тизилip turardan murun valдар Tolka Şestakovdun қырыққа ucурағандығы çөnyндө қавар uгушту. Biroq, emне volғонduғun, қандаj volғонduғun ec kim toлуқ тыşынғөн çоқ. Oшон-дуқтан toлуқ vилуу ycун биринин артынан бири çөнө-şүр Natkadan surap çатыşть.

— Tolka бутун сындырь алды дегени сыны? Кече кынкы дүрвөлөндө Tolканы бирөө ваşқа qојур çивериптир дегени сыны? Tolka emи соқур, дылөj, авдан зрмақ сыжақтуу volup қалат деп доқтурдун ајтқаны сыны? Çе Tolka соқурбу? Çе tolka дылөj-бу? Çе соқурда emес, дылөj да emес çағьm ақыл-дуу volup қалдыбы? деп сұраşқан.

A degende Natka çоор verdi. Biroq kijin ваарь тең сурлдаşьр, талаşььр çана қандаjды кынкыу қылыр çивериşkendigin vile qојду да ат-acuulana кетти. Lagerdin ертең мененки tamaқ icyу ubақ-тында çaman қаңсар ваşқа otiredке uгулup ketвe-син деп сақтаньр, қылмыштуу Vladikti сақтырь, ал азыр қана, ертең мененки qatarға turup çатқан

ucurda, otredke iştin qandaj volqonduğun ajtър
beryuny suradъ.

Biroq, Vladik taqър til alvaj qojdu. Natka 0zy vaгъp,
ajtъ, surandъ, vujurdu. Biroq, vaгъp voşqo cъqtъ.

Qaltъraj tyşken Natka ağa acuusu oğo veter
kelip, munu k0nylyn0 avdan, tujur qaldъ da, kyn-
d0gyg0 qaraqanda signaldъ veş minut murun beryug0
uruqsat qyldъ. Uzaq cъjnalъştъ, curuldaşър tartip-
siz tizilişti, çaman tyz0lyştu.

Baştađьđa qaraqanda Vladik uncuqbastan, ec
kimge tijişbesten, ec kimdin suroosuna çoop ver-
besten uncuqbaj turdu.

Ioska uncuqbastan, avdan k0nyl qojur, Vladikti
vajqар turdu. Balkim kece kynkyny unutvağan,
bir demeni vilgen çana emnegedir dajardanđan
sъjaqtuu ele.

Vladiktin s0zy vojunca Natka valdargа Tolkanъn
işi ç0nynd0 qьsqaca qьpъp çana syjл0p verdi. Çaman
qьpъp ç0nynd0 ujatqardъ, çana ikinci merteve ot-
redten 0zync0 qacъp ketyucylyk volso, qatuu çaza-
lana turđandьđьn çana Tolka Şestakovdun işi ç0-
nynd0 valdar 0zd0ry đana mьndaj 0z 0junca cyruy-
cylyk, uşul 0đyy çaman çorucqa alъp vara tur-
đandьđьn ajttъ, eskertti.

— Tuura emes! Munun vaгъp qalp çana tuura
emes! degen dovuştar vardьp qatarlardan cъqtъ.

Natka kim vejvaştьp qьpъp çatqandьđьn izder,
qьjьpъp qaradъ da, munetip qьjьpъp qalđan: Alъbъ-
гъp, tolqundanъp ketken Ioska ekendigin bildi.

Baldar qьjьmьldaşьştъ, şьpşьnъştъ.

— Тыңтанđьла! |Вагъp tuura emes dep emne
ycyn ajtasъnar? dep qatuu qьjьpъrdъ Natka.

Ioska tanьrқар: vaгъp tuura emes degeniğ, qan-
đaj. Kece kyny tizilgende Vladik Daşevskij emne
ycyndyr şirenkeni qata qojdu. Men anъ ujatqar-
đьm ele al meni vuzucu dedi. Kostorde (con ot
çaqqanda) çe al, çe Tolka çoq volucu. Alar Dađь
çajdadъp bir çaqqa curqар ketişken. Qajda vaгъş-
qanъn vilvejmin. Kostordon cъqqandan kijinki çoldo
emes, andan murun alar bir qьrsьqqа ucurasа
kerek. Men volsom vuzucu emesmin, Daşevskij
qalpъcъ çana vardьp otredti aldajt.

Mьndaj s0zd0n kijin Vladik Ioskanъ k0zd0j qa-
cъгъp qalarъn çe çoq degende acuusu menen ça-
nъnъn vardьđьnca 0zyn aqtarъn vardьp valdar
vilip turuştu. Biroq, 0ny qumsarđan Vladik erinde-
rin qьmtъp, uncuqbastan tiktep turdu ele.

— Daşevskij bul cъn, kece kyny siler kostordo
volqon çoqsuңargо dedi Natka.

Vladik qьjьmьldavaј çadağanda anъ k0zd0j vurul-
vaj uncuqbastan turđanda Natkanъn acuusu kelip:

— Daşevskij vygyn kecinde dokladda bul iştin

vardьǵь çonyndə lagerdin nacalnigine ajtylat. Azyr qatardan сыққын da ertenki tamaqть icyuge өзyn vелек varǵьн.

Vladik yn devesten qatardan сықты da palatka çaqqa qaraj vuruldu.

Bir minuttan kijin otred ы-ыгдашқан vojdon төмен көздөј ertenki tamaqть icyuge çeneşty. Tamaq icyuge Vladik tap taқыr varǵan çoq.

Tuşky tamaqtan kijinki dem aluu uvaǵьnan kijin baldardьн ar kimişі özderyncə çyryşken ucırda, een devəcədə kynge saǵьlyşьr turǵan akatsija çьǵasььн көлекөsyndə көңylysyz Vladik çalǵьz oturat ele. Qandajdyr vardьǵь көңyldөgydөј volup сықвадь... Oldoqsun çana çensyz iş volup sezildi.

Сьндьǵьнда Vladik kece kynkь loska menen volǵon talaşть da, Tolka menen volǵon oqujanь da, erten menenki Natka menen volǵon talaşть da erten menenki qatarda turǵandaǵь masqaracьlyqть da, volǵon çoq dep ajtuuǵa avdan qaalady ele. Biroq vaatь bir ajtylǵan qьlmyşтьн vardьǵь volǵondon kijin oǵdoǵo mymkyn emes ele. Oşonduqtan al emne volso da ectekeni mojнuna albajt, ectekeni da ajtvajt. Aнь maa salmaqтан çyz nacalnik saqьrsada al yn devesten tura берет. Mejli ar kim qaalaǵanьndaj ojloj versin degen ojdo.

Qoroonun ar çaǵьnda valdar şattanьr top ojнor çatyşть. Bir kezde, top tireөcke vaǵьr bir tijip atьlǵan vojdon Vladiktin buttarьн көздөј ыǵьr vaǵьr tuşty.

Vladik toptu qarady da, qьjmyldaǵan çoq.

Baldardьн vaǵьr qoroonun qььна сыǵa curqayşьr toptu izdeşip curuldap çyryşkende, „al myна vu çaqть көздөј ыǵьr ketbedi vele.. Uşul çaqqa ыǵьǵanьн men көrgөн volucumun“ dep qьjqrǵan loskanьн ynyn uqqanda da Vladik tyk qьjmyldaǵanda çoq, qьjqrǵanda çoq.

„Maǵa emne tijişі var?“ dep ojlondu da Vladik kele çatqan birөөнyn dovuşun uqur, көңylysyzdөnur vurulup ketti.

Bir çoocun vala keldi da çaьна olturdu. Aньн veti sur samьн menen şьvaǵandaj ьmdaьşьr, oozu volso tumoo tijip eti ьşьǵan emeden veter qьmtьlyp turat.

Al alaǵanьна tamekesin salьr, çerde çatqan bir kicine qaǵazдь ala qojdu da aqьrьн çana Vladikke көzyn ьmлар qojur papiros çasap tartьp çattь.

Burctan loska сыǵa tuşty. Vladikti көre qojur al toqtoj qaldь ele, biroq toptu көre qojur vasьr kelip qoluna aldь da, keketkensip:

— Bul emnen sen maǵa acuıfьnsan, anda saǵa efdin vaǵьr ele kynөlyvy? Balдар vajatan veri toptu

izdep çatъsat, izdep çatъsat, sen duvaldan aлы ыгътыр çiverseң, emne volmoq ele? Uşundaj da çoldoş volovu? dep loska curqar ketti.

Bzalanğan Vladik çanьnda oturğan vala çaqqa burulup:

— Kerdynьvу? Alar top ыгътыssa, men alarğa taştар verip tursam tavъşqan eken aqmaq taştар vergicti dedi Vladik.

Мына alarğa uşu çana kerek. Oj, саарың менен çerge kirgirdin сыға qalğanь! dedi.

Сьньnda volvoğon sözdy acıusu menen ajтыр qoјqonduđun Vladik özy da sezdi çana çanьndağы vala alar menen talaşыр, ectekeni mojnuna alyasa ağa avdan çenil volo turğandyğы тыşyndy.

Bala sözge keldi. Oşonduqtan Vladiktin ызыгьпысь oğo veter kycөp al özynyn qыjan keskiligin oğo veter kycөttü.

— Al zveno vaşcъсь volğondon kijin men aпын şытып qarmар turuum kerektigin ojloso kerek. Çoq tuuğan çanьыşasь. Aзыr sağa qul volıusu kişi çoq dedi Vladik.

— Alvette vular oşonđoj el... Sen alarğa söөmөjynđy suna turğan volson, alar senin vytkyl qolundu suğunup çiverişet. Alardьn uqum-tuqumu uşundaj dedi çanьnda oturğan vala.

— Qandaj uqum-tuqum? dedi Vladik tanqalyр çana тыşынвөj

— Qandaj degeniң, qызық çanağы curqар kelgen vala jөvrej emespi? Demek uqumu-tuqumu uşundaj da.

Vladik aпын virөө calqan menen vetke саар çivergensip çыjыia тыştы da qaltaарь qaldь.

„Oşonđoj degin! Мына kim sen ycyn çyret? Qanca qылан menen loska özyvьzdyky... Pioneer... Çoldoşubuz. Aзыr volso tигine, kerdynьvу!“.

Vladik emne volup ketkenin özy da тыşынвөsten, övdulup kelip vardьq kycy menen çanьnda oturğan valaпын bir qoјdu. Qarbalastaj тыşkөп vala şыq ete тыştы. Biroq, al qavaltenireek çana kycтыyrek volucu. Al oozuna kirgen сыqqaпын vilbej Vladikti көzdeј qacьгьp qaldь. Biroq al muştаqаnđa moјun vervesten, quturğan emedej ilgeri көzdeј qacьp çenөdy, qorqur ketkeninen vaşьnan ыгъыр ketken şarkesin çerden cala vula aлыр, dövөcөгө tamekisi menen şirenkesin taştaj qacьp çenөldy.

Vladik oјlonup qalğan ucırda aпын çanьnda ec kim çoq ele. Duvaldьn ar çađьnda valdar dele şat-taпыşыр top oјnor çatъşqan volucu. Balkim alarğa ecteке uğulbasa kerek.

Vladik ajaq-vuјаđьn qarandy. Çeңsiz sur көjneгynө acьq qызыl taq тыşыр qalğandyğьn көrdy. Al qolu menen çaпыр көrsө murdunan qan tamcьлар çatqan eken. Al сыгьpқтып arasьna çaşьгьnđaпын çatqanda qoқusunan aпы Alka көryр qoјdu

Entikken Alka veş altı qadam alyş tırup Vladikten közyn aýrbaj qarap çattı.

— Bul çerindı çoon vala ajra cartıvı, al özy emne usyn vaqırdı? Sen da aqa verip qaldırvı dep aqırvı qana suradı Alka.

Alka çyr... Sen ketvegin... Biz azy birge vasa-lyq dedi qorqqon Vladiktin uny dirilder.

Alar сыррғытın arasyна kirip ketiştı. Сыррғытın arasyна varıp Vladik oturdu da vaşın calqalattı. Qan toqtodu. Biroq köjnögyndegy asyq qyзы taq çana cekesinin aldyndağy toqtop qalğan qan oşo vojdon qaldı.

Eger qan qana volso vaşma kün ötyp ketken-dikten murdum qanadı dep şyltoolor ele. Egerde çalan qana taq volso tiken cijip ketti dep ajtuuğa volor ele. Biroq munun vardyğy coquu turğan ucırda kim işensin? Kece kynkydөн kijinkige çana vugynkydөн kijinkige kim işensin? Uruştun emnelikten çana qantip сыqqанын тыşндыруу менен aqtaluğa volovu? Çoq, ec qandaj тыşндырууге mymkyn emes...

Alka sen ketvegin. Kel ekөөvız tenizdi qaraj tez surqağan vojdon ketelik. Men asqанын arqы çağыndağy orundardı bilemin. Anda ec qacan ec, kim volvojt... Men köjnөгymdy çuup alajın qajra sur-qap kelgenibizce al qurğap qalat, ec kim vilbejt.

• Qaptal çol arqylıu alar tenizge qaraj tysyştı. Alka coñ taştın ar çağына varıp oturup, kicinekej taştardan munara çasap ojnoj vaştadı. Vladik volso köjnөгyn cecip suuğa qaraj vastı.

Tyn icinde tenizde qatuu şamal volup tolqun cetke tyrdyу qaқыr-cikirdi alyp kelip çatqan. Çeek-tegi suu sarğыстаныр, voz camбыl volup çattı ele.

Vladik trusigin şырғыр taştadı da suunun icine velcesinen kirip ketti. Bul çerde suu tunuq volucu. Vladik şaşыр-vuşur köjnөгyn çajqap çatqan.

„Ec teke emes, çuujmun gurgap qalat, ec kim vajqavajt. Azar volso naçalnikke çe lagerdin sovetine saқыrat. Azar volso, alvette seğyş verişet. Çarajt, сыdajмын, өtyp keter, Tolka da aýbғыр keter, мына oşondo vardyğын vaşqaca qылыр vaştooğo volot“ dep ojloğon Vladik.

„Aj, it! Al emne aldy? Ada özyne çoldoş tapqan eken“ dep acuuşu kelip, көк murun vala çönynde ojlondu al. Al mojnuna cejin suuğa cymkyp vetin çana tağын çuudu

Oşol ucırda kimdir aнын атынан ajтыр acuu uny менен қыjqыrganын uqtı. Al selt etip vaşın keteryp тура qalyр asqанын vaşында aqa seөmejy менен tap verip turğan Nektаны көrdy.

Al bir tike qana oşentip turdu da qolun şiltep çoq volup ketti.

Мына ошол минутта Владик, еми қутулууда арға-
қоқтуғун ал биротала қажығдысыз қоқ болорун, ань
ертен отредтен сызгарь çана уйне çивервей қојуу-
да дуйнеде тык естеке ылааць қыла албай турған-
дығын тысунды.

Bul eвеgejsiz lagerdin өзyncө az emes zakondo-
ru болғон. Бардық қақта бул zakondordon алы
кетip çана ань вuzuşqandar аз болғон қоқ. Бар-
дық қақта қымьштууларды қармар алысьр: уят-
қарьşқан, eskertişken, çаза вериşken көвyncө andaj-
лар менен ваарьдан murda қоштоуşқан.

Bul çerde, Murmanskidin tunçurağan алдынан
биринци mertebe тыстыкке kelgen valdar ycyn, çалты-
даған kynder көр ele. Бул çerde, Arxangildin сууқ
çадынан çиверилген valdar ycyn таңқаларлық гылде-
гөн çар-çаşыл өсумдыктөр, almalar, almuruttar,
alcalar, çызымдөр вар ele.

Orto-Azijanьн een талааларьнан kelgen, laplan-
dijdin tundurasьнан¹ kelgen çе Zakaspinin ceksiz,
көнyлсыз талааларьнан kelgen қыздар ycyn шыды-
рар аққан адым суулар, көкөрөй салдындуу талаа-
лар, қызыл-тазы гылдөр бул çerde учурај турған.

Kyngө çatuuda, alma çeşte, çызымдөрдү yzyyde

¹ Tundura — сууқ қақ

tentektik qylǵandardyn ǵaǵyl cөptөrdy uypalaǵan-
dardyn kynөөsyn kecirishken. Biroq tenizge tysy-
cylөrgө ec qacan kecirim bolǵon emes.

Mыndan көр ǵyldar murun qarоosuz ǵuunup
ǵatyp, on eki ǵaǵtaǵь pioner tenizge cөgyp
ketken. Lagerde rajьmsьz ǵana buzulǵusuz zakon
cьǵarылǵan: „kimde kim surоosuz, vajqоosuz kөлge
tysyugө keteturǵan bolso, oǵol zamat ele lagerden
cьǵarыльp yjynө ǵiberilet“ degen.

Bul rajьmsьz zakonu orundatıldan lager dale ec
qacan baǵ tartqan emes.

Vladik suudan cьǵьp, көjnөгyn qatuu sьqtь da, kijip
aldь, ǵana ojlunup turup Alkanь qolunan ǵeteledi.

Alar ǵeek vojlor ǵyryp oturuşup, toonun vaşьnan
qular tyşkөн evedejsiz taş kesekterinen quralǵan
şaarcaǵa tuş kelişti. Alar coǵ taşьn ystynө oturu-
şup, көvyktөngөн tolqundar şarьldar, een ajant-
calar, ǵajьqcalar vojuncь көcyp ǵatqanьn uzaq
uvaqьtqa qarap oturuştu.

Bilesiñbi Alka, — kыlymsyrөp Vladik syjлөj vaş-
tadь.

— Men sen sьjaqtuu kicine kezimde, valkim
senden da kicireek bolsom kerek. Biz anda bul
ǵerde... Sovetter өlkөsynde ǵaşоocu emesbiz.

Kyndөrdyn birinde biz eǵem ekөөvyz toqoidun
arashьna vardьq. Eǵem Vlada bolso coǵ ele, on

çeti çaştа волуцу. Biz тоқојғо вағр çettik. Al bir асыққа вағр çattь. Bar ојној қој, мен bul çerde кyтыр турајын дејт. Азыр dale esimде bir kezde: „fy-fy!“ degen довушту uqtum. Qarasam bir сьтсьқ vutaqtan, — vutaqqa ьр-ьр etip usur çyret. Men ақығын қана ань көздөј vastьm. Al оғо veter se-kiret. Men анын артынан an saјын çyгyp oturdum. браақ ketip qaldь. Ошондон kijin ьр etip вақтың ваşьна usur ketti. Qarasam вақтың ваşьнда ujaşь турат. Men bir dalajğa qarap turdum da qajra vastьm. Kele çatam — kele çatam ec kim çоқ „Vlada!“ деп қыјқыратьm çоор verbeјt. „Balkim tamaşalap çatsa kerek“ деп oјlodum. Тоқтоп тура қальр: „Vlada!“ деп қыјқыратьm çоқ, çоор verbeјt. Bul em-nesi? Bir kezde қарасам вақтың тыуындө қызарьр бирдеме çatqansьjt. Ala қојур қарасам bul — анын көјнөгуньн lentasь eken. Oј, мына қандај! Emese men адаşқан емес ekemin dedim. Emese bul вајақы асықтың өзы, al bolso meni aldap çana men-den vөльnyу usyn taştap ketken eken deјmin. То-қојдun yјғө çақындьқы çana çoldu vile турғандь-гьmда çақыşь. Мына ошондо менin аcuum аға авдан келip çол војунса ань өзымсө ақтамақ көгyp çana ваş-qa алда emneler деп тилдеп kele çattьm. Yјғө curqар келip: „Vlada qajda“ деп қыјқыратьm. Mejli, al etmi yјғө kelbeј ele qојsun! deјmin. Apam bolso

қыјқыр келip çiverdi. Соң enem Juzef da curqар келip çelкеге eki yc қојур-қујур qaldь. Men ecte-keni тысунвөј ele турамьn.

Men сьтсьқытын артынан çyргөн kezde eki çан-дарьm келиşip Vladань алыр ketişkendigin маға kijin ајтыşть. Al meni қорқvosun деп қана қыјқыр-ған емес eken. Men аға beker қана uruşup, beker қана қыјқырған ekenmin. Ошондон kijin менin icim тuzдај асыşть Alka dedi.

Sөzdyn ваарьn toлуқ uđур oturған Alka:

— Al dale тырмөдө otуравь? деп suradь.

— Bir қана çолу емес, al азырқысь менен yc çолу oturat. Alka, мен uşul kyндөrdyn icinde yјym-дөн qat кyttьm. Çeңildik volot eken, ansьz dale төрт çьлға ceјin oturdu balkim воşонup qalar deşti ele. Murdaa кyny qat keldi: воşotvoptar. Qандај-дыр ваşqa pärtijalardan қамалғандарды воşotuptur. Kommunistерdi bolso воşotüşvajt...

...Ошондон kijin тоқојғо мен өзым çалғьз ва-гьр алыр аcuum менен ujaнь talqaladьm velem. Cьтсьқыта таş менен келip қојdum ele: вьгьрғар вағр çeңге тысты, оодарьлуға араң қана çamasь keldi.

— Cьтсьқыта emnenin кynөөсь Vladik?

— Anda kim кynөөly ekendigin мен билip qо-јurturmunvu? dedi Vladik аcuulangан тырды. Çana

oşol ele zamát wygniky bolşon oquja çenynde esine tısyryp, tır toqtoj qaldı.

— Erten meni otredten ajdar çiberişet, sen aşanın ar çarında ojnor çatqanda Natka meni çondon qarar koryp qojdu.

— Sen teñizge tışkonyñ çoqqo, sen kójnogyñdy çana sajqadın! dep tan qaldı Alka.

— Kim işenmek ele?

— Sen cın ele kójnogyñdy çana sajqadım dep ajt dedi Vladiktin vetine qarar tolıqandagan Alka.

— Azyr kim menin cındyğyma işensin?

— Men ajtamın. Men vaarın kordymgo Vladik. Men ojnor oturğanyñ menen vardyğın kordym.

— Sen kicinekejsin dep kyldy Vladik.

Vladik Alkanın qolunan qatuu çartmar aldı. Al uskyrdu da çadimkidej suradı:

— Çoq sen uncuqvaj ele qoj. Meni çartajmın dep özün valaada ucırap qalva. Men seni teñizge qaraj alıp kelgendigim usyn da korgylykty koremin. Çyr keteli Alka. Aj, sen! Sendej kicinekejdi dyjnogo kim alıp keldi eken?

Alka uncuqqan çoq.

— Menin enem da tyrmode eltyrylgen — dep kytægöñ çerden ajtır çiberip: emne qyların bilveç qalğan Vladikke özynyn orustun közyno oqşon munajm közdöy menen qaradı Alka.

Otred valdarı kecki tamaqtı icyygo barganda Natka alardıñ arasında çoq ele. Natka tanuu yjynde qolu voşovoj çatqan doqturdu kytıp oturup qalğan. Tolkanın avaly kör ancalıq çaman emes ele. Yc ajrıt çana qatuu emes nert etken, Natka bul çara ıvvar ketevi dep qorqqon. Qajra qajtır kele çatqanda anı kiterqanadan kimderdir qıjqırtır qalyştı. Anda Natkağa eki kiteptin tıstarın ajrıtır qalğandyğın, bireonyn syretynyn kesilip alyñğandyğın kereşetystı. Eki kiter çenynde Natka ecteke vilgen emes. Ycuncy kiter çenynde volso komsomol kiterqanasyğa, al kiteptin syrety anı otiredine kele elekten murun ele kesilip alyñğandyğın ajtqan. Kiterqanasy ajtışa ketti. Natka eşikten ketenciktevirek turup, al oktjavıjat Buviakinge yj qustarı çenyndöy kitepterdı veruy orduna tiginin Flammariyanın astronomija çenyndöy kitevin vergendigin ajttı.

Qardı acqan, çarçagan Natka aşqanany közdöy bastı. Aşqanany alda qacan ele cıjnaştırtır qojuşqan volucu. Ağa eki pomidor, vışırğan muzdaq çumurtqa çana tavıldı.

Al otredke qajttı. Biroq anda kasteljanşa özynyn qagazdarın çana çana esepterin alıp atajı kytıp oturğan sıjaqtuu ele. Natka vaar çete ekte ele:

— Sizde qanca qol çooluqtar çogoldu? dep Natkadan suraj ketti.

— Qanca dejsinbi? dedi da Natka anın çanına otura qalır varmaq menen — sanaj ketti. Oşol ucırda curqar kele çatqan oktjabrjat Bubiakinge qarar:

— Vasja! Curqar varır zveno vaşçyların sьqьrь kelci. Biroq Rozanь izdebegin. Al tьmьn çaqta çyret. Oşonu menen qatar Karasьkov özynyn çooluğun taptь beken, çoq beken bilgin. Balkim oçolvoğur tapqan emestir.

— Al kece kynu mağa tykyrdy. Men anь menen mьndan kijin syjləşvəjmyn dep, kьnylsyz çana ajttь Vasja.

— Boldu emi, syjləp tura vьrvej vat curaqar var. Toqtop turğula, men siler menen qatarğa tizilgen kezde syjləşəjyn dep Natka səməjyn tap-tadь. Al kasteljanşağa qarar sөzyn uzarta verdi: — vizde tьrt sylgy çetişəejt. Kece kynu ele varında galustuktarь var volucu. Kece kynu vizdin valdar toqojdun arasьnan eki coocun panamdar¹, bir kici-nekej çazdьq çana bir vulğarь sandal taar alyştь. Marta Aldolfovna, çazvaj dojo turuğuzcu. Azьr zveno vaşçylarь kelişet, balkim galustuktarь çetişvej turğandьr. Men ecteke vilvejtm. Men vьgyn kereli kecke erttəngən sьjaqtuu volup çyrdym.

Natka artьna virulup aqьrьn çana çolun qarmar turğan Alkanь kьrdu.

¹ Панам — сурүрөк қаирақ.

— I, sağa emne kerek? dep al acuilanvaj suradь, biroq qadresege qaraganda ancaldьq syjguncylyktyu emes ele.

— Sen virdeme vilesinbi? dep kasteljanşa uğur qojvosun degensip Alka syjləj vaştadь. — Men seni izdedim izdedim... Bilesinbi... Al tap-tarqьr kьnөely emes. Men özym oşol çerde voldum, vardьğьn kьrdym.

— Kim kьnөely emes? dep Natka şaşьr surar qaldь da, anın sөzyn toluq uqvaj ele syjləj vaştadь: — Marta Alfanovna kece kynky eki çeşsiz kьjnөk tap-tarqьr vizdiki emes, vizdin valdardьn andaj kьjnөktөry çoq. Bul kьjnөktөр çoon-çolpu coğ kişilerge çana caq kele turğan. Balkim birinci otredte mьndajdьn eki — ycөө tavьlar, mende çajdan bolsun?...

— Al tap-tarqьr kьnөely emes. — dep dağь aqьrьn çana aciusu keliңkirep sөzyn çenөtө verdi Alka. — Sen Natka uğun. Al bir vala menen timele uruşa ketken eken çana kьjnөgyn sajqagandьn varьrtьr. Al çaqşь vala Natka. Al kьptən veri eçesi çөnynde qat kytken Başqalardь voşotup, anьn eçesin voşotvoj qojuşqan.

— Men alarğa kьrsөtөrmyn! Men alarğa kьrsөtөrmyn! dep Natka ьzьrьna vaştadь.

— Çenөл arь Alka, bul çerde saa emne var?

— Ij, Vasja, iş emne boldu? Zveno vaşcylarъ kele çatъsavъ? Karasъkov qandaj?

— Al mağa varmağyn kersetty. Men anъ menen ec qacan syjleşvösmyn. Varъ bir anъn çooluğu çoq. Men özüm anъn çooluqsuz cimkirgenin kerdym.

— Çarajt, çarajt. Men siler menen anan acъşarmъn! Oşentir altъ çooluq çetişbejt dejsizvi Marta Adolfovna.

— Al ec qanca kynöoly emes, sen volsoң anъ kynöoly dep ojlojsuң, dep aciusu menen toqtono alvaj kezynyn çaşyn qylşartъr syjlöj vaştady Alka. — Al özy da bir kezde eçesin: aqmaq çaramsъz dep ojloğon. Biroq cъndьđьnda eçesinde kynöo volđon emes. Oşondon kijin ici acъşqan. Sen uğur đana tursaң Natka.. Al Vladik çatqan...

— Emne? Kim çaramsъz? Anъ menen curqar ketyyğo sağa kim uruqsat veret?... Tekşervej turup ele Alkanъ keketip qaldъ Natka. Oşol ucurda aqъ-ğyn çanъna vasъr kelgen loskağa asъla tyşty.

Egerde Natkanъn mъncalъq aciusu kelwegen volso, vul minutta al vurulđan volso, anda al Alkanъn sөzyn qandaj volso da uqqañ volor ele. Biroq al Alka artъnan ketip qalđandan kijin đana ojlono qalъr, oşondo araң artъna vuruldu.

Kecki qatarđa tizilyyde Alka volđon çoq. Uqtar

qalvasъn deşir, qaroo ycyn palatağa varъştъ. Çoq, anda da volđon emes. Tırassadan da qьjqrъştъ — çoq, ec qajdan yny cъqqan çoq.

Oşondo dyrvөşyp tuş-tuşqa curqaşъr, biri-birinen qajda, qajda ketti boldu eken? dep suraşъr izder qalъştъ.

Karasъkov eşiktin daldaasъnda turup, Vaşka ьzalanđandьđь çönynde anъn ystynөн qandajca arъzdanarъn uqqañ turđan ucurda Alka kezynyn çaşyn ciburtup, anъn çanъnan ьjlar ötkөndygy bilindi. Syjyngeñ Karasъkovart çaşynan: „ьjlaaq, ьjlaaq!“ dep qьjqrъğъr qalđan ucurda Alka toqtor tura qalъr, çerden taş ala qojup, Karasъkovdu urup çiverdi. Karasъkov arъ ketbesten Natkağa arъzdanarъn vardъ. Andan bir tike ele murun Vaska, Bubiakin al çönynde Natkağa arъzdanarъn volucu.

Munun vardьđьn alvette Natka emes, valdar özdery bilişe turđan. Oşol ele minutta vardьđь çönynde Natkağa ajtъşqañ volucu. Oşondon kijin al on sađtъ valdardъ cъqьğъr alъr, alarđa çaqьn talaalardъ, çoldordu, qarap izder cъđuunu vujurđan. Özy volso dykөndyn ystynө cъđьr, caşcağan neme řalqajъr tere veldi qarap oturđan.

Alkanъn kee bir uqmuştuu sözdery qulaqqa ky-nyrt volup uğulup turdu ele... „Meñ seni izdedim, izdedim. Al ar dađm qat kelet dep kytkөн, kyte bergen... Sen uğur đana tursaң Natka“.

„Emne usyn izdegen? Qaıdaj qat çenyndø?“ der araqdan zorǵo ojlondu. Natka oşol usurda varǵan murun Vladiktin özynen varǵp suronu ojlondu. Biroq Vladikta qajdadǵr çoq volup ketti ele.

„Çaqşy, erter munun vardǵy senin esine tyşer“ der acıusu kelip ojlondu Natka.

Savaǵanlar birinin arǵnan biri kelip çatyşty. Eñ aqǵynda aqǵyq onıncı savaǵan çetip keldi. Natka krılsaqda çurqar cǵyǵp, qaraǵylyqda aralaşp, usıncı korıustu qaraj çenep, oşol çaqtan lagerdin deçurnıyına telefon verıyge areket qıldı.

Cıǵyqtardın ortosunda çaltıdar ot cıqqan kezde, al ottor birinci fonarlardıñ çarǵyına tenelgen kezde qajdandǵr qartal çarǵınan anı közdøj qarama qarşy kuyłonup çurqar çetip keldi Vladik.

— Kerek emes, kerek emes dedi entigip.

— Sen tartılyǵy?! Al qajda?! Yjdøvy? Otredevi? der qıjıǵırdı Natka.

— Anansı! der aqǵyñ qana çoor verdi Vladik. Bul usurda anıñ közdøgy vadıǵıǵy Natkany eñ çaman tyrdø qarap turǵandaj kerynet.

Al vaşqa ecteke ajteaj qana qajta buruldu. Aqda qaşuu qıjıǵırdı. Biroq al uqqan çoq, közden qajıǵp volup ketti. Al qorqtı emne, qorqvodu emne, varǵ bir anıñ qaranaar, qarmanar çoq ele.

Natka qajtyr kelgenden kijin, Vladik Daşevskij

Alkany lagerden eki kilometr alıstıqtaǵy, asqanıñ tyvındøgy kicinekej yjdøn atasınyñqınan tarqanıñ ajtyşty. Alka azyrda oşondo qalǵanıñ vıldırışti.

Natka özynın völmösyne keldi da olturdu. Lampanıñ ajlanasynda usur çyrgen coñ kerelektyn qana dovuşu uqulat. Oşol kezde al Verkanıñ inçener volıuqa dajardandǵanıñ esine tyşyrdy. Al valkim stolva vojunca zımtqa qarata cıııı usyn „temir mışyqtardı“ vıtuna şaşp tartılyr çatsa kerek. Andan kijin özynın aqıǵy sutkalardaǵy qajılyar çenyndø ojlondu: Katıuşa Vostretsovanıñ murdunun çancılyǵanıñ, Tolkanıñ qolu, Vladik çana kastiljanşanı galustektoru menen çana kiterqanasıny anıñ ajılyǵan kitepterin esine tyşyrdy... Mına uşulardıñ vardıǵyñ ojlonup oturup ici kuyğendykten ıjlaǵısy da keldi.

Eşikti kytvögen usurda vıreø qaqtı. Deçurnıj ajal qaraj salp. Alkany atası çoluqqusu kelgenin Natkaqa ajttı.

Natka tañ qalǵanı çoq. Al ıdam qana grafinge qaraj umtuldu. Biroq grafınadaǵy suı çıluu volıucı. Oşondo vet çıuııııctın çanınan ötyr vara çatp, corıııııın özynen suınu sorup-sorup alıııııda, terras arqıluu parkqa qaraj cıqtı. Tyn qarandı ele. Biroq al oşol ele zamat taş tepkıctın qırvıusında oturǵan kışınin qaranaıñ kerdı.

Alar amandaşyşty çana bul tyny awdan uzaqqa syjleşyşty.

Ekinçi kyny Vladikti nacalnikke da, lager sovetine da saqyrgaşdan çoq.

Andan kijinki kyny da saqyrgaşdan çoq.

Al oşentip saqyrgaşvaj turğanyn bilgenden kijin çana tıncır, a degende aqyryn çeke çana qylqyır, murunqudaj wejbaştyq qyla çazdar çyrgen.

Biroq al ызынгыдаj eckim çoq. Wejbaştyqta qyla alajyt. Natkanyn otredinde turmuş көпүldyy, valdar ынтымаqtuu çyryşet. Oşonduqtan anyn көпүly tıncır qaldy. Murun Tolkanyn aıyrdanyn kytur көпүly çajlanvaj çyrsə da, Tolkanyn oşolo waştağanyna көzy çetken sön çаны çajalyr aзыr lagerdin tirinde¹ çyrycy boldy¹. Al Natkanyn aldında awdan toqtoo çana elpek ele. Biroq, Natka aran degende any menen Tolka qolun qanetip сығарып алғандығы. Vladiktin qulujur çyryşy çana birdemedен ulam çogolup çyrgendyygy, andajdy oşlor сығарууда al eñ sever ekendigi çenunde syjleşe waştady.

Bul qara myrtes wala, bilgizwej çyryp ici tardyq menen Alkanyn көпүldyy walalyq turmuşun imerip çyrgenyn sezdi. Natka çaqında sejidikten kele çatyр. Alkanyn qoluz çana көпөлөк saluu ysyn

¹ Tır — мынық ағуында талығынсыңы çaj.

berilgen çañы qutunu qajda çiwergendigin qatuu surady.

Alka qyzaғыр ketti da, işenimsiz tyrdə walkim any yjynə unutup kelgendirmin dedi. Natka wolso, Alkağa awdan işenimdyulyk menen al wankenı dağy eşymdyktyn tywınə çе wulaqtyn çанына taştar, walkim oşol woidon alvaj unutup kelgendirsin dep ajtty.

Anetken menen alar yjynə kelişkenden kijin, mis wanke Alkanyn toorluu kerewetinin çанындағы tumwuckanyn ystynde turat ele.

Lager wolso çañы majramğa dajardanyр çatqan. Quduqtar alda qacan wəkseryр, fontandar tıncырдан çana көпүldyy wulaqtar çap-taqыр soolup qurğар qalğan. Çadağanda wanna çana duşardyn¹ da eşikterine qulpu salыныр qalğan. Tyn kirgende çana çağым çе bir saatca çana асылууу.

Aqyrdy çumuştar awdan ыldamдыq menen çyryp çatty. Yc kyndən kijin şarqyраған muzdaq suu toodon lagerdi qaraj aға waştamaq.

Sergej erte qajyғыр keldi. Kyzətcy kempir, aға kelgen telegram ystəldyn ystynde çatqandyғын ajtty.

Al ec çaqтан zaryl telegram kytken emes. Oşon-

¹ Duş — suuda tyşcyу орун.

Sergej kylyp qaldy.

Çağyňyzaq çerdeki volejbol ajantcasynda zymlygydan toptun yny sýqy, valdardyn vardygdy oşol çaqqa surqaşty.

Oşondon kijin: Natka, anyň artynan Alka çana Katjuşa Vostretsova kicinekej gruzovikke toltura qylyp alma, almurut çana alca salyp kelip qalyşty.

— Munu bizdin valdar, kecki tamaq usyn salyşty. Biz tartyp vara çatawyz, sen bizdi otredke, sejin çetkirip qojgyn atake. Anan kijin biz ekөөwyz tamaşaga warawyz dedi Alka.

Gruzovik ilgeriledi, Sergej menen Natka art çagyňnan kele çatyşty.

— Al, balkim çagyň arada meni menen qoşo Moskvağa ketet, dedi — konylyzdonyň Sergej. — Oşon-doý boluu kerek, Nataşa dedi, Natkanyň taňgalgan çyzyn, qarap.

— Ganin! Alka qasan bolvosun apasyň kerdy bele? Basa desey, alvette kergöndyr. Biroq al esine çaqşy tyşyra alawdy?

Gruzovik sajqaldy, eki alma tyşyp ketti da çol menen togolono berişti. Alka, tez buruldu da atasyna qarady.

Sergej eñkejir almalarydy aldy dağy gruzovikke salyp çatyp:

— Uşundajda şofer volovu? Sen çajyraaq çyrgyn

çe volovoso maşınagydy wuzup çygyňdy oodaryp alasyň.

Alar yjlerine çagyň kelişti. Sergej Alkany bir az qarmaj turdandygyn ajttı. Antkeni menen Alka çatarda arañ keldi.

Natka any cecindirip çatqygyr çooluğu menen çaptı da, wugyn çana roctodon algan çatyn dağy bir syjra oquj waşady.

Enesi, atasyn Taçikstanga quruluşqa çenetyr çatqanyň çana çagynda waray ketyuge kerektigin çatuu çazgan wolucu. Enesi Natkanyň erterek kelişin suragan. Çana eger Natka konyldone turgan bolso, any ata-enesi menen birge çiwere turdandygyn atas şaardyq komitet menen syjleşyp bilgendigin ajtgan.

Natkany çarama qarşylyq sezimi qucağyna aldy. Otredtin woçatyşy Korçaganow ajyqqanyňa qarawastan bul çerde otpuskanyň aqyğyna sejin woluuga qaalağan. Alda qajdağy belgisiz Taçikstan any özyn közdeý çatuu tartyp sağyra turgan. Al kicinekejinen berki yjronyşyp qalğan şaardy qaltgyr ketyuge qandajdyr erişi korynet. Qandajdyr konylysz, tynçsyz sezilip, bul turmuş qotorulup, wardyq öz çoldoru wojunca casylyp vara çatqansyjt. Antarma tewetejlyy qylyssan adanyň, qylysyn mectin ar çagyňa çatqan çaq... Enenin sywyq menen çasyğanyňa

kөр болдуви... Pioneer otredinin qurulǵandyǵyna, özynyn pionerka bolǵonduǵyna, andan kijin keñes partija mektevine etkendygynе көр болдуви. Munun vardyǵyna bir eki ele ғыl bolǵonsujt. Biroq, мына al vat ele ontoguz җаҗаа tolol. Аға вәлмәһүн иси ур болǵонсуп, terezenin pardasyn авдан асыр салды.

Burulup qarap Alkanyn dale uqtavaj, көзүн вақы-гайтър асқан војдон җатқандыǵын көрды.

— Саға емне болду? Uqtaj qoj vөjtөгөј! деп аға qaraj vastь Natka.

Alka kulymsyredy da vaşyn көтөрдү.

— Biz vugyn atam ekөөvuz, vijik тоонун vaşyna сықтық. Al meni qoşo ala сықты. Ең vijikke алыр vardь Ectеke көрүпвөјт, җалаң ғана meltiregen теңиз көрүнөт. Men andan: „ata menin apam tur-ған җақ qajsь җақта ele?“ деп suradyм. Al ojlonup turduda, көрсөтүр; „teetigi җақта“ — dedi. Men qara-дым-qaradyм vaarь bir җалаң ғана теңиз көрүнөт. Men dağь „Vladiktin eçesi Vlada oturған tyrmө qaj җақта volot?“ деп suradyм. Al ojlondu da „teetigi җақта“ деп көрсөтты сын ele uqmuştuu ee Natka?

— Емне uqmuş Alka?

— Tigil җағьнда da... Bul җағьнда da! Vardьq җағьнда! Bizdin җомоқто қандај екені esindevi Natka?

Menin atam orus, apam rumendik, men qan-дајмын? Qana tapсь Natka.

— Senvi?.. Sen sovettiksin, uqta Alka uqta! — dedi Natka. Oşondон kijin Alkanyn көзү емnegedir ар асық volup җалтырар ketti.

Biroq Alkanyn uqusu kelgeni җоқ. Natka аға җақып vaarь kerevetke oturdu da, odejalda orop алыр алдына алыр oturdu.

— Uqtaj qoj. Alka qaalasañ men saға ыг ырдap vereјin?

Al Natka җаққа ыдыр, uncuqvaj uға vaştady. Natka volso tovuşun aqьyn сығарь, җепөкеј ғана soorontmo ыг ырдaj vaştady. Мындај ыгь аға kici-nekeј kezinde apasь ырдap vere турған.

Kөgyş keme tenizde,
Ғузур varat qarasañ.
Al kementin icinde,
Men seni алыр varatam.
Kөk tenizdin vetinde,
Qandaj тынстық kesinde.
Kөkten сылдыз җарқырар,
Ojnononu esinde.

**

Teе, ыгаақь tumandyñ,
Qarap көрсу ар җақьн.
Соосун җердин cetiaeym?
Vajqa, vajqa, vajqasьyn...

Alka ujqusuna qaramyjyr oodaryldy. Kytvögen ucırda közün acty. Anyn qyzara tyşkön vetteri, vaqyty kylymsyröp, turdu.

— Bilesiñvi Natka? Antken menen özymbdyn aramdy bir merteve kördym. Kөркө sejin kördym... Bir çuma kördym.

Natka toqtono alvaj:

— Qajdan? dep surap qaldy.

Alka uncuqvaj qaldy. Anyn kylymsyrögen veti, vaşqaca volo tyşty da, aqytny qana vaşyn sajqady.

— Çoq ajtvajmyn.. Bul atam ekөөvyzdyn da özyvyzce — soquş sьgьvьz volot.

Al kyldy da Natkanyn ijinin közdөj qyşaja verip, aqytny qana eskertti:

— Qaraqyn... Sen daqy ec kimge ajtvajyn.

Tyşky tamaqtan kijin, skladdan temir, myq aluu usyn Degalov lagerge keldi. Sergej, aluucularyn alыр volqondon kijin Degalov aqa qavaq qylyр qojuu kerektigin, birge kelge qaraj vara turqandygyn ajtty.

Lagerdin tiri kelge çaqyn, taş төşөлгөн çoldon төмөнky acьq çerде qurulqan volucu. Sergej tir çaqqa qaraj buruldu.

Tyşky tamaqtan kijinki dem alьş çaňdan qana vyt-kendyктөн valdar tirde az volucu. Segizge çaqyn kişi var ele. Alardyn arasynda Vladik çana loska da var ele.

Sergej alьsьraaqтан Vladikti vajqap turqan, Vladik qaşaaqqa qaraj kelgende anyn veti eir az qumsa-gьp, sur közdөry vyryşyp turqan. Oqtu cьdajьp turqan ucırda erinderi qvьvrap, tištenip, al butanь emes duşmandь taamajlap turqan sьjaqtuu ele.

Сасма myltyq menen elyy metr alьsьtьqtan atьşty.

— Otuz veş, dep myltygyn çerge taştap loska çaqqa buruldu da, çaj qana syjledy Vladik — emne qaalasanda udaasь menen atьp tyşyremyn. Atvajt degen emne, sen otuzdu dale atьp tyşyrvөjsyn.

— Otuz merteve atьp tyşyrem dedi loska maqtanьp.

— Adam eej! Qana atcь emese?

— loska çoldoşuna qylmyştuu tyrdө qarady da myltyqty qoluna aldy. Al atuuga dajardanьp çaj qana taamajlap, qajtadan oqtop tamaqy qurqap vara çatqansьp şilekejin çutup qamdanьp çatty.

Oşentip al otuz ackoqo atьp, tijgizdi.

Bul uvaqьtta Sergejdin çанына Degalov keldi.

— Vaşьn qurqurdun vaşь! — dedi al, cekesin sөөmөjy menen tyrtyp — özym, narjadty unutup kontoqo taştap ketken turvajmьnvь. Sergej Aleksejevic, çaňdan qol qojup berinizci. Qajra varqandan kijin men murunqusun tьtyр taştajьn.

— Qьrqtь atamьn. Qьrqtan кем volvojт — dedi da, Vladik loskanьn qolunan myltyqty aldy.

— Men qırq'tь atıvajmьn. Үс atqandan kijin qolum talьp ketet dep loska mojnuna aldь.

— Sen bir saatqa cejin ыьqaalar tura vervegin da, dedi Vladik җana prikladьn cььarьp җiverip birinci ele ata vaыtaqandan tijgizip olturup, on mer-teve tijgizdi.

Baldar dyrvөөsur җana kylymsyгөp qalyыты.

— Sen bir saatqa cejin ыьqaalar tura vervegin da dep Vladik daqь bir ajты da җana daqь ondu attь.

Үсuncy atuuda мытыоьн oqtop җatqan quваньcтуu Vladik җalt etip Sergejdi qaradь.

Bul җerde ань Kimdir җulqandaj voldu. Al qan-dajдыr җazдым ketirdi, taamajlar, өз ucurunda ата alvaj qaldandaj voldu. Tөrtuncy oьu cuuldaqan vojdon butadan алыс ketti.

— Ҙazдым атьp salдың! Emne voldu saqa? Emne voldu? deşip ыьpьыныыьp, җaqьn keliыты valdar.

— Vladik ыаыьp qajradan oqtodu. Al emi uzaqqa ыьqaaladь. Qoldoru qaltьrajt, qarool ьгөьp turat.

— Ij ekincisi da voы ketti dep, аньn atqанын kytup турған бирөө qьjqььp qaldь.

— Vladik мытыоьты taытар җiverdi da, uncuq-bastan vaыqan vojdon ketti.

Qaltaarьp qalqan Vladik Sergejge ajanьctuu voldu.

— Асуулаыва, sen җaqьы atasьң. Biroq vuruluuqda kerek emes ele dedi, Sergej аньn qolun qarmap тынctандььp.

— Ҙоq, vul taqьr andaj emes — dedi qaralanьp Vladik.

• Alar җeek menen bir qanca җerge vaыp keliыты. Vladik oор уыkyrды.

— Men vilemin Natkанын алдында siz' meni aqтаvadьңьзыь? Siz talaыvanьz, men җaqьы vilemin, siz meni aqтадыңьz dedi al toqtop tura qalyp.

— Men talaыvajmьn. Biroq men aqтаqаным җоq. Men aqa Alkанын ajтqанын qana ajтым. Men aqa avdan qatuu iыenemin.

— Men daqь aqa — iыenemin — dedi Vladik keber-sigen eerdin җalap алыp. Daqь emne dep ajтарьп vilbej butu menen majda taыtardь ыiley vaыtadь.

Aзыr siler җaqqa "kelgen kim?"

— Aзыr kelgenи? Al vaы onduq. Ань emnege suradьң Vladik?

— Vladik uncuqqan җоq.

— Eger al onduq volso, emne ycyn мытыоьты qatat? Emne ycyn? Аньn kesepetinen viz Tolka ekөөvьz sizdi qoqusunan атьp sala җazdadьq. Oшонun kesepetinen Tolka qolun cььarьp aldь. Oшонun kesepetinen men ата alvaj qaldьm. Biroq qoqu-sunan ele al көzymө көryнө qaldь. Emne, vul

kim? Qajdan? Bras bir çazdım tijdi... Eki çazdım tijdi, eger vat ele vurulğan bolsom anda veşöony ten çazdım atmaq ekemin, çe men anь uşul çerden kutyptyrmynvu?

— Toqto, toqto sen qıjıqıvay. Kim meni eltyrmekcy ele. Qandaj mьltıq? Kim qatat? veri kel, mьndaj otur.

Alar taştın ystıne olturuştı.

— Atcan kele çatqanьıyzda eki baladan lagerdin nacalnigine zapiska vergeniniz esinizdevi?

— Ij, anan?

— Oşolor viz Tolka ekөөvuz volucıvuz. Munarapın bir vaşьna aqmaqtar cьqvadьqvbь.. Esinizdevi, bir kyny siler kele çattьnar. Qoqusunan ele silerdin çanьnardan tars etken yn cьqtь? Siz qıjıqьtьr çıberdiniz da ösymdykтын arasьn көzdeј atьr qaldьrьz.

— Men asmanğa qaraj attьm ele.

— Vaarь vir! Oşondo viz, Tolka ekөөvuz tarsьdatqanvьz. Al qoqusunan atьr qalğan. Oşondon kijin qacuuğa vaş qojduq. Oşol kezde al mertinip qaldь.

— Mьltьqьcь? Mьltьqtь siler qajdan aldnar?

— Mьltьqtь, daqь bir qandajdьr tyjyncekterdy. Kicinekej jaścikti naq oşol kişi munarapın vaşьndaqь cıñquıǵa qatqan. Biz munarapın vaşьna cьqьr, qoqusunan taar aldnq.

— Qajcь kişi? Balkim vaşqadьr? Balkim tar-taqьr al emestir? dep taqьr suradь Sergej.

— Taq ele oşonun özy. Biz Tolka ekөөvuz çoǵoru çaqta qatarlaş olturǵanvьz. Aldaqь qolun sunup kirip kelgen. Aзыr daqь men vurulup qarasm oşol kelip qalьrtьr. Bul qajdan çyret dep ojlodum. Balkim mьltьqtь aluu ycyn kele çatqan-dьr? Mьna oşoǵo qьlcaqlar çatьr men çazdım atьr qojdum.

— Mьltьq qajda?

— Tijaqta, oşol çerde qajdadьr kemercede көmylyp çatsa kerek. Eger kerek volso çarьr izdejlt, taar aluuǵa volot — dedi syjloony qaalavaǵandaj Vladik. Sergej kele çatqan Degalovdu көryp şaşьr:

— Vladik şen tirǵa curqa. Men da aзыr varamьn. Anan kijin viz Alkanь eecitip alьr, tamaşaǵa cьqdavьz. Oşondo varьr vardьşьn qarajvьz, izdejviz.

Ertesi arteñ menen Degalov menen Şalimovdu qamaqqa alьştь. Aзыr alardьn virigip iştёskeni belgilyu voldu. Tatar, Şalimov uurdaǵaǵ, Degalov anь çaşьrǵan, anan kijin ekөө velyp alьşqan. Sergej kelip vedomostunu, dokumentterdi tekşergisi kelgende mitaamdьq ojloǵon Degalov oşol zamat ele al özynyn mьltьq, plaş çana vardьq qaqazdaryn qata vaştaǵan.

Alardь qamaqqa alqan ucırda Şalimov uncuqan emes. Degalov volso, qıjıqıgır, tildep, ızırnır aqır qudaj özy tekşereriñ çana inçenerge qaarın tijgizeriñ ajtqan.

Tış cende tosqoqtu saltanattıñ tyrdə acırı. Mır muzdaq şar suu todon lagerdi kəzdəj aqır keldi.

Kecinde vardıq kirgil suular qujula vaştıqan vaqtın təməny kəlcıyındə el qajıq menen çırə vaştıq.

Ekinci künü vardıq fontandar atırır çattı. Suulu özəndə çarqıldadı. Duştardın aldınan şırıldadın suular cacıldı.

Bul kicinekej qara kəz vala qajda çana varvasın — çaqarındın ystındəy cıruıldıqan oktjabrtardın arasında volsun, talaada vaatır qazaq orustar çana qaraqırlar volup vəlınur alır ojnor çatqan valdardın arasında volsun, volejbol ajatcasında əskyləñ komsomoldor top ojnor çatqanda volsun vardıq çaqta aqa kənyldıy ele.

Eger kimdir coocun vırə, anı tyrtır çə volboso quusa çə anı tegerektin vaar kəryınur turqan bıjık çerge cıqarvaj qojso anda al kışini vərki ojnor çatqandar toqtotır alır ardaıym:

— Sen emne, çindi völdüvü? Bul vızdın Alka emesvi dep ajtıqan.

Мындан kijin çarım dovuş menen dağ vır vaş-

qaca səzdy ajtır qalqanda vajqavaqan kışi qızır ketip, vır az qılmeştıy volup, vardıq kışige sıjıymdıy vıl tentek çaş valaqa qarar ele.

Saattan saatqa cejin Sergej cıdamırdın teleqram kyttı. Biroq, kyndə etır çattı, teleqram kelgen çoq. Oşonduqtan teleqram kelvejı eken, opruskanıñ qalqanıñ Alka menen tınc çana şattıy etkerəm dep ojıodu al-

Sergej menen Alka kək şıverdın ystındə Natkanı kytır oturuşqan kezde kec kırıp qalqan cen ele. Natkanıñ vıgyn qolu voş volucu. Sevevi: voçatıj Korçaganov avdan ajır otiredke qajtqan.

Anetken menen Natka qajdadır toqtolup qaldı.

Alar çıtı vırıqsıqan acır talaacada şandıy dovuştarğa qulaqtarın tozuşır, uncuqvaj çatışqan.

Alka atasının ijninen tartır:

— Atake Vladik vır ucıqtun aeroplanın oq menen teşə atışqanıñ ajttı. Oşondo al sekirip ucqan vojdon ketet, antken menen aqtardın qoluna vaar tyşet. Andaj volo turqan volso emne ycın sekirgen?

— Balkim al aqtardın qoluna tyşerın vılgen emestir Alka.

— Eger vılseci?

— Eger vılgen volso, anda al qacır ketyını çə volboso epter qıtuluunu ojıoqon volor ele.

— Qutula alğan çoq — dedi uşkyryp Alka — uc-
quctu qarmar alyp ɵlturgɵn ɵerde azyr vijik munara
turǵandyǵyn, ɵana oşol munaranyn vaşynan para-
şut menen valdar sekire turǵandyǵyn ajtat Vladik.
Sen uruşta bolǵon ucırda qanca ɵolu sekirdin ele?

— Ƈoq Alka, men bir daǵy sekirgen emesmin.
Biz bolǵon soǵuş mǵndaj soǵuş emes ele. Para-
şutsuz soǵuş bolucu.

— Bizde qandaj volot?

— Silerde valkim ec qandaj soǵuş volvos:

— Eger volsocu?

— Anda esersyn — ɵzyñ kɵrersyn, sen emne
ysyn ucquc ɵɵnyndɵ esine tuşyrdyñ Alka?

— Ƈomoq vojunca, esime tuşyrdym esindevi,
qacan Malcişti ɵynɵyrdyn icine qamar qojǵondo
al qur-quu volup turǵan. Andan da ecteke ajttıǵyñ
ala alyşqan emes.

Alka şiberdin ystynɵn tura qalyp atasyna;

— Ƈyr atake. Biz Natkany ɵoldon ɵoluqturavız.
Menin ɵazdyǵymdyn astında eki konfet qatlyu,
ɵana men sizge da ɵarım konfetten veremin. Biroq
sen aǵa ɵazdyqtyn aldyñnan alyñǵandyǵyn ajtvaǵyn.
Eger ajtsañ oşondoñ qyǵanym ysyn meni menen
uruşat.

Alar ɵolǵo tuşyşty da parktin ɵeegi menen yjdy
kɵzdɵj vaşyştı. Alar avdan uzap ketişken kezde
Sergej ɵɵtɵgyn şypalap olturǵan ɵerine poporosun
unutup qojǵonduǵyn bildi.

— Alka alyp kelci, men avl ɵerge toqtoj turajyn,
top ɵɵǵactardy aralap tyzɵñ menen curqaǵyn. Kici-
nekej emessinvi, tez ɵetip alyp kelesin.

Alka top ɵɵǵactardyñ arasyna curqaǵan vojdon
kirip ketti.

О — u! Qajdasynar⁹ dep ыraqtan Natkanyñ uny
сықты.

— Ehej! Mǵndavız! Berkel Nataşa! dep qatuu
qyjqyǵyñ qaldy Sergej!

Alyn dovuşu vaşylar menen ɵoldun tıjaq cetin-
degi top ɵɵǵactardyñ arasynan kimdindir vaşy
kɵyundy. Bul Degalovdun bir tuǵanyn ekenin Ser-
gej tuşyndy. Al daǵy avdan mas volucu. Biroq
vutu menen qatuu taqanсыqtap turat ele. Al ɵaq-
nyraaq kelyuge qaalady ele, biroq tikenektyu zymǵa
keptelip toqtop qaldy.

— Emne ysyn bir tuǵanymdy qamattıñ? dedi
al Sergejdi ɵaman kɵzy menen qarap:

— Quusun, ee! dep sɵɵmɵjyn taptar ызыñnypta
qojdu.

— Vagyr uqta. Qarasy qoluñdu zymǵa aldyǵyñ
qanatyp alyrtırsyn dep keñes verdi Sergej.

— Tegi siler quusunar! dep mas daǵy unyn
сыǵardyda, zymdy ɵɵɵlɵgɵn vojdon aldyñ kɵzdɵj
çytkyndy. Zym zynıldap silkinip ketti.

Al qarǵyldanyp qyjqyrdı:

— Emne usyn bir tuuǵanymdǵy qatadyń? Çenun menen woşotur çiberǵın volvosı çaman volot.

— Senin bir tuuǵanǵy qulaq çana uuru. Ańbı çolu oşol çaqıt kózdeǵ ketken. Sen uuru volsoń sen da oturasıń. Bar uqtaǵıń, dedi Sergej, tigil avdan qalçańdaǵan kışiden kózyn alvaj turur.

— Bir tuuǵanym uuru volso, men qaraqıymıń dep mas qatuu qıjıqırdı da çerden oor bir taştı ala qojur vardıq kucy menen Sergejdi kózdeǵ berip qaldı.

— Qoj dejm! dedi ketenciktej berip Sergej.

— Biroq, araǵ icip mas volǵon qaardanǵan eme çer sıjpalap qoluna urınǵan taştar menen Sergejdi ura verdi. Coń taş kesegi ańbı ijinine varı bir tijdi. Oşol zamat al, art çaqınan oşymdyk silkinip kimdir birөө aqıǵıń çana uncuqqandıǵıń uqtu.

— Toqto!.. Artqa turatur. Artqa var Alka! dep acıusu kelgen Sergej qıjıqırdı da cөntөгynөн tapancaıń suurup alıp mastı kózdeǵ atıp qaldı.

Mas qolunan taştı tuşyurp, sömөjy menen tap verdi da qatuu tildedı. Oşondon kijin zımdıń ustıne varı qulandı.

Sergej vuruldu.

... Balkim bir oquja volup qalsa kerek. Sevevi oşol ele minutta al tyrmө munarasıńbıń oor qar qaqtarıń dat vasqan cыңғыrlardı çana Maritsanıń

qur-qıu volǵon çansız betin kerdy. Munarasıńbı çatarınan al quurap qalǵan tikenektyu cөptyu çana oşol cөptyn ustınde beti төмен qarap taşqa ası-ıńbı „Dujnө revolysijasıńbıń birinci oktjabr otire-dinin atcańbı“ volǵon Alka çatqanıń kerdy.

Sergej çulqunur turur varı Alkanı көterө vaş-tadı. Biroq Alka turǵan çoq.

— Alka, turcu sen, sadaǵań ketejin!.. dedi Sergej aqıǵıń çana şıvıgar.

Alka uncuqqan çoq.

Oşondo Sergej qaltırap Alkanı aqıǵıń çana qoluna aldı da çerge tuşken furaşkasıń albastan sendirektegen vojdon toonu kózdeǵ vastı.

Aldındaǵı vuruluştan Natka curqap cыqtı. Al vıgyn oşoncoluq şattanıń turat ele. Vaşında çoolıǵı çoq, cası qar qara volup tegylyp turǵan, mojnuna galustukta taǵıńan emes. Al curqap kelip, qolun çajdıda sıjkımdıylyk menen suradı:

— Emne, zarıǵı qaldıçarvı! Mına men! Alka, uqtar qaldıvı?

— Al balkim, emı uqtar çatqan emestir dep qandajdı bir coocun dovuş menen çoor verdi da Sergej toqtoj qaldı.

...Balkim daǵı qandajdı bir oquja volso kerek. Sevevi: sız volo tuşken Natka artqa ketenciktej tuşur, qajra çaqındap keldi da Alkanı betine.

qarar alыр, oşol zamat ele ырааqtan alda qajdan kęylytyr kemenin ыzyр kele atqandyр ынып-дегу ырдalqan ырдь uqa vaştady.

Kęgęrgen teñizden ыoғoғu, asqanьн vaşьndaрь taş ajantcanьн ystynde, qalqan dinamitter menen bekem myrzę qazyştь.

Erten menen kyndyn ыarьq şoolasьna aralaş vardyр quştar sajrар ыatqan ucурda, suluu vaqtьн kerege kęz ajanttarьndaрь gyldęr soluj elek kezinde vytkyl lager Alkanь uzatuuqa ыoғьşqan ele.

Myrzęnyn ystynde emne ыnyndędyr syjleşyp, kimgedir naalat keltirip, emnegedir qatuu vaş ijіşip ыatьştь ele. Biroq munun vaarьн Natka ыaman uğur ыatqan.

Al, emi ыjьnyldavaj ыana seldejip turqan Karasьkovdu kęrdy da, Karasьkovdun atasь şaxtјor ekenin esine tyşырdy.

Al ыыajlaq, viroq vyğyn tazarьр, taranьр alqan Gejkanь kęrdy da, vul kęnyly asьq Gejka qacandyр arestant rotalarьnda soldat volqonduğyn esine tyşырdy.

Al, qur-quu volqon ыana aзыр anь sęmęj menen tyrtyp qojuuqa da mymkyn emestik daraçada eñ acuulu, ыanь asьр turqan Vladikti kęrdy da egeř qacan volbosun, vul Vladik qadimkidej myltьq asьna turqan volso andan ec vir ыazdьm

volbostuğyn, oşoncoluq rajьmsьz volo turqandyрьн tyşyndy.

Oşondon kijin al Sergejdi kęrdy. Al tuunun aldьnda turqan kyzętcydeј volup, qaqьjьр turat ele. Aзыр ыana Natka qaragьn kezde anьн ыzyу toqtoо quvarьnqь, ętyktęry tazalanqan, qurun bekem qurcangьn taza gemnasterkasьna volso soguş ordeni tağьluu. Oşol ucурda Natkaqa vaşqurt qьzь Emijne şiverdin ystyne kęmkęresynęn tyşyp avdan qatuu ыjar ыatqanьн ajtьştь.

Oşondon kijin vaarь ketişti. ыalan ыana Sergej, Gejka, virinci otredtin deçurnьj zvenosu ыana tęrt ыumuşcular ele qalyştь.

Alar oor taştardь ęlyktyn ystyne yjьştь. Kęrdyn vir ыerinen kicine ыьььq ыoғarьştь. Sement menen qatuu ujutup şьvaştь. Bejittin ystyne tolup ыatqan gyldęrды qojuştu.

ыana myrzęnyn ystyne ыoғ qьzьl ыelek ornotup qojuştu.

Oşol ele kyny Sergej telegram aldь. Al yjьne vardy da, ketyğę qamьndь. Өzynyn vardyр emerekerin ыjьnadь. Biroq, qaqazdarьн ыjьnadьн ыazuu ystelyne varqanda, andan Alkanьн syretyn tava alqan ыoғ.

Oşentip syretty tava alqan ыoғ. Al turmaq talaa sumkasьnda antardь, viroq syret anda da ыoғ volucu.

Başь çaqşь iştevedi. Oju qandajdyr çasьraңqь, vaş alaman volup turdu. Al özynövy, vaşqadavь aciusu kelip turqandyğьn sezvedi.

Al Natkanyqьna qaraj ketti. Natkada ketyyge çatьnyр çatqan.

Alkanyн kereveti, al özy qajdaıdyr çaqьnyraaq ele bir çaqqa curqar ketken sьjaqtanьp aq çazdyğь menen kögyltyr odejalь menen dale oşol qalyvьnca turqan volucu. Biroq, anyн qьzı çyldьzduu atcan askerlyy syjkymdyy syrety çoq volucu.

Men erten ketemin Nataşa, meni sьqьrьştь, dedi Sergej

— Men dağь. Biz birge keteviz. Sen suu ickin, kelevi? Grafinden ickin. Emi suu muzdaq...

— Oova emi suu muzdaq. Sen vygyn meniki çaqta volğon çoqsuңqo Nataşa?

— Çoq, volğonum çoq. Emne eken Seroça?

— Men vilvejmin, ysteldyn ystynde turqan Alkanyн syrety qajda çoğolğonun. Balkim özüm acium menen çyurp qajdadьr qatьp qojdumьu, esimde çoq. Izdep-izdep tava alvadьm, Moskvada syrety dağь var. Bul çerde andan vaşqa çoq ele.

Emne ysyndyr uruşqusu kelip, kecke Natkanyн tozurp çyrgөн voçatьj Korçaganov eşikten vaşvaqtь. Biroq Sergejdi көгyp, azьr uruşa turqan uvaqьt emestigin çana orunsuz ekendigin tyşyndy. Al bir da sez ajtvastan çoq volup ketti.

Alar erten, taң erten menen Sevastopolgo sejin maşınağa tyşyp, andan arь Moskvaga pojuz menen ketyyge maquldaşьştь.

Natka sonqu çolu özynyn cuuluu çana ьqcamduu, tertyncy otredin qьdyğьp sьqtь. Qajdylyu sөzdөр, көz çaştarь dale volso vardьq çerde tьjьla elek. Qajdadьr tьnctьqtь vuzur varavan dyңgyrөp çatqan. Oktjabrijattar volso, adettegice özdөrynyn ьrlarьn ьrdap çyryşet. Vasja Bubiakin menen Karasьkov dağь cataqtaşьp qajra çaraşьp da alyşqan. Çeektegi vaqta çana duştardьn aldьnda valdardьn curqtıraqan yndөry uqulat.

Natka salqьn palatağa kirdi. Anda terezenin tyvynde çaldьz çana Vladik turqan volucu. Natka aqa qaraj arqa çaqь menen vardь. Biroq ojlonup turqan al davьşьn sezvej qaldь.

Al, anyн ijninen artьlyр qarar, Alkanyн syretyn tikter turqanьn көrdy.

Vladik selt etip syretty arqasьna çasьra qaldь. — Bul emne qьlğanyн? Sen uurusuңьu? Bul çaqşь emes. Bөр qajra Vladik dedi Natka.

— Baarь bir, öltyrөm desenda bervejmin dep tiştенip aqьğьn çana çoop verdi Vladik.

„Ras, öltyrөm desen da bervej qalsьn“ dep Natka özy ojlondu.

Natka anьн ijnine qolun qojur erkeletip:

— Vladik Alkanьn atasь eη qajqьluu. Sen bergin alragьr ver. Al saηa acuulanvajt...

Bul usurda Vladiktin erinderi qьvьrap ketti. Anьn ar daηm vuruηur turqan kьzy qalqьldar, ьny bir tyrdyу volup ketti. Al Alkanьn syretyn eη iηenimsiz tyrdь qana qoomaj qana qarmar turat. Үny qarqьldanьr daηma volьoqon iri kьz qastarь anьn betterinen tьmьn quladь.

— Bras, Natka! Atasьnda valkim daqь var volso kerek. Al valkim daqь таар alar.

Men volsom... Men anь ec qacan... Тава alvajmьn.

Bir minuttan kijin, emnegedir Natkanь uruηqusu kelip curqar varqan. Voqatьj Korcaganov oozun actьda turup qaldь. Kerevettin ystyndь, taza odijaldьn ystyndь, olturuηqan Vladik Daηavskij menen Natka Ҷegalova qatuu qucaqtaηьr ьjlar qatьstь ete. Qaη vala sьjaqtanьηьr qatuu ьjlar qatьηqan volucu.

Al turup turqan vojdon, aqьrьn vasьr eηike sьqtьda, emnegedir muztaq suu ickisi keldi.

Uzatuu ycun qoldun vojuna kьrcylyk curqar sьqьstь. Sergej menen Natka maηinaqda minip qьnьrdьgy aqьrьь minutta qoluna coη tutam gyl qarmaqan vojdon Vladik qana anьn artьna Joska qana Emijne keldi.

Al... bul gyl aηa qana saηa. Alqьn sen munu men uurdap aldь dep ojlovoqun. Biz Gejkaηa vardьq, viz vaqьcdan suradьq. Al, al. Qoη Natka!

Kecigir qalьηqan Vasja Bubiakin menen Karasьkov qolqarmaηьr alьηьr тоонun vaηьnan curqar kele qatьηat ele. Varь bir qete alьηvaj turqandьqьna kьzdьry qetkenden kijin alar toqtoj qalьstьda elejir biri-birine qaraηstь. Andan kijin qoldoron vutqasьr, qьjqrьstь:

— Qoηqula, qoηqula!

Maηina kyrkyr^p qьn^j vaηtadь. Natka tura qalьr, Vase Bubiakinge, Karasьkovqda qana vardьq valdarqda, qar-qasьl volqon qaηduu lagerge:

— Qoηqula, qoηqula! dep qьjqrьdь. Maηina zьmьrьlьr ьldьj kьzd^j qьn^dy. Al, lagerden qajьr ьtur qeekke qaraj vet aldь. Andan kijin too tajana verd^.

— Bul qerge kelgende qofer atajьlar ele ьldam-dattь. Natka vugulup ketti.

Taza samal qulaqtьn tyvu menen ьsqьrьlьr ьtur qattь. Kьgyltyr tolqun kьvyktendь. Lagerdin, vijik asqanьn qana Alkanьn kerilgen vejitinin ystyndьgy bekem ornotulqan qьzyl qeek ten^elip turat ele...

Al qarqьragan kyz aηь, soqьuη qorqunucu menen qana qanь quruluηtun sementteri menen qatuu qьttanьr turuucu ele.

Pojuz sivaş arqyluu çenödy. Sambyldanğan teñizge çana anьn vozorçon kirgil tolqununa qarar bara çatqan Natka çььгмансь çьь uşul cende, alardьn qoңsusu ɵlturylgɵndygyn bir şajьr ɵtykcy soquşqa keter aldьnda yjynɵn ikonun¹ ьгььтqanьn, aq quva qьььna Manke Vsemiroj dep at qojçonun estedi. Dağь maaşьrlanьp kulymsyrɵp yjynɵ ec qacan qajt bastaj volup vagzaldь tartaqanьn esine tyşyrды.

Al yj alda qacan çoqolçonduqun, bul vardьq kvartalğa oquu kombinatьn çana suu çььgargьc munara ornotçonun da ojiodu. Manka Vsemir degen uqmuştuu attь ec kim atavaçandьğьn, qadьrese ele Mira çe Mirka deşe turçandьğьnda ojiodu. Al azyr volso metalсь—laborantka andan çaqьnda naq oşonun ɵzyndɵj volçon aq quva vala, Paşka tuulqan.

Pojuz Tavri² talaasь arqyluu çььmьььp vара çattь. Ter tegiz talaanьn vetinde egin çemɵlɵlɵry kɵrynet. Kyzɵtcy munaralarь menen elevatorlar kɵrynet. Alarğa qarata vardьq çaqtan egin tolturılqan maşinalar, at çana ɵgyz atavalar civaşьp varьp çatqan.

Ar bir coң stansijalar sajьn çañь gazetter aluu ycun çavььşqan. Gazet çetişvej qaluucu. Yjronьş-

¹ Ikon—çoqunuucu syret.

kɵn svodkalarдь, sifrlardь, esepтерdi taştap qojuşup, alysqь cekterdegi oor soquş oqujlarь, soquştun talqalanьştarь çɵnyndɵ oquşa turçan.

Natka gazetti taştap qojdu.

Azyr pojuz evegejsiz Dombas arqyluu çььmььp çenödy. Anda çalyndar aloolonup, koksa pecteri şьььldap, kɵtɵrgyctɵr çana eskavatorlor kyrkyrɵp çatqan. Çana valьyldağan proçektorluu şaxtylardьn çoqularь, fabrik korpuстарь vozorup tytyn akitaş, sement çььtanьp vytkyl şaar şььjaqtanьp kɵrynet.

Oşol kezde Natka çaqьnььraaq olturup, anьn qolun aqььn çana qьььp:

— Seroça, vizdin qьььl asker dyjnɵdɵgy askerdin avdan ele nasarь emes ekendigi çььn emesvi?

Al kulymsyrɵdy da, erkeletip anьn vaşьnan sььladь.

Vagzalda alardь Şegalovdun ɵzy tozup aldь.

Sergej menen çɵlɵşyp qalьp, al toqtoj qaldь da, kɵzyn vyruştырды. Taңqalqan Sergej ɵzy da toqtoj qalьp tuura Şegalovdun vetine, emnegedir kulymsyrɵp qaradь.

Şegalov Sergejdi qolunan tartьp:

— Toqto! Çol volsun? Seroçka Ganin! dedi da oşol zamat, Sergejdi ijuin caap qatuu kyldy — men seni qarap... Kim? Kim bul? dep, qalyrtььmьn, kerşe sen turvajsььь. Qoş qajdan? Qaj çaqqa?

— Biz birge keldik. Sen ань тапъсьнвъ dedi qubangъan Natka. Biz birge keldik. Men saqa anan kijin ajtajъn aqa. Senin maşınaq varъъ aqa? Biz birge keteli.

Şegalov maqul volup:

— Keteviz, keteviz men azъr tuura ştavqa ketemin. Men azъr silerdi çetkiremin, kecinde volso al menikine kelsin. Qoş, sen nege uncuqvajсьn?

— Sөz çoq, kec qurun men saqa varъъn estep ajtър verejъn — Şegalov — dedi Sergej.

— Baltu esiñdevi? Maldavi esiñdevi? Natka oşol zamat аньн sөzyn vөlyp:

— Aqa, çyr aqa keteviz. Maşına qajda?

Natka ortogo olturdu. Şegalov көnyldyy tyrde suraj vaştadъ:

— Qoş, qandajсьn sen? Alvette ajalъn valaқ vardъr?

Natka ань çeñinen tartър:

— Aqa, sen meni şporuq menen butqa tyrtyp qaldъn. Şegalov taқ qalър:

— Munuq qandaj? Senin butuq tigi çaqta çatat. Menin şporlorum volso тьна vul çaqta.

— Azъr emes, viz maşınaqa oturqan kezde tyrtyp kettiñ dedi Natka qajraqtар.

— Сьн ele ajalъn çoqvu? dep Şegalov sөzyn uzata verdi da kyldy.

Esiñdevi, kynderdyn birinde, Bessarabiyaда çyrgөн kezde viz veşen tavorunda çoluqqanъvъzda çana anda qara көz qara qaş bir qъz volqonun vilesiñvi...

Natka cocuqandaj qъjqrър:

— Aqa! Al, өtkөн uvaqıttaqъ ekөөvъz tyşkөн maşınadaqъ uşul sъjaqtuu maşına vele?

— Qantesiñ tentek, kişi menen syjleştырvөj-syñvay? Bir şporuq menen tyrtөsyñ dejsiñ, bir maşına dejsiñ. Ova oşol maşınanъn özy. Мьна viz da çetip keldik. Sen vugyn çe erter kecinde kelgin. Men da çaqъnda komandirovkaqa ketemin. Iş var tuuqan, qъjъn iş! Bizdi uşunetip tooruşat. Biroq emne volqonun көrөrsyn.

Kecke çaqъn Şegalov telefon arqълуу, al vugyn tyn ortosu cende kelerin ajttъ.

Çarъm saattan kijin Sergej telefon arqълуу vugyn al volo alvaj turqandъrъn, erter аньq kelerin ajttъ.

Natka erter menen saat on cende çana ojçondu. Oşol kezde aqasъnъn ketip qalqandъrъn ajttъ. Biroq erte kele turqandъrъn vildirişti.

Bul Natkanъ avdan qajçylanttъ. Saat төrtke sejin Natka qoңquroonu kytty. Biroq, oşondon kijin аньн vaşъ oorup ketip eşikke сьqtъ. Al көrynvөj Aleksandър vaqъna сьqtъ. Kec çarъq çana

salqın volucu. Parkın içi tınc ele. Buttardın aldında qırqatın çalırqatır suudurajt.

„Bat çyruu kerek, yjgə ы'dam varuu kerek. Anda çoldoştor kytıp turuşat, çumuş da var. Yj vylə da var, anda qajdadır alystaşy Taçikstan da vizdi kytıp çatat. Anda varqanda vardıyşy ojdon сыqыр ketet“ dep ojlotu Natka.

Al yjgə kelgende, al çoq kezde Sergej kelip ketkendigin ajtyştı. Al ystöl çaqqa varır, çazyр taştagan zapiske taар aldı.

„Nataşa өзгүн мен браақ кын сырабşıқа çөнөjtүн. Alkaqa qılqan qozmatıñ ucyn, өзүнө urmat көрсөtkөndygyn ucyn, qala berse bardıq işte-riñ ucyn avdan raqmat saqa“ dep çazğan Sergej.

Uşul ele ystöldyn ystynde syret çatqan ele. Anın betinde Alka menen Marifa Margulis qucaq-taşır qatuu kylyp turuşqan.

Al oşondo, Sergejdi oğo veter avdan, avdan көrgysy kelip ketti.

Al telefonjo varır, ыраақ кын сырабşıқа ketyucy kurjer pojuzu çeti saat otuz minutta çөнөөгyn bildi. Anın dağy bir çarım saat ubaqtyşy qaldı

Al ar kim өз kişilerin uzatqan, şaşır, curqar vara çatşqan, ызы-суу volğon vokzaldı көz al-

дына keltirdi. Çанында Maritsasы da çoq. Alkasы da çoq, çapadan çalqыз çana ырааққы çoljo çөнө-çy pojuz parovozunun vaqıtyşyn, vogondordun qoz-ğoluşun kytıp Sergej turğandır dep ojlotu Natka.

Al yjynən tez сықты da, tramvajja olturdu. Vagzalja varğandan kijin zaldan zaldı qдығыр, var-дық çaqty qarar, biroq ec qajdan Sergejdi tava alvadı.

Şaşır çyrgen al aqығь qajdan izderin bilbej vufetka ucyncy merteve varır toqtodu.

Bir kezde kytbögen ucırda, cetki ystölden Ser-gejdi көrdy.

Al, çana anın çoldoşu da soğuş inçenerlerinin formosunda kijinişken. Natkanı qıvandırğan Sergejdin kunyrt emestigi, uncuqvaj turvağandıyşy çana çalqыз emestigi ele.

Aqығьн çana ajтыр çatqan sözdy, al көңyl qojur uqır çatqan. Al emnegedir maqul volvoj vaşyn sajqadı. Kylymsyrөp, cekesin syrтыр çana qurun talaa somkasyn oğdodu. Natka anı:

— Seroçal dep aqығьн çana saqırdı.

Al burulduda, çoldoştoruna virdeme dep ajтыр, anın aldınan сықты.

— Мына emi, — dedi al anın qolun qдыыр çana emnegedir ajırtuu tyrdө kylymsyrөp. Мына emi, Nataşa sen aзыр iştin qandaj volup сыqqандығын көгyp turvajsıңы.

Perrondo alar az syjləşyşty: ЫЗЬ-СИИ, Ҷаһығь, гүдөк, көрсулык Ҷана музика қандаждь делегат-тардь узатьр Ҷатқандар сөз угузған Ҷоқ.

Екөө тең соңқи Ҷолу бирдеме айтқьларь Ҷана естегилери келди. Бироқ алардьн ар кимиси сөз ваşтоо-нун керегі Ҷоқ деп өјлошту.

Бироқ алар қатуу өвүşkөндөн кижин Sergej вагон-дун ичине кирип тереzenin түвүнө келди. Natka ең соңқи Ҷолу аға бир демени қатуу Ҷана Ысық тырде қыјқығьр айтқьсь келди еле.

Бироқ ајнек қалың волуци. Анын устынө гүдөк вақығьр, сөз угулвај кетти. Ал аны қарар, Алка сыјақтыу қолун көтөрып, салыт берген сыјақтаньр ал екөөнөн ваşқа ес ким көрвөгөндөј ішара қы-ғьсь келди.

Ал да анын ішараларьн тыşунур ваşьн іјди.

Natka ајантсаға сығьр трамвајдь кутвөстен ақығьн Ҷана Ҷөө васть. Анын ајланасында Москва Ҷаңдығар-Ҷаһығьр Ҷатқан. Анын қатарьнда еле ајантса арқылуу көздөры вальыдаған авtomobil-дер, оор грузовиктер, зулдаған трамвајлар, саңдуу автовустар өтыр Ҷатқан. Бироқ алар ваşьр кетвейт, қандаждьр Наткань сақтағандај волушат, себеві ал авдан өјлонур вара Ҷатқан.

Ал валалықтың өткөндүгы Ҷана көр Ҷолдордун асылағандьсь Ҷөнынде өјлонур вара Ҷатқан.

Ucquctar vijik çoldoru menen ucuşat. Kapitan-
dar kəgyltyr tenizderde çyzyşet. Çəğac ustalar
qatuu mьqtardь qaqьşat. Sergej volso, belindegi
quruna, qaptal çaqьna tapanca asьp qojdu.

Çana azьr ele al Vladiktin suz kəz qaraşьn,
Ioskanьn ьsьq vaşьn, Barankindin əz vilgenin
bervestigin çana əlğen Alkanьn orustun kəzəynə
oqşovodon kəzəyn azьr vaşqaca vilyucy voldu.

Çana al tigilerdin vardьqь əz ordunda ekenin
çana əzy daqь azьrьnca əz ordunda ekenin ty-
şyndy.

Mьna oşonduqtan al vat ele tьnctanьp çana
şattana vaştadь.

Al coocun kəcənyyn vircunan imerilip ketkenin
əzy da vilvej qaldь. Sevevi: azьr çana al çaqь
kəzdəj qaroidon kele çatqan qьzьl asker zvodu
ьrdaşьp ətyr ketişken.

Natka çapьs yjdyn asьq turqan terezesine qarap,
qant kempir radio qulaqсьnьn qulaqьna qьstarьp
alьp emnehidir uqur çatqanьn, ysteldəgy qant
salqьsqa qaraj asььp cьqdanь çatqan valanь çən
turqun dep qaqьp çatqanьn kərdy.

Bul çerde Natka oor soqquğa ucurap, vurstu
ajlandь da, qazьlqandьqtan todoj volup çьjььp
çatqan kesekterdi kərdy.

Akitaştaj volqon oor bulut arttaqь tunçuraqan.

çajьqть qartaqanda, Natkanьn aldьnda taqalardьq avdan çañ saraj çarqьldar turat ele.

Bul sarajьn kire verişinde yç çoldoş mylьqtarь menen turuşqan çana soq bulqaarь toptu ьrəqьtьp surqar kele çatqan qьzdь tozur turuşqan.

Natka alardan çol surap alyp andan arь ketti.

Çaandьn iri tamcьsь anьn vetine tamьp tomlondu, viroq al munu sezzej qaldь. Aqьrьn çana kyldy da arь kəzdəj vastь.

Anьn çañ menen surqar varə çatqan vala Natkanьn vetine qarap kyldy da, qacqan vojdon, ketti.

Teryyge 10/VIII-36 çьl verildi. Basuuqa 4/XII-36 çьl qol qojuldu. Qaçaqzđn formatь 70x108. Bir vasma tav. 40900 arip. Vardьqь 6 vasma tavaq. Uroiqrilit №145 Zakaz № 01042. Tiraçь 4000+125. Baazь 1 s. 80 t. kolinkorluu muqavazь 1 som. 20 t çənekej muqavazь 1 som.

Qazan, Mislavskij 9. Tatpolitgraf. 1936-ç.

Ваасъ 2 s. 30 t.

ПРОБЕ ТИО